

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H

KIRKASTE
 KIRKASTE

Someron Joulu 1993

Someron Joulu 1993

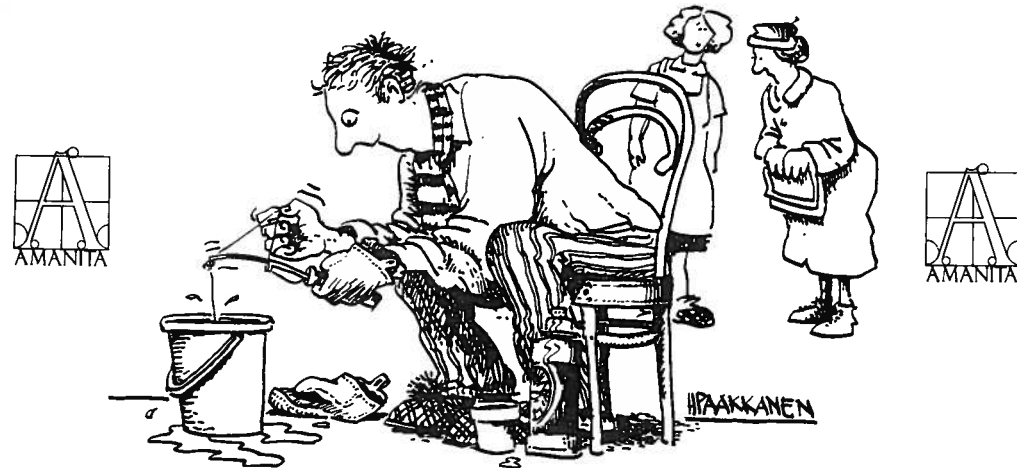
Sivu		
Osmo Turkki	1	Luo toivon tuojan
Osmo Turkki	2	Isonpappilan historiaa
Voitto Ollonqvist	7	Roomalaiskirje Someron murteella
Tuula Kämi	8	Muuttuva museo muuttuvassa maailmassa
Timo Alanen	10	Hovirinnan silta ja kievari
Tapio Horila	14	Riutan pukinsarvilöytö
Alpo Maasilta	16	Päijänteen höyrylaiva ja Someron härät
Manu Kärki	18	Elämäni karjapoluilta, Helmi Valasjoen muistoja
Arvi Gustafsson haastattelee Ville Kiliä 60-luvulla	21	Lukusjuttu
Ensio Männistö	22	Koulumuistoja Koistuhdasta
Kaarina Pollari	24	Mää olen rakastunnu vanhaan Someroon
Alma Kenno	27	Leikkei ja liikuntaa
Lisa de Gorog	28	Amerikkalainen joulu, puodista pukkiin ja pöytään
Moronperän Savustaja	32	Kysymyksiä kaupunginjohtajasta
Marja Älli II C, Someron lukio	33	Suomen Joutsen
Noora Torkkomäki	38	Kuljen pitkin kylätietä
Ella Grönholm	42	Kaulapaitoja ja limonaatia
Nella Lindberg	44	Neljännesvuosisata täyttä toimintaa
Aarne Kantola	46	Sotilaspoikamuistoja v. 1943-44
Aarne Kantola	46	Kolme Kaivoa
Milja Paakkonen	51	Karjalaisii sananparsii
Someron Nuorten Joulu		
Laura Helisten	48	Museotontun mietteitä
Antero Nälvi	49	Joka tontulle kuoppaa kaivaa
Leena Laaksonen	50	Isoisän tanssireisu
Tiina Seppälä	51	Kylätie on hiljainen
Sarjakuva	52	7 veljestä, 10. luku
Kotiseutuvuosi		
Tapio Horila	54	Matti Viljasen muistolle
	55	Somero-Seura kiittää

Toimituskunta: Tapio Horila
Tuula Kämi
Pekka Salminen
Ulkoasu: Sirkku Kurkikangas
Piirokset: Heikki Paakkanen
Levikki: Esko Helminen
Nella Lindberg
Ilmoitukset: Esko Helminen
Julkaisija: Somero-Seura
Paino: Sälekarin Kirjapaino Oy

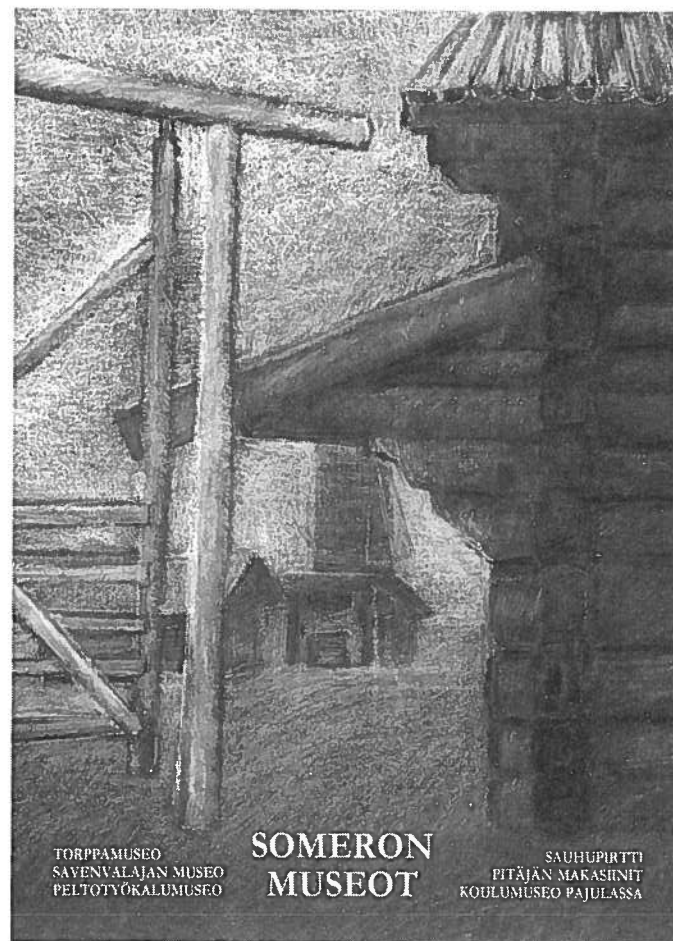
Kaksipa kirjaa Somerolta - joululahjoiksi!

Lauri Koli: Someron vedet, 132 sivua

SEONNUT? EI TOKI, KUNHAN HARJOITTELEE

H. Paakkanen: Pellon laidalla, 164 sivua

*Hyvää Joulua
kaikille
Somero-Seuran ystäville*

Jouluvalaistu pappilan kuisti lumi-
sateella.

OSMO TURKKI

Luo toivon tuojan

Tähtitaivas kaartuu ylläni harvinaisen kirkkaana. Tähdenlento. Myöhäisillan lenkkipolulla ajatukseni kääntyvät arvoitukselliseen Betlehemin tähteen. Mikä ja millainen se oli?

Kaksoisvirtain maan muinaiset astrologit ovat nuolenpääkirjoituksiinsa jättäneet merkinnän noilta ajoilta: Jupiter, maailmanhallitsijan tähti, ja Saturnus, Palestiinan tähti, kohtasivat toisensa Kalojen tähtikuviossa v. 7 ennen nykyisen ajanlaskumme alkua. Taivaalle syntyi suuri, kirkas tähti näiden kahden suuren planeetan sulautuessa yhteen.

Sekö toi tietäjät itäisiltä mailta Jerusalemiin etsimään vastasyntynyttä jumalallista hallitsijaa? Voisi hyvin olla, sillä tiedämme nyt, että epätarkkoihin tietoihin perustunut ajanlaskumme alun ajoitus kaipaa vähän korjausta. Jeesus on syntynyt viimeistään vuonna 4 ennen ajanlaskumme alkua.

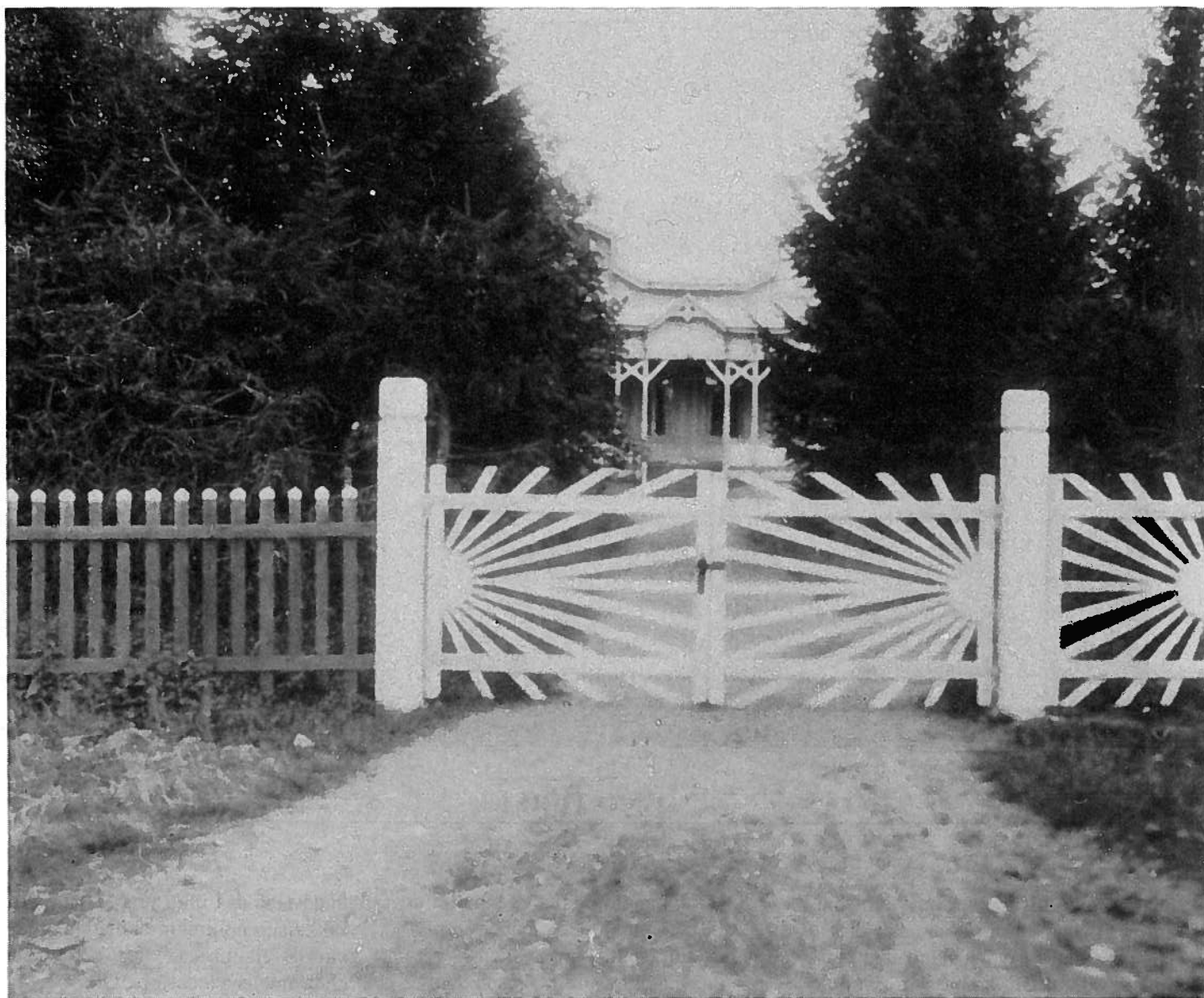
Onko ehkä jo tänä vuonna tullut 2000 vuotta täyteen hänen syntymästään? Ajatus jää kesken — tärkeintä ei ole milloin Jeesus syntyi, vaan että hän on syntynyt! Yksityskohdat saavat kaikessa rauhassa jäädä unholaan, mutta merkittävää on, että Kristus ei ole unohtunut. Sillä yhtä paljon kuin nuo muinaiset tietäjät Rooman valtakunnan levottoman itärajan tuntumasta, yhtä paljon me tarvitsemme nykyisen elämämme keskellä häntä.

Mielettömän maailmanmenon, sen vääristyneisyyden ja sen vääryyksien keskellä tarvitsemme jotakin, mistä vielä löytyy mielekkyyttä, löytyy toivoa. Muuten meitä uhkaa vaipuminen susina susien keskelle ulvomaan ja toisiamme syömään. Toivoa ja uskoa hyvän elämän mahdollisuuksiin eivät anna sen enempää presidenttiehdokkaat, talousuutiset, ympäristökatsaukset kuin maailmanpolitiikankaan näkymät. Yhä

uudestaan saa ihmisiin, heidän mutkikkaisiin polkuihinsa, heidän oman etunsa ajamiseen tai vilpittömään ahdasmielisyyteensä pettyä.

Vain Kristus tuo toivoa toisenlaisesta. Lenkkipolulla oivallan taas kirkkaasti: ei Jumala eikä Kristus tarvitse meidän uskoamme, mutta me tarvitsemme Jumalaa ja Kristusta säilyttääksemme elämänuskomme, toivomme, ja myös sitä varten, että rakkaudella olisi jokin sija elämässämme.

Näissä mietteissä huomaan olevani onnellinen, että joulun juhla-ajassa elää jotain siitä todellisesta elämästä, Jumalan valtakunnasta, mikä Jeesuksessa keskuuteemme tuli. Kunpa tänäkin jouluna mahdollisimman moni tietäjien tavoin löytäisi tiensä uskon, toivon ja rakkauden lähteille, Jeesuksen ja Jumalan luo!

Astun Someron Isonpappilan holviin paksuihin muureihin upotetusta jyrkevästä metalliovesta. Vanhan arkiston omaleimainen tuoksu tulvahtaa heti vastaan, ja joka puolella seiniä peittävät kirjahyllyt täynnä arkistointilapuin merkittyjä kirjoja. Vasemmalla ylhäällä huomaa muutaman hyllymetrin nahkakantisia vanhoja teoksia. "1600- ja 1700-luvun kirjasto" lukee hyllyn reunassa. Tartun yhteen kirjaan. Se on osa Flavius Josefuksen Juutalaissotien historiaa, ruotsinkielinen, vanhaa kunnon fraktuuraa. Alkuperäisteos kirjoitettiin hieman ennen vuotta 100 jKr. Vieläkään sitä ei saa suomenkielisenä, mutta joku Someron 1700-luvun kirkkoherroista näyttää hankkineen tuon teoksen ja kolmiosaiseen kirjasarjaan sisältyvän hyvän joukon muitakin antiikin ajan kirjoja seurakunnan kirjastoon. Teoksen osat on painettu vuosien 1713-50 välisenä aikana. Omistuskirjoitus on yksinkertaisesti "Somero kyrkio tilhörig". Tunnen suorastaan ylpeyttä edeltäjäni valvotuneisuudesta.

Siirryn syvemmälle holviin ja vastaan tulee laatikollinen karttoja. Avaan yhden rullalle käärityn vanhan käärön. Eteen avautuu kaunis, värikäs, käsin piirretty kartta. "Geometrisk Charta öfver Somero Sokns Prästgårds Ägor" vuodelta 1799. Someron pappilan maat käsittivät silloin koko nykyisen Pappilan kylän. Värillisten peltosarkojen keskellä itse pappila on nykyisellä paikallaan, muuta asutusta ei paljon näy joitakin pieniä torppia lukuunottamatta.

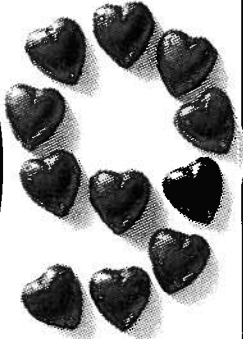
Kuinka erilaista onkaan ollut joskus ennen! Minkä verran me nykyiset somerolaiset tunnemme juuriamme, sitä historiaa, joka meille nykypäivän on valmistanut? Siinä historiassa Someron Isopappila ja sen väki ovat eläneet pitäjäläisten rinnalla yhdessä tulevaisuutta luoden.

Mitä pitempään pappilan holvissa viivyn, sitä mielenkiintoisemmaksi käy talon ja sen asukkaiden elämä menneinä aikoina. Härkätien varrella on eletty mukana myös koko Suomen kohtaloissa, tästä ovat kulkeneet niin kuninkaat kuin sotajoukot. Mielessäni alkaa elää tuttu sanonta: "Jokainen ihminen on laulun arvoinen". Alan vakuuttua, että jokainen Suomen vanha pappila olisi hyvinkin oman historiikkinsa arvoinen, niin myös Someron Isopappila.

Kun ols joulukim palamatoij
ja uus vuas menis ilma
valkjav vaaraa

toivottaa
VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN

 **HÄMEEN-UUDENMAAN
LÄHIVAKUUTUS**
puh. 46 147

10

Meidät
yhdistää
109-kaukopuhelu!

109 Ensi vuoden alusta 109-kauko-
KAUKOPUHELU puhelu avaa Sinulle parhaat
yhteydet kaikkialle Suomeen ja kaikkialta
Suomesta. Valitse ensin verkkotunnus
109, sitten suuntanumero ja lopuksi
puhelinnumero. Lisätietoja 109-eduista
saat jo nyt omasta puhelinyhtiöstäsi!

 SSP
SALON SEUDUN PUHELIN OY
p. 924-3031

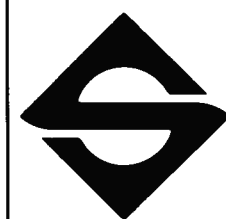
*Joulu
kirkossa
kohdataan*

Someron seurakunta

Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta

SOMERON KAUPUNKI

Sälekarin Kirjapaino Oy

PL 8 (TURUNTIE 18) 31401 SOMERO

**Sähkösuunnittelutoimisto
HEIMO OJALA KY
NIKKILÄNKATU 5
30100 FORSSA
PUH. 916-25725**

Hyvää
Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta

Kiitämme kaikkia
asiakkaitamme
kuluneesta vuodesta!

**Someron
Seurahuone
924-488 338**

*Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

**SOMERON
SÄÄSTÖPANKKI**

ISONPAPPILAN HISTORIAA

Isonpappilan portti v. 1930. Takana näkyy pappilan kuisti, joka silloin vielä oli avonainen.

Nykyisestä Isonpappilan pää-rakennuksesta tiedetään, että se on rakennettu vuosina 1887-90. Samassa pihapiirissä on kuitenkin sijainnut Someron kirkkoherran virkatila eli pappila todennäköisesti jo n. vuoden 1500 tienoilta saakka. Sitä ennen pappila on sijainnut järven eteläpuolella, ilmeisesti melko lähellä kirkkoa, jonka vanhan sijaintipaikan kertoo vanha kivisakasti keskellä nykyistä hautausmaata.

Miten pappilat ovat syntyneet?

On mitä ilmeisintä, että pappila on Somerolla ollut yhtä kauan kuin kirkkokin, eli todennäköisesti 1300-luvun loppupuolelta tai 1400-luvun alkuvuosikymmeniltä asti. Varma asiakirjatietohan Someron seurakunnan olemassaolosta on vasta vuodelta 1449. Pappilatkin tulivat tänne Pohjolaan kirkon mukana. Rembert kuvaa kehitystä Pohjoismaiden lähetystyön alkua ajoilta: "Kun päällikkö Herigar rakensi IX vuosisadalla kirkon Birkaan, siellä käynyt piispa Anskarius asetti v. 833 tilalleen (seurakuntaa hoitamaan) Gaubertin, joka asui omassa kodissaan, mutta kun hän tuli uudestaan, osti hän tilan pappilaa varten." Kirkkoa ja seurakuntaa hoitavan työntekijän tuli asua työnsä ääressä. Sitä varten tarvittiin pappila. Kanonisen oikeuden mukaan, mikäli haluttiin seurakunta perustaa, pitäjäläisten tuli varustaa kirkko myös maapalstalla ja pappilalla, joista pappi saa perustoimeentulonsa.

On mahdollista, että Someron kirkko olisi sijoitettu entisen uhri-lehdon tai pakanallisen kalmiston paikalle. Siihen viittaa sekin, että nykyisen Kirkkojärven aikaisempi nimi on ollut Pyhäjärvi. Paavi Gregorius IX antoi kirjeessään 31.1. 1229 Suomen piispalle luvan ja oikeuden ottaa kirkolle ne lehdot ja pyhät paikat, joita pakanat olivat käyttäneet uskonnollisiin tarkoituksiin. Vuosilta 1232 ja 1234 tunnetaan tapauksia, jolloin piispa Tuo-

mas on osoittanut näitä alueita myös papin asumiskäyttöön. Someron ensimmäinen pappila järven eteläpuolella on voinut syntyä näin.

Someron kirkon luona yhtyivät vanhat keskiaikaiset valtatiet: Hali-konlahdelta Hämeenlinnaa kohti vievä Hiidentie ja Turusta Hämeenlinnaa vievä vanhin valtaväylämme Härkätie. Kun 1200-luvun puolivälistä alkaen Turun ja Hämeen sydänmaiden välinen kanssakäyminen alkoi voimakkaasti lisääntyä, se merkitsi myös Härkätien varren asutuksen vahvistumista. Somero on syntynyt eräänlaiseksi "puolimatkan krouviksi" matkalla Turusta Hämeenlinnaa. Ehkä se on merkinnyt myös kirkonseudun muuttumista sen verran rauhattomaksi, että pappila on päätetty siirtää järven pohjoispuolelle. Toinen syy voi olla myös se, että järven eteläpuolella ei ollut riittävästi tilaa asianmukaisen kokoisen pappilan muodostamiseen muun asutuksen keskelle. Uusi paikka oli tyyppillinen pappilan sijoituspaikka maassamme: vesistön pohjoisrannalla ja kuitenkin lähellä kirkkoa. On syytä muistaa, että entisaikaan vesistö oli kulkureitti niin kesällä kuin talvellakin.

Someron papin työmaa keskiajalla

Näyttää siltä, että Somero on Tammelan rovastikunnan vanhin seurakunta. Someron papin työmaahan on aikoinaan kuulunut lähes koko rovastikunnan alue — lukuunottamatta Someron eteläisiä kyliä, jotka ovat kuuluneet Uskelan seurakunnan yhteyteen. Tammelan seurakunta, johon kuuluivat myös nykyiset Forsan, Koijärven, Jokioisten, Humppilan ja osin Ypäjän seurakunnat, oli ilmeisesti vuoteen 1492 asti Someron kirkkoherran hoidossa ns. aneksis seurakuntana. Tämän keskiaikaisen kirkkoherrakunnan tai "seurakuntayhtymän" purkamisen yhteydessä Someroon liitettiin Uskelasta

nykyisen Someron seurakunnan eteläiset kylät Terttilästä Kerkolaan v. 1492. Siirron perusteluna on kyläläisten matka kirkolle, minkä todetaan olleen yksi peninkulma Somerolle ja neljä Uskelaan. Samaan aikaan Lohjan seurakunnasta siirrettiin joitakin kyliä myös silloiseen Someron seurakuntaan (nykyiseen Somerniemen seurakuntaan) vastavien perustein: Someron kirkolle oli 3 peninkulmaa, Lohjan kirkolle 5.

Työmaa on ollut laaja, vaikka harvaan asuttu. Perimätiedot kertovat, että kiertävät munkit tai yksityiset henkilöt olivat rakentaneet pieniä puisia kappaleita mm. Tammelan Saaren kartanon luona olleelle harjulle, Jokioisten Pellilään ja Ypäjän Perttulan kylään. Kirkot sijaitsivat ilmeisesti Somerolla ja Tammelan Portaassa. Kaikkiin näihin on Someron kirkkoherran aina silloin tällöin ollut aihetta poiketa.

Ongelmiakin seurakuntaelämässä on esiintynyt, ja historian tutkijoiden onneksi riittävän huomiota herättäviä, että niistä on jäänyt kirjallisia merkintöjäkin. Niinpä asiakirjoista v. 1492 avautuu nähtäville varsin värikäs kuva niin silloisesta sielunpaimenesta MIKAELISTA kuin seurakuntalaisistakin, joita nimistä päätellen oli Pusulasta, Kimalasta, Kultelasta, Oinasjärveltä, Lahdesta, Jaatilasta ja aina Jokioisten Pellilästä asti. Heikki Härkä viittanee myös Härkälän kylään. Näyttää siltä, että kirkkoherra Mikael oli huonoissa väleissä ainakin eräiden seurakuntalaistensa kanssa. Turun hiippakunnan pappeinkokouksessa 9. syyskuuta 1492 somerolaiset valittivat, että kirkkoherra oli kieltäytynyt ottamasta vastaan eräiden köyhien ihmisten ripittäytymistä. Samaisen kantelun mukaan hän ei ollut halunnut tarjota kirkon sakramenteja eräälle kerjäläiselle Eskillus Lappelle, joka sitten ilmeisesti oli kuollut. Samoin eräs toivoretkeläinen oli pitäjässä kuollut ja maannut hautaamattomana niin, että koirat söivät hänen käsivartensa olkapäätä myöten. Mainitut

pappeinkokouksessa esille tulleet valitukset johtivat välittömiin toimenpiteisiin, sillä Somerolla pidettiin jo 16.9.1492 rovastinkäräjät, jolla seurakuntalaisten valitukset otettiin esille. Tunteet näyttävät käyneen kuumin, ja sakkoja jaettiin niin papille kuin seurakuntalaisillekin. Seurakuntalaisista kolme sai sakkoja asiakuulumatomasta huutelusta käräjillä, neljä kevytmielisestä tai väärästä syytöksestä, kaksi väärästä valasta, yksi pyytämättä toisen asian ajamisesta, yksi tappelusta Maarian syntymäpäivänä, ja neljä toteen näytämättömästä syytöksestä, näistä kaksi vielä kahdessa asiassa. Kirkkoherra Mikael sai sakkoja siitä, että ei ollut tarjonnut sakramenteja hänen luokseen tuodulle Eskillus Lappelle. Mikael joutui suorittamaan korvauksia myös Eskilluksen jälkeläisille. Samoin kirkkoherra sai sakkoja siitä, että oli tappelussa Heikki Härän kotona lyönyt tämän vaimoa. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että esim. tappelut olivat varsin yleisiä kyseisenä aikana. Kuvausten mukaan kirkkoherra näyttää pärjänneen niissä riitapukareilleen hyvin, mikä osaltaan on voinut aiheuttaa kaunan purkamista kanteluun. Tuon keskiaikaisen "Isä Camillo"-tyypin kuvaa seurakunnan paimenena heikentää syytöksissä ilmenevä torjuva suhtautuminen joihinkin seurakuntalaisiin, varsinkin köyhiin. Missä määrin syytökset ovat sielunpaimenen asenteista oikean kuvan antavia, missä määrin suuressa seurakunnassa ja ilmeisen vaikeissa oloissa tapahtunutta sielunhoidossa epäonnistumista, sitä on vaikea jälkeen päin arvioida. Seurakuntalaisten syytös on osunut kuitenkin kirkon kannalta arkaan kohtaan: silloinkin jo ihmisten arvomaailmassa on selkeästi tajuttu, että köyhien ja vähäosaisten huomioon ottaminen on seurakunnassa ensiarvoisen tärkeää! Kyseisessä pöytäkirjassa on myös maininta kirkkoherra Mikaelin ja Kimalan Heikin välisestä riitajutusta, joka koskee erityisesti 12 kyynärän sar-

kaa. Valitettavasti tarkemmin ei ilmene, missä sarka sijaitsee. Siitä olisi ehkä saanut vihjeitä pappilan maiden sijainnista.

Edelläoleva asiakirja on avannut meille näkymän keskiajan papin arkeen ja pyhään, hänen velvollisuuksiinsa ja häneen kohdistuviin odotuksiin. Hän oli jumalanpalvelusten ja hetkipalvelusten hoitaja omassa kirkossaan, pitäjällä ja sen monissa kappeleissa. Keskiaikaisessa juhla-kalenterissa pyhiä riitti ja usein niihin liittyi myös monenlaista oheista-pahtumaa, markkinoita jne. Papin tehtävänä oli myös sakramenttien hoitaminen: kaste, konfirmaatio, avioliittoon vihkiminen, vuosittainen rippi, ehtoollinen ja viimeinen voitelu. Näemme, että ne olivat suuressa arvossa. Papin ei tarvinnut niinkään toivoa seurakuntalaisten tulemistä luokseen sakramenttien osallisuuteen, vaan häneltä vaadittiin niiden tarjolla pitämistä itse kunkin autuudeksi. Lisäksi asiakirjasta ilmenee, että kuolleiden hautaaminen sekä siihen liittyvä siunaus kuului myös papin velvollisuuksiin — tuo viimeinen palvelus myös paikkakunnalla läpikulkumatalla olleen toivoretkeläisen kohdalla.

Pappi on ehkä ollut merkittävä henkilö, mutta samalla myös varsin yksinäinen suuressa seurakunnassaan. Katolisen ajan pappihan eli selibaatissa, ja hänen lähin apulaisensa oli suntio. Monia on huvittanut se, että suntion tehtäviin kuului mm. papin parranajo. Tilanne kuitenkin oli se, että parturiliikkeitä ei ollut, ei edes peilejä eikä veistä kummempaa parranajovälinettä. Koeta siinä sitten pitää itsesi sellaisessa kunnossa, että voit Jumalan ja ihmisten eteen astua! Jos ja kun piti siistiltä näyttää, ei yksinkertaisesti ollut muuta mahdollisuutta kuin turvautua lähimpään työtoveriin. Suntio oli apulainen seurakuntatyössä ja pappilanhoidossa, matkakumppani ja kuski pitkillä matkoilla pitäjälle, todellinen hovimestari ja usein myös henkilökoh- tainen ystävä.

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

**SOMERON
VESIHUOLTO
LÄMPÖKESKUS
TALKKARI OY**

Somero puh. (924) 49111
ilta- ja viikonloppupäivystys
9400-535 635

*Hyvää Joulua
toivottaa*

VALINTA MÄKINEN

Somerniemi, puh. 42 674

HYVÄÄ JOULUA JA
MENESTYKSELLISTÄ UUTTA VUOTTA
TOIVOTTA

**LEHTOSEN
KASVATTAMO ky**

puh. 485110

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

**RAUTA- JA
PELTINELIÖ OY**

om. Siviranta
puh. 45 929
fax. 488 737

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Kaihdin-Lehtonen ky

puh. 45 814

**Hyvää Joulua ja
liikenneturvallista
vuotta 1994**

**SOMERON 46 473
AUTOKOULU oy**

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta HAKAS-HUOLTO Ky	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta vuotta toivottaa SOMERIKKUNA ky
Hyvää Joulua ja Onnekasta Uutta Vuotta asiakkailleen ja tuttavilleen toivottaa Liisa Ylitalo Käsityö ja Lahja VALTAHARJUN LIIKETALO PUH. 485 212	<i>Hyvää Joulua toivottaa</i> SOMERKOPIO OY Joensuuntie 31, p. 47 105
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta T. Tamminiemi ja Kumpp.	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> MUNATUKKU A. TAMMINEN Puh. 485 575
Hyvää Joulua sekä Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa Savolaisen Kasvatuskanala puh. 485 201	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa</i> SÄHKÖ-ERKKI
Hyvää Joulua toivottaen LAUKAMO-YHTIÖT	KAHVI- RUOKA- PIZZAPAIKKA KAHVILA-RAVINTOLA TORITUPA <i>Toivottaa Rauhaa Joulua Hyvää Uutta Vuotta</i>
 Joensuuntie 47, 31400 Somero Puhelin (924) 488 030 Telefax (924) 488 029 HYVÄÄ JOULUA JA PUUHAKASTA VUOTTA KAIKILLE YHTEISTYÖ-KUMPPANEILLEMME!	Meidän Mies on ammattimies Sälekarin Kirjapaino Oy PL 8 (Turuntie 18) 31401 SOMERO Puh. (924) 46 161

Isopappila kesällä 1986.

Mikaelin lisäksi keskiaikaisista papeista Somerolla tunnetaan nimeltä HENRIK ja MARTINUS. Näistä Henrikin nimi löytyy oikeudenkäyntiasiakirjoista, kun hän käräjäi eräistä saatavistaan. Ilmeisesti hänen aikaansa sattuu myös toinen oikeusjuttu, jossa v. 1509 Antti Härkä saa 40 markan sakot kirkkoherran niityn anastamisesta. Sakon suuruuden voimme suhteuttaa paremmin, kun tiedämme, että keskinkertaisen hevosen hinta 1500-luvulla oli 10 markkaa. Martinus-niminen Someron kirkkoherra mainitaan v. 1512 suorittamassa Tammelan kirkkoheran lähtö- ja tulokatselmusta.

Keskiajan pappila

Someron keskiaikaisesta pappilasta emme tiedä edes sijaintia. Jos Kirkonmäellä suoritettaisiin joskus järjestelmällistä muinaisen asutuksen kartoittamista, voisimme olla kerran ehkä viisaampia. Koska vanhat asiakirjat osoittavat niin seurakuntalaisten kuin pappienkin olleen valmiita ajamaan oikeuksiaan laillisen järjestyksen säilyttämiseksi pitäjässä, voimme olettaa pappilankin rakennuskannan olleen laillisella tolalla. Keskiaikaisten määräysten mukaan tuli seurakuntalaisten rakentaa pappilleen seitsemän ns. laillista huonetta,

ja ne olivat:

1. tupa
2. paistihuone
3. lato
4. vilja-aitta
5. ruoka-aitta
6. luhti
7. navetta.

Kun ne oli täydellisesti valmistettu kattoineen ja kaikkine sisustuksineen sekä jätetty papin haltuun, tuli tämän varjella niitä pilaantumasta. Synodaalisäännöissä v. 1492 sanotaan mm.: ”Jokaisen kirkkoherran ja viransijaisen velvollisuus olkoon korjata huoneet pappilassa, pitää katot eheänä, etteivät rupea vuotamaan, ja

varustaa ne ovilla, lukuilla, eikä vie-
dä myötänsä kiinnitettynä salpoja,
eikä irrottaa niitä, eikä raskauttaa
seurakuntalaisia pienillä huoneen
korjauksilla.” Säädöksistä ilmenee
myös, että kirkkoherran tulee pitää
huolta peltojen ja niittyjen aidoit-
misesta, kaivojen kaivamisesta ja
pappilain tavarointien luettelon pitä-
misestä.

Itse rakennuksina pappilat eivät
eronneet juuri tavallisten seurakun-
talaisten asumuksista. Tuvat olivat
savupirttejä, lasi-ikkunoita tai savu-
piippuja ei vielä keskiajalla tunnettu
eikä ollut. Rakennusaine oli puuta,
katot päreillä, oljilla tai turpeella
päällystettyjä. Aitoissa oli tavallisesti
18-19 hirsiriviä, asuinrakennuksissa
15-16. Palvelusväen asuminen pap-
pilassa tulee kuvaan vasta uskon-
puhdistuksen jälkeen. Sen sijaan sa-
tunnaiselle vieraille ja erityisesti
seurakuntaan poikkeavalle piispalle
täytyi löytyä pappilasta vierashuone.
Pappilassa asukkaalta toiselle säily-
tettävästä ”irtaimistosta” antaa ku-
van kirkon vanhaan messukirjaan
merkitty inventaariluettelo, jonka
mukaan pappilassa oli

- 2 härkää
 - 3 lehmää
 - 1 sonni
 - 5 lammasta
 - 2 sikaa
 - 1 siankinkku
 - 2 pataa
 - 2 kattilaa
 - 1 tinakannu
 - 1 pyyheliina
 - 3 viikatetta
 - 4 sirppiä
 - 1 kynttilänjalka
 - 2 rautalapiota
 - 2 auranvannasta.
- Näillä keskiaikana tultiin toimeen.

**Pappila siirtyy nykyiselle
paikalleen**

Ensimmäisen varmasti kirjallisen
tiedon pappilan olemassaolosta ja
paikasta saamme piispa MARTTI
SKYTTEEN Someron pappilassa
11.12.1544 kirjoittamasta asiakir-
jasta. Siinä luetellaan pappilan tilan
rajat sellaisina, kuin ne ovat olleet
”siitä lähtien kun pappila muutettiin
joen pohjoispuolelle”. Paikalla oli
saapuvilla mm. kuninkaan vouti Pel-

le Peersson sekä seurakuntaa edus-
tamassa muutamia miehiä, joita ei
kuitenkaan mainita nimeltä. Toden-
näköisesti heissä on ainakin naapu-
rikylien väkeä, sillä rajat käytiin
pappilan ja ympärillä olevien kylien
välillä. Rautelan puolella raja kulki
Isononnensuosta Korkianojaan, Syl-
vänän suunnassa Korkianojasta jo-
kea pitkin Sylvänän Joenhaaraan,
Jaatilan kylän kohdalla Joenhaarasta
Sarickalaan, Valkiakallioon ja Mä-
sänojaan.

Edellämainitun pappilan pääti-
lan lisäksi pappilaan on keskiajalta
alkaen kuulunut eräitä ulkoniittyjä
eri puolilla seurakuntaa. Yhdessä ne
muodostivat lähes 500 hehtaarin
maaomaisuuden.

Piispan ja seurakuntalaisten in-
ventoidessa seurakunnan omaisuutta
paikalla oli kuninkaan vouti kunin-
kaallisen valtakirjan kanssa ulosmit-
taamassa kirkon omaisuutta valtion
ulkomaanvelkojen maksuja varten.

Vouti Pelle Peersson olisi vienyt
mm. toisen kirkon kellon, elleivät
seurakuntalaiset olisi lunastaneet si-
tä rahalla takaisin. Seurakunnan omai-
suus, mm. pappila, oli inventoitava,
jotta valtio tietäisi, mitä kaikkea
kirkolta voitaisiin ottaa pois. Pian
vouti tulikin takaisin ulosmittaa-
maan myös pappilan irtaimiston vie-
täväksi Tammelan Mustialan kunin-
kaankartanoon. Seurakunnan verotu-
lot siirrettiin suurimmaksi osaksi
menemään tulevaisuudessa valtiolle,
papiston palkkausta pienennettiin
jne.

V. 1544 elettiin Suomen kirkossa
ja Someron seurakunnassakin talou-
dellisesti jyrkästi huonontuvia aiko-
ja. Kuitenkaan valtiovallan ankarat
toimenpiteet eivät merkinneet kir-
kolle, Someron seurakunnalle tai sen
pappilalle loppua. Nyt tiedämme, et-
tä kaikilla näillä oli suuri tulevaisuus
edessään!

Rovasti Sulo Tasanko suorittamassa kastetta Isonpappilan salissa.
Taustalla kuuluu pappilan palmu, jonka alla lukuisat somerolaiset on
kastettu ja vihitty. Nyt tuo palmu on uudessa seurakuntakeskuksessa.

Hyvää Joulua toivottaen

**SOMERON KIOSKI
JA AUTOGRILLI**
puh. 485 165
palvelee Joulunakin.

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**Sähköurakointi
J. Mäenpää & Co**
PUH. 46 715 ja 483 152

**TEERIHARJUN
TURKISTUPA**
Tuula Tulokas

Lämminhenkistä Joulua
ja
Onnellista Uutta Vuotta

**Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta**
**TILITOIMISTO
LYYTIKKÄ**

Joensuuentie 25 31400 SOMERO Puh. (924) 464 72
ATK-KIRJANPITOTOIMISTO Vapaudenkatu 1 30100 FORSSA Puh. (016) 247 35

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

Sampo-yhtiöt
Someron Konttori

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

LOUNAI-SUOMEN SÄHKÖ OY
SOMERON PIIRI

**KIITTÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE**

Teeriharju

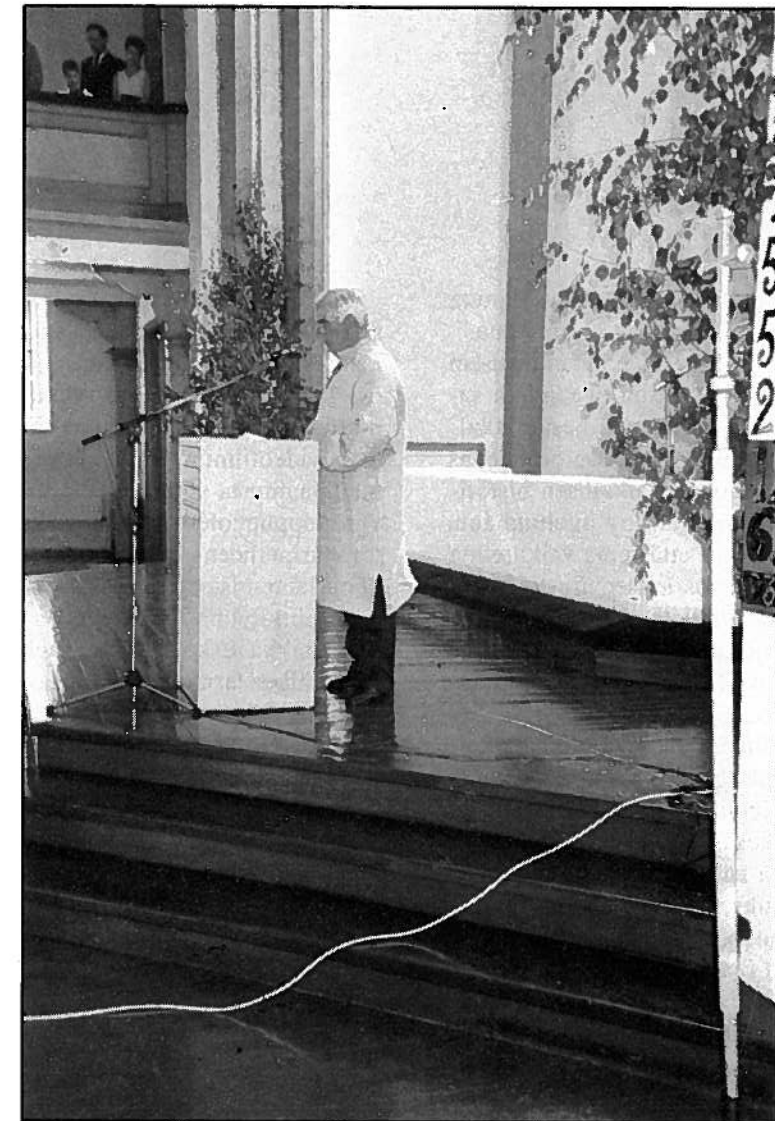
huvikeskus

— POPPANAKUTEITA — NEULELANKOJA YM. — MATONKUTEITA — KANKAITA — MATTOJA — LOIMIA LUOTUINA — KUTOMATARVIKKEITA SOMERON LANKA Ky Ohratie (ohikulkutien varressa) puh. 46 816	HYVÄÄ JOULUA! Lahja-asioissa asiantuntevasti LAHJASOPPI Maija Tuomonen Joensuuntie 26, Somero puh. 46 217
 Hyvää Joulua toivottaa KAMPAAMO EEVA Urheilutie 23, puh. 485 441	 <i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnellista</i> <i>Uutta Vuotta</i> Kampaamo Leena Laine puh. 485 164
HYVÄÄ JOULUA SOMERON KELLO JA KIHLA-AITTA KY puh. 485 358	<i>Hyvää Joulua</i> ARVO VIRTANEN Oy puh. 45 688
AINA MUODISSA MUKANA KENKÄPERINTEITÄ VUODESTA 1929 JALKINELIIKE V. PELTOMÄKI KY JOENSUUNTIE 17, PUH. 485 075 KENKIÄ - LAUKKUJA - KÄSINEITÄ - SUKKIA AINA EDULLISEEN HINTAAN.	 HYVÄÄ JOULUA JA HYVÄKUNTOISTA VUOTTA 1994! Someron Fysioterapia Joensuuntie 31 31400 Somero P. 748 7048
<i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnellista Uutta Vuotta</i> PALMAN AUTOKORJAAMO JOUKO LÖNNQVIST OHRATIE ☎ 924-462 56, 31400 SOMERO	
SOMERON PUUTAVARA KY <i>toivottaa asiakkailleen</i> <i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnellista Uutta Vuotta</i>	 <i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnellista Uutta Vuotta</i> SOMERON METSÄNHOITOYHDISTYS RY Joensuuntie 35, 31400 Somero puh. 924-46 320, 924-485 264

Roomalaiskirje

12. luku 17-21 jae

17. Älkäk kellään pahhaa pahal kostaka.
Harrastakka simmost ku o hyvää kaikkein ihmisten eres.
18. Ja jos o(m) mahrolist ja mikäli se teitist riippuu ni eläkä rauhas kaikkein ihmisten kans.
19. Itte älkä(k) kostaka ja ottaka oikeuksii ommiin kässii, rakkaat ystävät.
Antaka Jumalan osottaa tuamios, koska kirjetettu o:
”Mun on kosto, mää olen maksava tekojem mukkaan” sannoo Herra.
20. Ja erelleen Herra sannoo:
”Jos vihamiähilläs on nälkä, anna sil ruakaa, ja jos sil o jano anna juamist. Täl taval kerräät tulisii hiilii sem pään pääl.”
21. Äläkä anna paha(v) voittaa ittees, vaan(v) voita sää paha hyväl.

Someron kirkko 18.7.1993.
 Someron päivän jumalan-
 palveluksessa mekkopitäjälainen
 Voitto Ollonqvist luki päivän
 evankeliumin Someron murteella.
 Ohessa Voiton laatima murreteksti.
 Valokuva Tapio Horila.

”Maailma muuttuu — mutta museo ei sen mukana.” Siltä ainakin tuntuu usein Suomessa, jos sattuu avaamaan satunnaisen museonoven kesämatkallaan. Kotiseutumuseoissa on unelias tunnelma, johon paikallisen historian esineet on kääritty unohtumaan. Pahempaa on, että sama vaikutelma jää usein myös museoviraston ylläpitämistä valtiollisista museoista.” Näin kirjoitti Heikki Hellman viime kesäkuun 16. päivänä Helsingin Sanomissa.

Kyselin jokin päivä sitten paikallisilta museonhoitajiltamme Ritva ja Esko Helmiseltä, minkälainen on tämän kesän tyypillinen museovieras, mitä hän tahtoo, mitä hän etsii. Ja vastaukseksi sain, että museokävijä on tiedonhaluinen, kyseleväinen, nopeasti reagoiva ja tietävä.

Itselleni tulivat mieleen vain tämänkäväiset sekä yksi marraskuinen käyntini Someron museoissa: koulujen museopäivänä 18. toukokuuta pieni ryhmä lumoutuneita Joensuun ala-asteen koululaisia oli odottelemassa dreijausvuoroaan Reino Tammen kärsivällisesti ja asiantuntevasti neuvoessa vieressä, miten savikippo syntyy pienen dreijajaan käsissä, tai ryhmä koululaisia kyselemässä museonhoitajalta, mikä se oli se pettuleipä tai toinen ryhmä pohtimassa Tanja Rasilan ja Markku Jokisen taannoin laatiman museovihkosien pohjalta, miksi pihatto on rakennettu läpiajettavaksi ja mitä etuja siitä on mahtanut olla — tai ison joukon poikia kirjaamassa kohti museon riukuaidan tekijöitä: mitä tuolla tehdään.

Toinen mielikuva museosta jäi syksyisen kylmästä ja pimeästä marraskuisesta koulupäivästä, jolloin osa lukion ilmaisutaidon ryhmää oli museossa tekemässä omaa osuutensa videofilmiin, joka kertoi sunnuntaiaamusta Somerolla 1800-luvun loppupuolella. Ryhmä kuvasi torppariperheen pyhäamua kirkkoon lähtemisineen. Tuvassa oli aidosti niin kylmä, että hengitys huu-rusi, vaikka Esko Helmisen tekemä pystyvalkea armeliaasti tupaa lämmittikin.

Ettäkö unelias tunnelma unohtumaan käärittyjen esineiden parissa?

Vai olemmeko sittenkin tarjoamassa vain liikoa elämyksiä elämyksillä liiankin rasitetun nykyajan matkalaisen mieleen? Kerstin Smeds kirjoittaa Tiede ja edistys -lehdessä, että perinteinen esinekeskeinen historiallinen museologia on out ja tilalle on tullut Living Museum, jonka äärimmilleen viety esimerkki löytyy Englannista Yorkista: ”Kun Yorkin kaupungin arkeologisissa kaivauksissa löytyi kokonainen viikinkiajan kylä, osa siitä rekonstruointiin umpinaisen rakennuksen sisään pieniä yksityiskohtia myöten. Kävijää kuljetetaan alueella kiskoilla kulkevassa vaunussa, joka palaa ensin takaperin historiaan. Kun kärry viimein saapuu viikinkiaikaan, se kääntyy eteenpäin ja ajaa läpi viikinkikylän, jossa ”autenttiset” talot, ihmiset, eläinten äänet, kadun liejut ja latriinien hajut antavat täydellisen illuusion. Elämyksellinen matka johtaa varsinaiseen museo-osastoon, jonka vitriineissä esitellään kaivauksien tu-

loksia. Suurin vetonaula on aito, tuhat vuotta vanha ulostepökäle.

Paikallisista elämyksistä tulevat mieleeni maininnat siitä, miten mukavaa on joskus poiketa museon pihalle istumaan ja kokemaan rakennetun kulttuurimaiseman suomaa rauhaa tai hipsaista sunnuntaina museon tupaan hiljaa istumaan ja mietiskelemään, kokemaan pyhäpäivän tunnelma ja samalla huomaamaan, miten asutuntuntuinen torppamuseo on: ikään kuin torpan asukkaat olisivat vain hetken pois.

Kun Someron torppamuseota lähes 40 vuotta sitten alettiin sisustaa, haastateltiin mm. torpan tyttäriä Tilita Honkiota ja Anna Elorantaa. Heidän muistikuviansa mukaan piirrettiin kartta Riutan tuvan sisustuksesta. Sen lisäksi haastateltiin myös muita somerolaisia, jotta saataisiin mahdollisimman selvä kuva entisajan sisustuksesta. Kotiseutuneuvos Tapio Horila kirjoittaa museo-oppaassaan: ”Talosta piti tulla asutuntuntuinen. Sisustukseen otettaisiin vain välttämättömmät käyttöesineet, ja niitäkin mieluummin niukasti kuin liian paljon.”

Jokainen Torppamuseon 14 rakennuksesta samoin kuin Jaatilassa sijaitseva Hattulasta siirretty, luultavasti Etelä-Suomen viimeinen sauhupirtti samoin kuin Kultelan Savenvälälamuseo on sisustettu vain sillä, mikä on totta. Näin museoelämyksetkin ovat retkiä todellisuuteen, joka voi olla hyvin kiehtova!

Eri asia on sitten mitä museoesineiden määrään tulee esim. Kirkon vieressä sijaitsevien lainajyvämaasiinien sisällään pitämät esineet: yli

Kirja on usein
ystävälle paras
lahja.

ONNEKASTA JOULUA

**Someron
Kirjakauppa**

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa

TERVETULOA KAUPPARANTAAN

EDULLINEN HYVÄ RUOKAPAIKKA
GRILLI-RAVINTOLA
RANTATUPA
Somero, Vanhatie 17, 024-488 117

Hyvää Joulua

**KUKKAKAUPPA
JA HAUTAUSTOIMISTO**

R. Mikkola ky

puh. 485 092, iltaisin 47 188
Auto 949/226 996

näköalaoptikko
SOMERON OPTIIKKA OY

Joensuuntie 31, 31400 SOMERO Puh. (924) 46 133
Palvelemme ma-pe 9-17, la 10-13

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**
sähkö-, LVI- ja kodintekniikan myynti

Someron Sähkö Oy
Jukolantie 2, p. 45 888

RTV- ja kodinkonehuolto, sähköasennus
Someron Huoltomestarit Oy
Joensuuntie 42, p. 47 225

HYVÄÄ
JOULUA
TOIVOTTAA

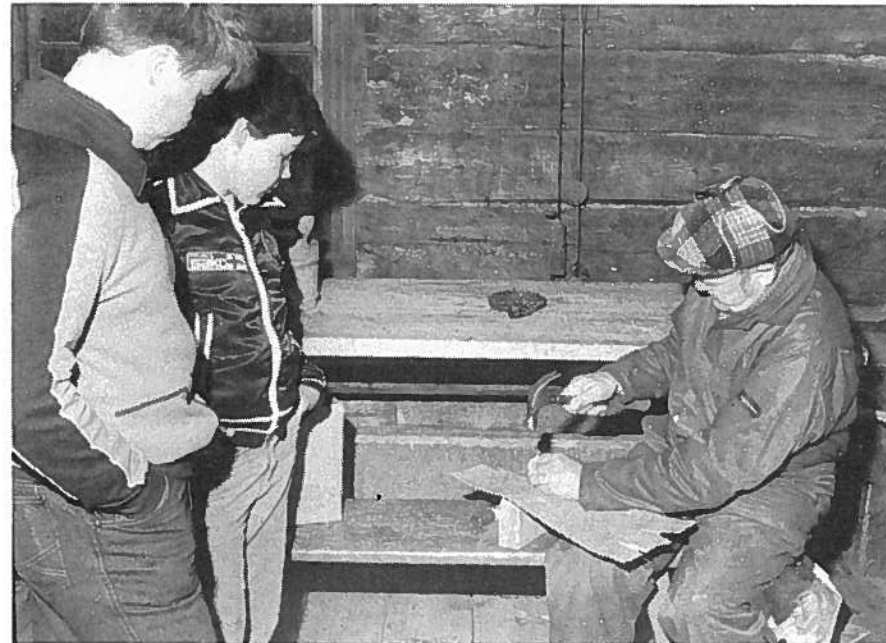

Muotitukka
KAMPAAMO
naisille ja miehille

Hyvä kampaamo
MUOTITUKKA
JUKOLASSA
tehokas
solarium

puh. 47 169

<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa</i> K-KENKÄ Saarinen VALTAKUNNALLINEN LIIKETALO	ILOISTA JOULUA VESIJOHTOLIIKE PUTKI-SAARINEN URHEILUTIE 37 31400 SOMERO PUH.924-47291
Joulurauhaa kaikille asiakkailleen toivottaa PIKA-PYYKKI puh. 46 878	Hyvää Joulua! Someron Varaosa Ky Joensuuntie 43, 31400 Somero puh. 924-46818, fax. 924-47251
HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA KUKKAKESKUS Timo Kauppi Joensuuntie 25, puh. 485 385	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Someron KEMIKALIKAUPPA Joensuuntie 28, Somero, puh. 485 217
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Leninki ja Asuste Puh. 485 410	<i>Hyvää Joulua ja Onnea uudelle vuodelle</i> <i>Kosmetologinen Hoitola</i> <i>Ritva Heino Ky</i> Joensuuntie 28, 31400 Somero (924) 46588
Hyvää Joulua! <i>Hallojan Kukka</i> Somero. Puh. 924-46 595	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta!</i> J. M. TUOMINEN Puh. 485 182
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta ESSO SOMERON HUOLTO OY	<i>Lämmintä joulumieltä kaikille</i> <i>Kukkatuvasta</i> puh. 488 505

18.5.1982 vietettiin ensi kerran kansainvälistä museopäivää. Sama viikko oli museoiden ja koulujen yhteistyöviikko. Someron Torppamuseossa ja Savenvalajamuseossa kävi tällä viikolla lähes 500 koululaista. 18.5. oli museossa työnäytösten päivä; kuvassa Armas Länkä näyttää, kuinka tuohesta leikataan hylsynperällä kappaleita. Tapahtumaa seuraavat Vesa Lehtonen (vas.) ja Janne Laaksonen. Siitä lähtien museopäivää, joka oli Tuula Kämin aloite, on vietetty vuosittain.

Kuva: Olavi Virtanen.

1000 museoesinettä, aihepiireittäin järjestettynä, lähinnä sitä maatalouskalustoa, joka viisikymmentäluvulla Somero-Seuraa perustettaessa jäi ylitse torppamuseon esinetarpeen: lainajyvämakasiineissa on mm. Suomen laajin ikeiden kokoelma, laajat ja arvokkaat juomaleilien, kehtojen, rukkien, puupuntareiden ja kaulinlautojen kokoelmat. — Eri asia on myös kaksi suurta makasiinia täynnä somerolaisia ja varsinaissuomalaisia sekä hämäläisiä maataloustyökaluja, odottamassa joskus paikkaansa varsinaisen maatalousmuseon tiloissa, jotka Suomeen pitäisi saada, monia muita erityismuseoita toki Suomessa jo onkin.

Nykyistä museolaitosta on myös arvosteltu siitä, että museoiden tarjoamien elämysten kustannuksella

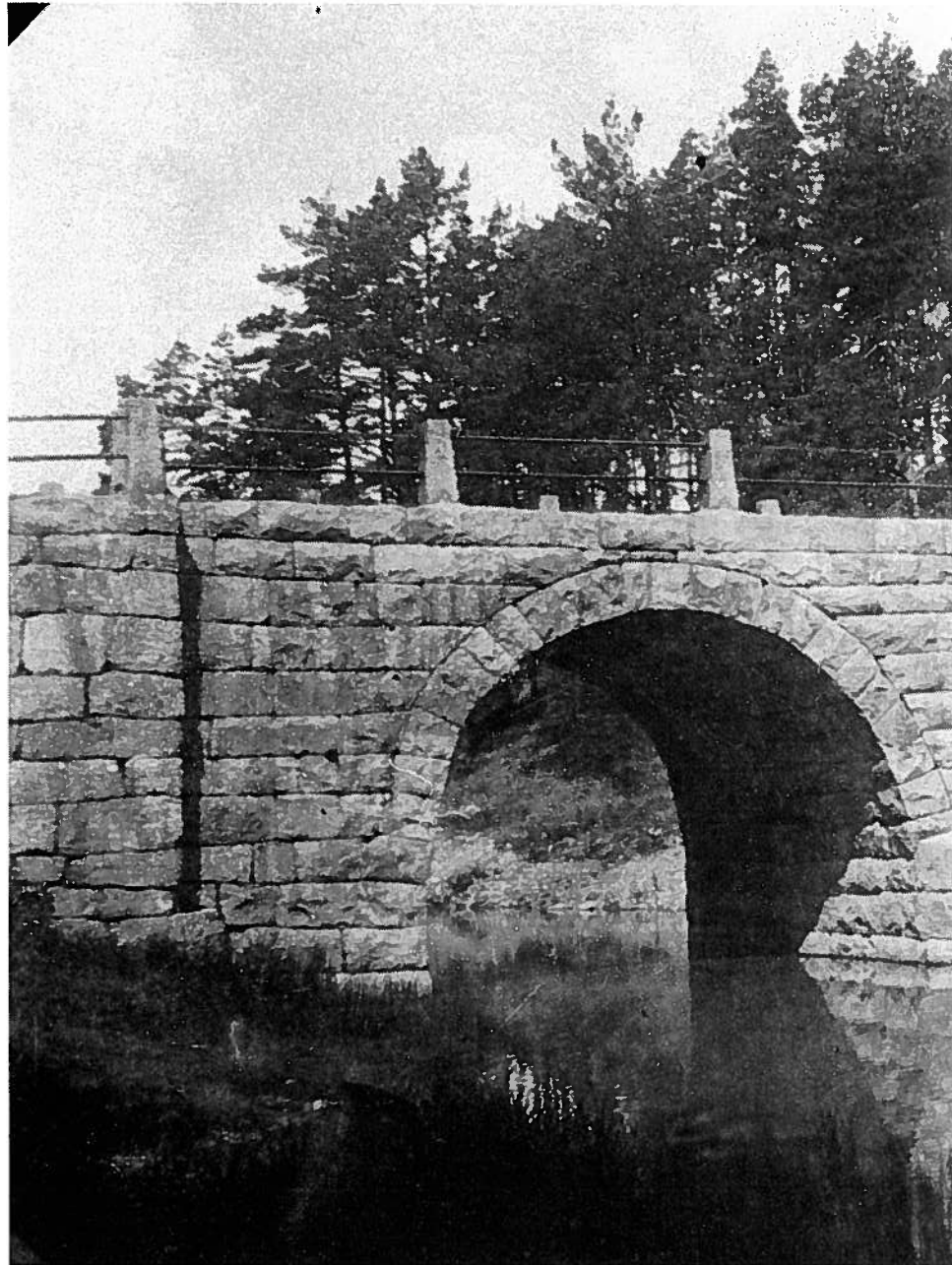
häviää tai kärsii menneisyyden eksakti tutkiminen, tieto. "Historiankirjoitus on häviämässä. Tilalla on postmoderniksi haukuttu lähestymistapa, joka korostaa tavallisen ihmisen arkea. — Uusi elävä museo muistuttaa 1800-luvun kiertäviä historiallisia panoraamoja tai kauhukabinetteja, joissa tärkeintä oli houkutus ja elämys — tai nykyisiä megaelokuvia, joiden tehosteet lyövät katsojat ällikällä" kirjoittaa alus- mainitsemani Heikki Hellman.

Somero-Seuran 40-vuotisen toiminnan aikana me täällä Somerolla emme ole unohtaneet tai lyöneet laimin historian antamaa totuutta eksaktia tietoa: siitä on kunnioitettu Somero-Seuran kunniapuheenjohtaja kotiseutuneuvos Tapio Horila pitänyt huolen: jo vuonna 1953 Tapio

Horila Somero -lehdessä: lahjoitettava esine on ehdottomasti varustettava vahvalla pahvi- tai puulapulla, jossa on lahjoittajan nimi ja kylä. Näin jokaisesta yli 2000 museoesineestä meillä on tarkat tiedot tallella — Ja 50-luvulla siihen aikaan kun monet kotiseututyöntekijät säilyttivät valokuvia vaatekomerossa kenkälaatikossa, Tapio Horila kerjasi kansallismuseosta arkistokelpoiset säilytyslaatikot valokuville. — Somero-Seuran valokuva-arkisto on 80-luvulla järjestetty modernien arkistohoidollisten menetelmien mukaisesti. — Ja nyt 90-luvulla Someron lukion tietotekniikan Finsca-kurssi, joka on kuvankäsittelyn erikoiskurssi, on tänä kevällä kirjannut koulun vuosikertomukseen Somero-Seuran kuva-arkiston digitoinnin edenneen noin puoleen väliin.

Sama eksaktisuus kuin esineellisen kansanperinteen keruuta on leimannut Somero-Seuran henkisen kansanperinteen keruuta. Kun esim. olin tekemässä joitakin vuosia sitten Lounais-Hämeen lukemistoa, vain Somerolta oli olemassa tallennettuna, valmiiksi painettuna, helposti saatavana niin murre- kuin muuta-kin paikallisperinnemateriaalia runsain määrin.

Kiitollisena 40 vuoden somerolaisesta kotiseutu- ja museutyöstä voin kertoa, että meidän museomme ovat totta: Ne tarjoavat todellisen elämyksen oikeissa miljöissä oikeiden maisemien keskellä ja tämä meidän aikamme tarvitsee juuri aitous- tulta. Tulevaisuus on tällä hetkellä oikeiden asioiden tulevaisuutta. Kun kehittyvä museo pystyy syntymään ja kasvamaan omalta pohjaltaan — viljelypitäjän mullasta, savenvälä- kylän savesta, se on ympärilleen laajeneva piste, jolla on sanottavaa, kerrottavaa ja jonka pystyy museon kokija elämään. Täältä sekä tieteil- lisen tarkasti pystytetyn että rakkain ajatuksin vaalitun ja hoidetun museon keskeltä meillä on kerrottavaa jo- tain ihmisestä itsestään, tekijästä, joka on aina museoesineen takana. Elävä museo on portti todellisuuteen: portin kautta kulkee museovie- ras itse.

Hovirinnan silta ja kievari

Hovirinnan kivilta. Terttu Sagulinin kokoelmista.

Turusta Hämeenlinnaan johtanut suuri maantie, ns. Härkätie, on jo 1600-luvun karttojen mukaan ylittänyt Paimionjoen Pitkäjärven länsipäässä nykyisen Hovirinnan paikkeilla. Vuonna 1695 laadittuun Pitkäjärven kyläkarttaan tämä ylityskohta on merkitty, samoin vuonna 1696 piirrettyyn sotilaskarttaan (sen kuva on julkaistu vuoden 1991 Someron Joulussa, s. 31). Ylityskohta on varmaankin paljon noita vanhimpia karttoja vanhempi, sillä se on ollut hyvin luonnonmukainen: joen on Hovirinnan kohdalla pysty-

nyt ylittämään kahlaamalla. Luultavasti kiinteä silta on paikalle rakennettu jo varhain, ehkä jo 1500-luvulla.

Sillan tarkemmasta rakenteesta on vain vähän selvyyttä. Vuonna 1774 jaettiin Somerolla yleisten teiden kunnostaminen talojen kesken. Pöytäkirja on ristiriitainen, sillä aluksi on todettu, että Pitkäjärven (=Hovirinnan-), Jaatilan- ja Lamminsilta jätettäisiin jaon ulkopuolelle, koska niiden huolto ja kunnostus oli kallista (ehkä tarkoitettiin, että koko pitäjä yhteisvastuullisesti hoi-

taisi nuo keskeiset siltarakennelmat). Samalla on mainittu, että Jaatilan ja Pitkäjärven siltojen yhteispituus oli 105 kyynärää eli noin 63 metriä. Varsinaisessa jakokirjassa Pitkäjärvensillan hoito jaettiin niin, että Sillanpään kylän Nurkan, Laurilan ja Torkon talon vastattavaksi tuli 15 kyynärää, Sillanpään Mönkön, Korrin ja Jaakkolan vastuulle 8 kyynärää kullekin. Luvuista laskemalla Pitkäjärven sillan mitaksi kertyisi 69 kyynärää eli 43 metriä. Käytännössä sillan hoito lankesi kokonaan Ävikin lasitehtaan tiliin, sillä äskeiset talot

Somero-Seura kiittää

Kuluneen vuoden aikana Somero-Seura on saanut seuraavia lahjoituksia:

Jaatilan martat: 24 paria kahvikuppeja asetteineen ja pikkulusikoineen.
Anja Merivuori: Männistön kahvikuppeja 2 kpl, samoin 2 savivatia.
Seppo Pyykkö: puupinnejä
Risto Larpa: häkilä
Eero Lauren: ketjunheittovälineet museolle.
Antti Hakamäki: talikko
Esko Ruostela: sonnin nokkareen kiinnityspihdit.
Jouni Salminen: vanhoja ikkunoita Jaatilan kylästä.
Olavi Virtanen: valokuvausta pitäjänpäivillä ym. apua.
Someron kaupunki: Riukuaitapuita.
Someron Metsänhoitoyhdistys: Kimmo Hovila, Pertti Mentula ja Harry Kaukonen riukuaitapuiden organisointi metsästä.
Kai Aaltonen: kuljetusapua kuorma-autolla.

Tauno Särmö: tarvikkeita ja työjohdollista apua museon pihan tammenistutustalkoissa.
Kaarina Pollari: tuohirasia.

Talkoita:

Riukuaidantekotalkoot museolla, joista kiitos kaikille aidantekijöille, vitastasten hakijoille ja lahjoittajille sekä emännille.
Koulujen museopäivä toukokuussa liittyi Torppamuseon osalta myös aidantekoon: Mikko Paakkonen näytti ja selosti Esko Helminen avustamana riukuaidan tekoa. — Koulujen museopäivän muita oppaita ja työnäytösten antajia olivat Reino Tammi ja Eeva Haapala.
Heinänniittotalkoista kiitokset kaikille niittäjille, seipäille laittajille, haravoijille, heinien pois kuljettajille sekä emännille.
Pitäjänpäivien yhteydessä oli viikon kestänyt Somero-Seuran toimintaa esittelevä valokuvanäyttely, jonka

pystyttivät Aila Talonen ja Tapio Horila. Kiitokset myös kaikille näyttelyn valvojille sekä näyttelyn jälkeen kuljetusapua antaneelle Tauno Särmölle.
Kiitokset kaikille pitäjänpäivien järjestäjille, ohjelmansuorittajille, onittelijoille, lahjoittajille, emännille, lipunmyyjille.
Tammenistutustalkoot pitäjänpäivien jälkeen museolla — kiitokset mukanaolijoille.
Koko vuoden innostuneesta työstä kiitokset museonhoitajille, samoin museoemännälle.
Kiitämme kaikkia Someron Joulun tekemiseen ja markkinointiin osallistuneita.
Kiitämme kaikkia lahjoittajia ja muita Somero-Seuran toimintaa tukeneita ja toiminnassa mukana olleita niin yksityisiä kuin yhteisöjä, erityisesti Someron kaupunkia Somero-Seuran työn tukemisesta ja Someron seurakuntaa hyvästä yhteistyöstä.
Onnea vuodeksi 1994.

Valokuvat Olavi Virtanen

Matti Viljasen muistolle

Innokas kotiseutumies Matti Viljanen istuttaa nimikkopuutaan. Istutustalkoiden organisoiija kerhoneuvoja Viljo Sainio katsoo, että työ tulee asianmukaisesti tehdyksi. Valokuva Tapio Horila 18.5.57.

Matti Viljanen syntyi Somerolla 20.12.1940. Keväällä 1956 hänet oli siirretty Someron yhteiskoulun 5. luokalle. Samaan aikaan ruvettiin Someron torppamuseon rakennuksia sisustamaan elokuussa vietettäviä vihkiäisiä varten. Puuttuvien kalusteiden etsinnässä Matista tuli innokkain apulaiseni. Hän pyöriä jossakin minun kanssani, jossakin yksinään pitkin Someroa ja Somerniemeä penkoen vinttien ja makasiinien varastoja.

Tältä ajalta on yksi tapaus jäänyt erikoisesti mieleeni. Varastossamme ei ennestään ollut yhtään sänkyä luukunottamatta Riutan päärakennuksen mukana tullutta tuvan parisänkyä, jossa oli nukkunut Kalle Kustaa Rantanen poikineen. Torpan emäntä oli nukkunut pikkulasten kanssa tuvan perällä tolppasängyssä, kuten Rantasen tyttäret Anna Eloranta ja Tilita Honkio kertoivat. Tällaista sänkyä saatiin etsiä pitkään, kunnes Matti Viljanen taas kerran palasi keuruuretkeltään ja kertoi kasvot ilosta loistaen, että hän oli löytänyt Somerniemeltä Koivulankulman Kurkulan makasiinista tolppasängyn. Talonväki, Vainion sisarukset, oli luvannut antaa sen museolle. Eero Suutelan kanssa hain sängyn museon

tupaan nykyiselle paikalleen. Sitä Matin iloista ilmettä en unohda koskaan hänen ilmoittaessaan löydöstä, joka työmme siinä vaiheessa oli erityisen tärkeä ja arvokas.

Ikäluokassaan muita kokeneempaa kotiseutumiehenä Matti oli tietysti mukana myös toukokuussa 1957, kun yhteiskoululaiset ja maatalouskerholaiset istuttivat museoalueelle nimikkopuutaan ja -pensaitaan, kuten oheinen kuva kertoo.

Pyöräretkillä, joilla Matti keräsi museoesineitä, hän lisäksi kirjoitti muistiin sananparsia. Tätä varten hän jututti mm. Palikaisissa Juha Salakkaa (s. 1877), Kerkolassa Hulda Koskelaa (s. 1882), Joensuussa tämän poikaa Yrjö Koskelaa (s. 1917) ja Lammin kylässä isäänsä Oskari Viljasta (s. 1896). Seuraavana talvena Matti jätti Somero-Seuralle 124 sananpartta. Tällä määrällä hän olisi sijoittunut Somero-Seuran myöhemmin järjestämässä kilpakeruussa keskitason paremmalle puolelle ja palkintosijoille.

Saatoin vedota nuoren Matti Viljasen antamaan hyvään esimerkkiin, kun myöhemmin Somero-Seuran nimissä jätin Somero-lehteen kirjoituksen, jonka otsikoin ”Sananparsia keräämään” (2.8.1957). Kirjoituk-

sessä oli näytteitä Matin sananparsikokoelmasta. Ei kestänyt kuin pari viikkoa, kun Somero-lehdessä julkaistu keruukehotus alkoi vaikuttaa. Ensimmäiseksi ehti Helmi Saarinen, joka lähetti seuralle 605 sananpartta.

Keskikoulun käytyään taiteellisesti lahjakas Matti valmistui Helsingissä mainospiirtäjäksi. Helsinkiin hän myös ammattinsa vuoksi jäi. Muistelen, että hän toimi mainospiirtäjänä mm. Aleksanterinkadun Kuusisella. Muistelen edelleen, että hänellä myöhemmin oli yksityinen mainosalan yritys.

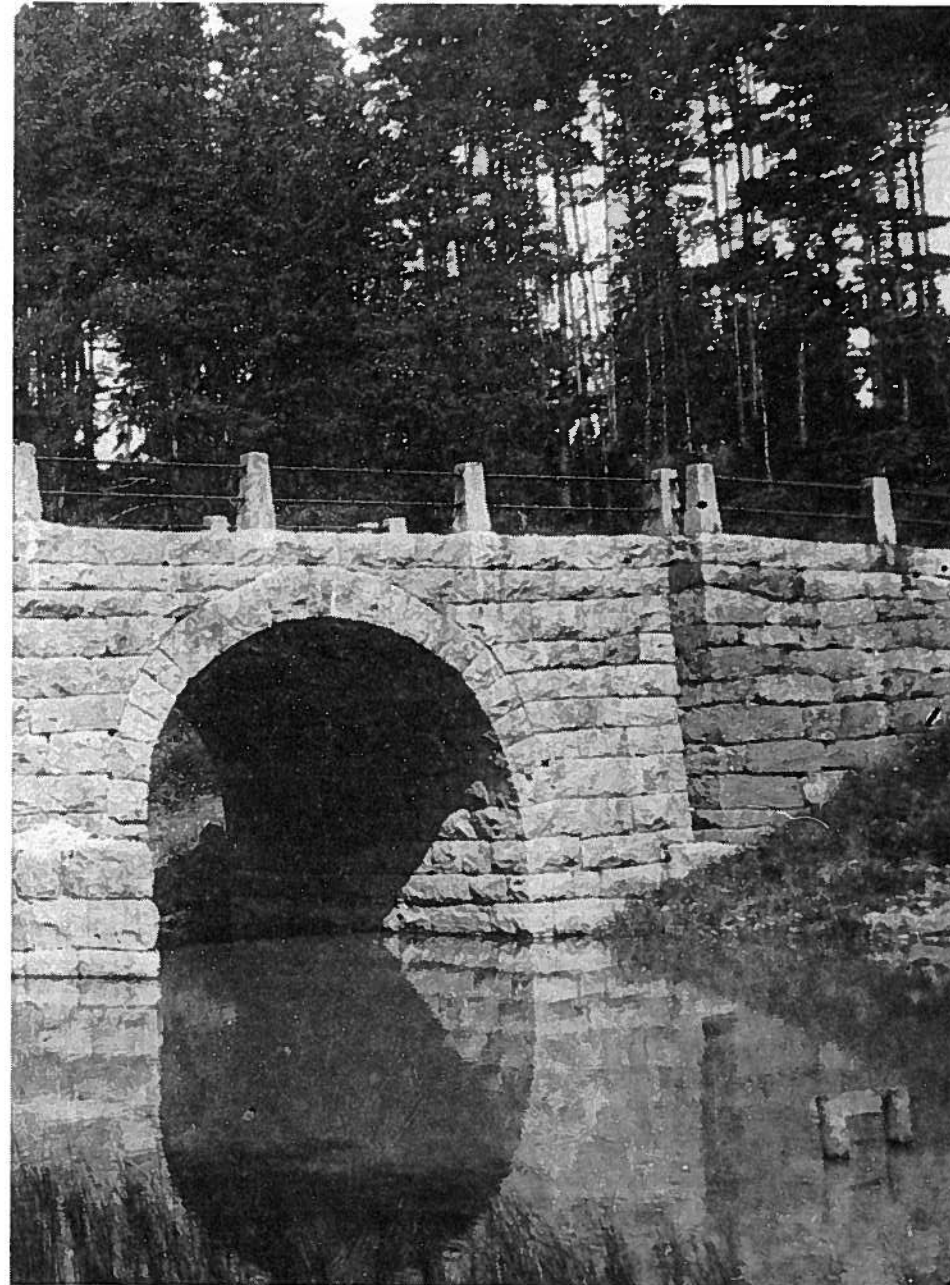
Kun 1960-luvulla jouduin väitöskirjatyön vuoksi asumaan ajoittain Helsingissä, tuli Matti joskus vastaani ja kutsui minut kotiinsa il-takahville. Siellä riitti keskustelua pitkään Somero-Seurasta ja somerolaisista, jotka molemmat aiheet kiinnostivat jatkuvasti Mattia.

Mieltäni lämmitti, kun vielä monta vuotta Matin Someron vuosien jälkeenkin posti toi silloin tällöin taiteellisesti tekstatun joulu- tai onnittelukortin, jonka allekirjoituksena oli kodikkaasti ”Viljasen Matti”. Hän oli uskollinen ystävä.

Nämä muistot palautuivat mieleeni, kun Helsingin Sanomat julkaisi viime syyskuussa kaunissisältöisen mutta yllättävän suruviestin, joka ilmoitti Matti Tapani Viljasen kuolleen 31.8.1993 ”kesämaillaan Auttoisilla”. En ole onnistunut saamaan yhteyttä Matin omaisiin tiedustellakseni hänen varhaisen kuolemansa syytä.

Matti Viljanen ei ollut ainoa oppilaani, joka 1950-luvulla tuli mukaan Somero-Seuran harrastuksiin, kuten olen kertonut mm. Someron sananparsia -kirjassa. Muistan hänet kuitenkin heistä parhaiten sen poikkeuksellisen suuren innostuksen ja antaumuksen vuoksi, jolla tämä 16-vuotias koulupoika paneutui kotiseutunsa kansanperinteen tallentamiseen. Vaikka hänen kotiseututyönsä Somerolla jäi olosuhteiden pakosta lyhytaikaiseksi, se on esimerkiksiyydessään kunnioitettavan kiitoksen arvoinen.

Tapio Horila

muodostivat juuri lasitehtaan.

Vuonna 1808 Someron teiden ja siltojen kunnostaminen jaettiin uudelleen. Edellisestä jaosta poiketen kukin talo sai hoidettavakseen sekä tienpätkän että sillanpätkän. Manttaalia kohden taloille tuli hoidettavaksi 2,7 metrin sillanosa. Pitkäjärven sillan mitaksi ilmoitettiin 111 jalkaa eli noin 35 metriä. Sen kunnostajiksi määrättiin kaikki Pitkäjärven, Sillanpään, Vähän-Vilukse- lan ja Ryhtän kylien talot sekä Ison-Vilukse- lan Huina ja Kärlän Tuomola. Silta oli kaiketi puuraken-

teinen, sillä pöytäkirjassa kivistä on eritysmaininta.

Uudestaan siltojen ylläpito on Somerolla jaettu vuonna 1875. Senaikalaisissa asiakirjoissa käytetään jo nimitystä **Hovirinnansilta** (aiemmin rakennelmaa on nimetty **Pitkäjärvensillaksi**). Uutta on sekin, että kunnallaiset ovat yhteisvastuullisesti hoitaneet sillan kunnostamisen. Vuodelta 1893 on säilynyt valokuvia, joihin on tallennettu senaikainen siltarakennelma. Kuvista nähdään, että puinen sillankansi oli puurakentein tuettu molemmista päistään kivistä

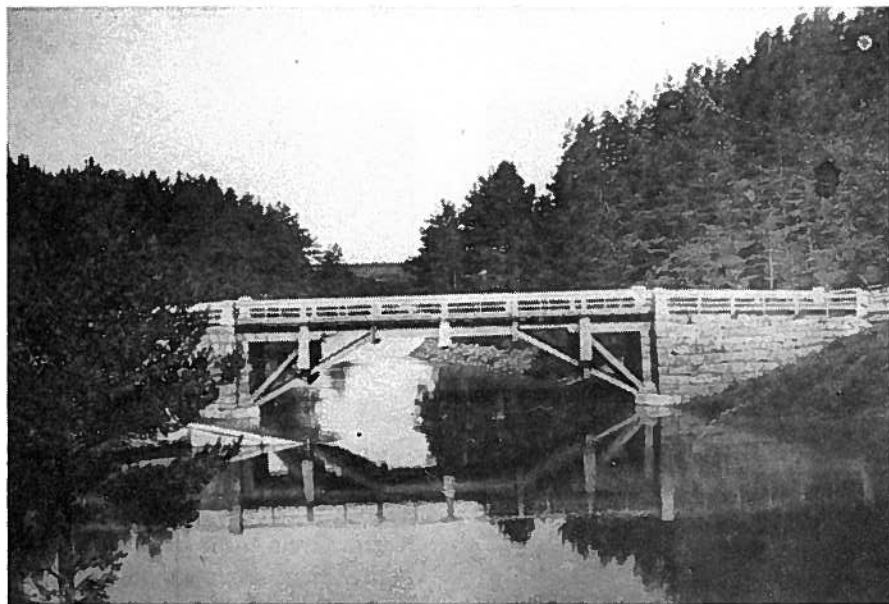

Hovirinnan kivistä v. 1896. Kuvan oikeassa laidassa kaiteen takana seisovat lapset ovat Karin, Greta, Allis ja Claes de Pont, heidän takanaan hattupäinen viiksiniekka on Ernst Waldemar Sagulin (Långsjön omistaja) sekä hänen vaimonsa Edit Sagulin (ent. de Pont, lasten äiti). Oikeassa reunassa ylioppilaslakkinen lieenee Rosa Sagulin, hänen vieressään todennäköisesti Aina ja Hilda Sagulin. Lasten vasemmalla puolella seisova pitkä mies on luultavasti August Haggren. Huomattava on oikeassa laidassa oleva ”pasunisti”. Antti Haggrénin kokoelmista.

ladotun silta-arkun varaan. Silta lie- nee ollut heikkokuntoinen, sillä vuosina 1895-96 se muutettiin kokonaan kivistä: puinen kansi ja kannatusrakenteet korvattiin kaksiholvisella kivistä rakennelmalla. Vanhat silta-arkut saivat nähtävästi jäädä paikoilleen. Rakentamisen yksityiskohdista ei ole löytynyt enempää tietoja, sillä Someron kuntakokouksen tuonaikaiset pöytäkirjat ovat kateissa. Muistitiedon mukaan sillan pystyttäneet kivimiehet olisivat tulleet Pohjanmaalta ja rakentaneet samoihin aikoihin Långsjön kartanon kivi- navetan. Vuosien 1896-1897 tien- jakopöytäkirjassa sanotaan Hovirinnansillan pituudeksi 49 metriä.

Seuraavan kerran Hovirinnansillan merkitys korostui v. 1918, jolloin kapinan loppuselvittelyissä punaiset räjäyttivät siltaholvit paetessaan Turusta Hämeenlinnan suuntaan. Punaiset sotavangit korjasivat muistitiedon mukaan sillan uudelleen kulkukelpoiseksi. Lopullisesti kivi- silta purettiin 1960-luvun lopulla.

1

1 Hovirinnan puusilta v. 1893.
Todennäköisesti kuvan on
ottanut Felix Finer, Somero.
Alpo Roosin kokoelmista.

2 Hovirinnan puusilta
lähiympäristöineen v. 1893.
Kuvattu Pitkäjärveltä päin.
Todennäköisesti Felix Finerin
ottama kuva. Terttu Sagulinin
kokoelmista.

Hovirinta v. 1893.
Todennäköisesti Felix Finerin
ottama kuva. Oikeanpuoleisessa
3 rakennuksessa, jonka
ikkunoihin on lyöty laudoitus,
toimi kievari. Sen hirsistä löytyi
viime keväänä kirjoitusta (vrt.
seuraavat kuvat). Edessä
Härkätie, vasemmalla
Hovirinnan päärakennus
silloisessa asussaan. Terttu
Sagulinin kokoelmista.

4 Hovirinnan sivurakennuksen
hirsistä löytynyt teksti LARKIN
HESUN. Valokuva Timo Alanen
1993.

Hovirinnan sivurakennuksen
5 hirsistä löytynyt teksti
WITKANN HEIKIN (?).
Valokuva Timo Alanen 1993.

Hovirinnan sivurakennuksen
6 hirsistä löytynyt teksti
HEIKILÄN MIKOON
KAIVON KAMAN (?).
Valokuva Timo Alanen 1993.

3

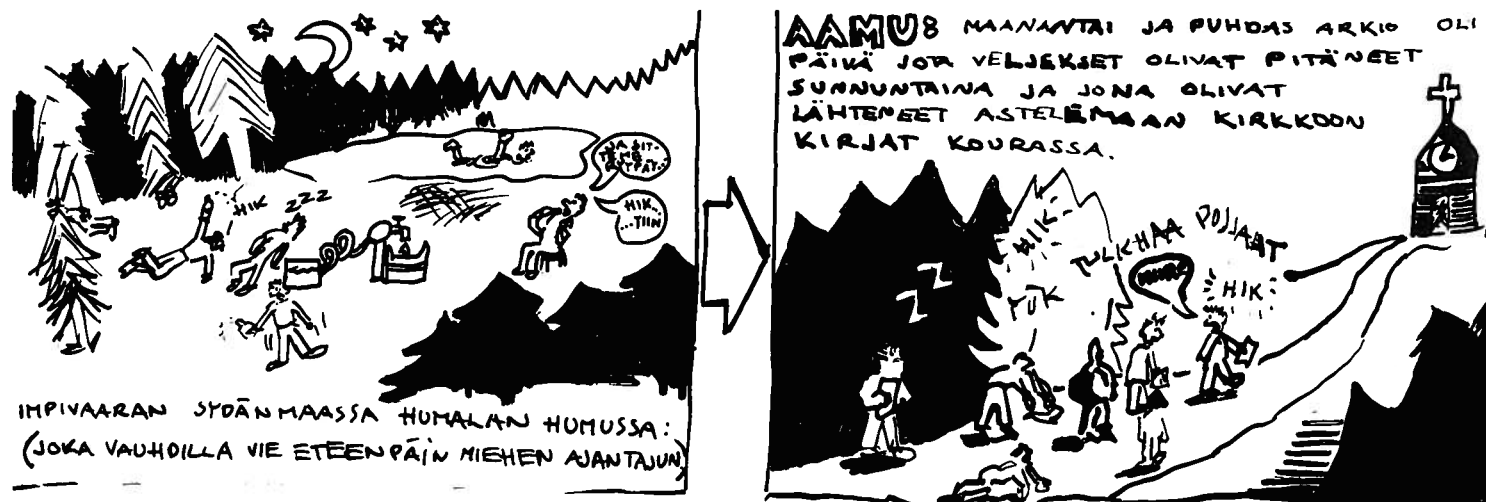

Kiitän Alpo Roosia, Terttu Sagulinia, Nina ja Vilho
Lainetta, Antti Haggrenia, Hannu Mannosta sekä
Totti Nuoritaloa saamastani avusta.

Someron Nuorten Joulu

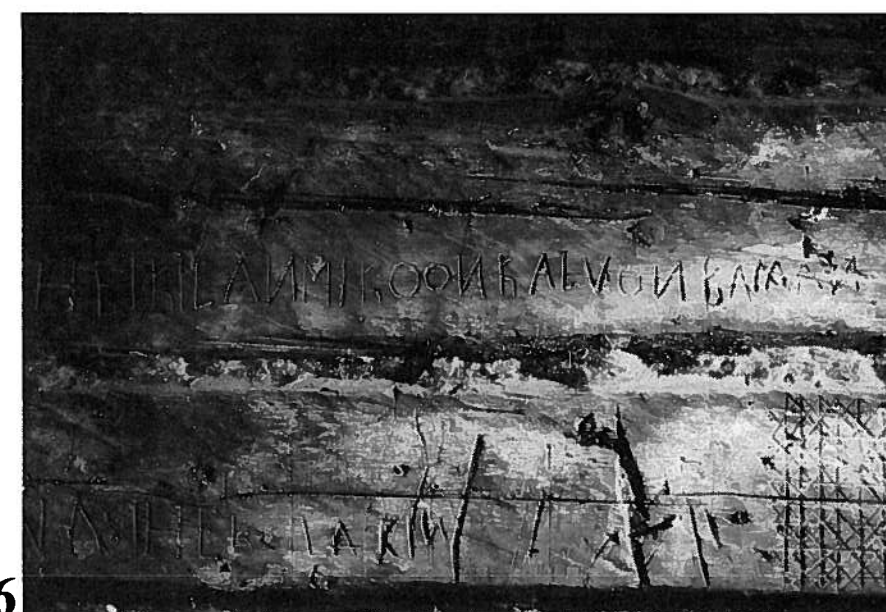
7 VELJESTÄ 10. LUKU

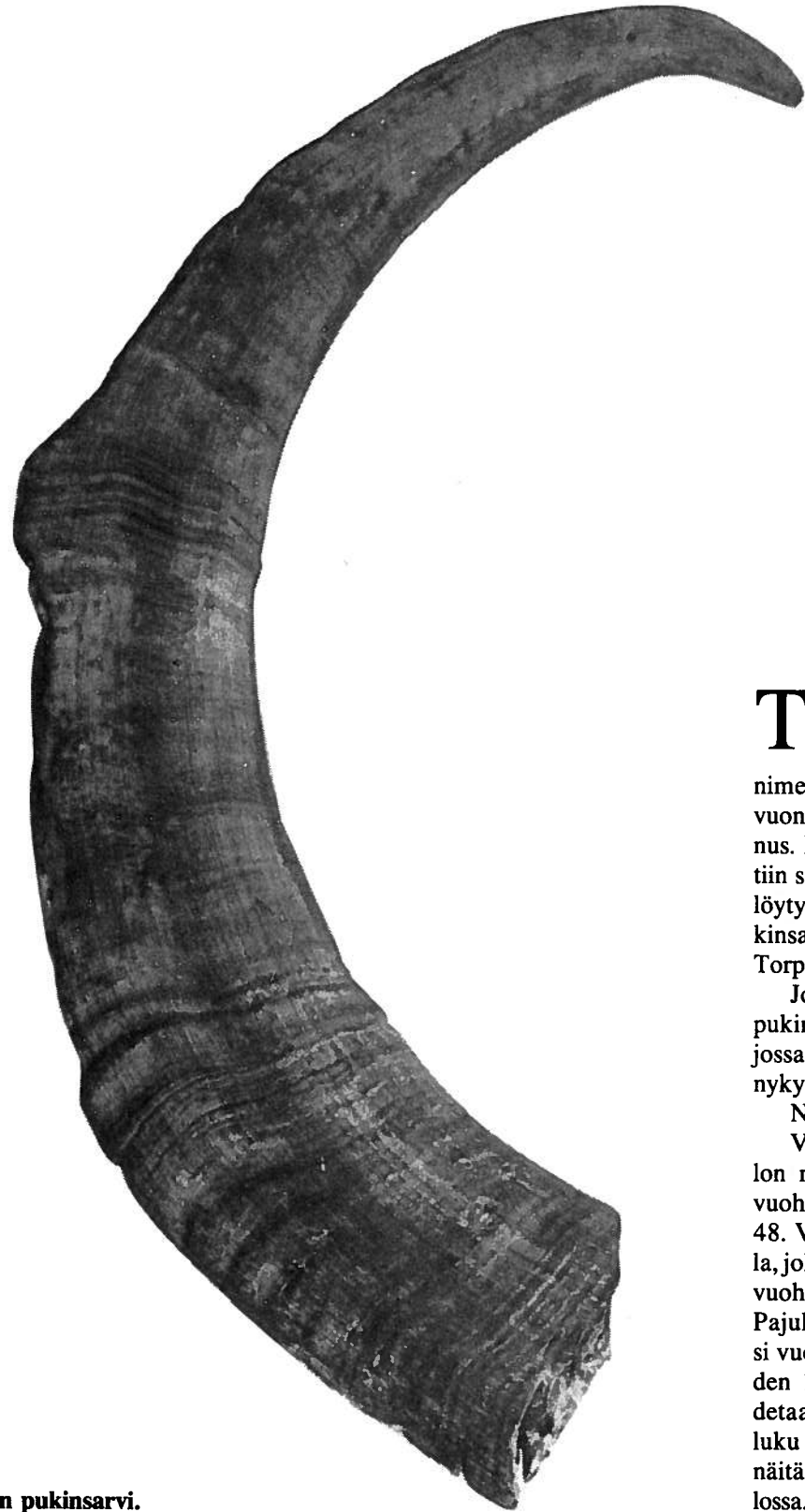
Kievari

Maanteiden varsille tarvittiin matkustajien majoittamista ja muonittamista varten majataloja eli kesti-kievareita. Ainakin 1540-luvulta lähtien Härkätien liikennettä palvelut kievari on ollut jossakin Paimionjoen pohjoisrannan kylän talossa. Lahdenkylästä kievari siirtyi länteenpään Pyöliin, Sillanpäähän ja Pitkäjärvelle. Vuodesta 1789 vuoteen 1841 kievari oli Pitkäjärven Nummelassa, mistä se siirtyi Längsjön kartanonomistajan Carl Gustav Sagulinin hallitsemaan Hovirintaan. Hovirinnan rakennuksissa kievari toimi — ehkä lyhyitä taukoja lukuunottamatta — aina vuoteen 1907 tai 1908 saakka. On huomattava, että kievarissa oli oikeus tarjota viinaa ja Längsjön kartanossa oli viinanpolttimo: syntyi nykytermein synergiaa — yhteensopivuutta — kun osa kartanon viljasta voitiin jalostettuna juottaa omassa kievarissa poikeneille tienkäyttäjille.

Kievarin vaiheet ajankohtaistivat yllättäen viime kevättalvella, kun Leila ja Totti Nuoritalo remontoivat Hovirinnassa olevaa asuntoaan. Yhdestä pienehköstä huoneesta poistettiin vanhat tapetit ja saatiin esiin alkuperäinen hirsiseinä. Epätavallista oli, että hirsisiin oli kaivertamalla ja lyömällä kirjoitettu vuosilukumerkintöjä ja nimiä sekä piirretty yksinkertaisia kuvioita, joita kautta aikain on ollut yleisten tilojen seinissä. Selvästi oli luettavissa esimerkiksi teksti **Larkin Hesu 1855**, joka kiistattomasti viittaa Someron Pusulan Larkin taloon. Kirjoitusten avulla voidaan päätellä, että Hovirinnan kievari on toiminut samassa rakennuksessa jo 1850-luvulla, ehkä peräti alusta eli vuodesta 1841 saakka. Voi olla, että 1890-luvulla kievaritupa on siirretty muualle, sillä noihin aikoihin huoneen seinät on tapetoitu (tapetin alla olleissa sanomalehdissä oli 1890-luvun päiväyksiä). Löytöneiden seinäkirjoitusten avulla Hovirinnan sivurakennuksen historiallinen merkitys korostuu: se lienee lähitienoon ainoa alkuperäisellä paikalla oleva vanha kievarirakennus.

Riutan pukinsarvilöytö

Riutan torpan pukinsarvi.
Mitat: pituus 46 cm, suurin leveys
7 1/2 cm.
Valokuva Olavi Virtanen.

Terttilän Kaapon talon maalle perustettiin vuonna 1823 Kiviriuksen torppa. Puhekielessä nimestä tuli pelkkä Riutta. Samana vuonna valmistui torpan päärakennus. Kun rakennusta v. 1955 purettiin siirrettäväksi Someron museoon, löytyi toistuvan permannon alta pukinsarvi. Tätä säilytetään Someron Torppamuseossa.

Joku ehkä ihmettelee, kuinka pukinsarvi saattoi löytyä seudulta, jossa perinteisestä vuohenhoidosta ei nykyään näy ilmeisesti jälkeäkään.

Näin ei ole ollut aina.

Vuoden 1571 hopeaveroluettelon mukaan Somerolla oli tuolloin vuohia 213, kun esim. sikoja oli vain 48. Vuohenhoito jatkui 1700-luvulla, jolloin useimmissa taloissa oli 1-5 vuohia, joskus enemmänkin. Niinpä Pajulan Syrjälässä oli vielä 1795 viisi vuohia, joista yksi oli pukka. Vuoden 1825 laskennan perusteella todetaan, että samalla kun lehmien luku lisääntyi, vuohien väheni, mutta näitä oli vieläkin joka viidennessä talossa. 1800-luvun puolimaissa ei esim. Rautelan Tuomolassa eikä Pajulan Pruukalla ollut enää yhtään vuohia. (Tiedot Someron historia I:stä.)

Kylätie on hiljainen

– “**M**oikka ja nähdään huomenna”, huudan ystävälleni. Ovi kolahtaa takanani ja astun hämääjän lokakuiseen iltaan. Avaan sateenvarjon ja lähdän astelemaan reippaasti kotia kohti. Tien toisella puolella häärii kaupanväki lastaten uusia tavaroita myymäläautoon. Onneksi Häntälässä on vielä (1992) tämä yksi kyläkauppa. Kun isäni oli pieni, täällä oli neljä kauppa ja jokaiseen riitti asiakkaita. Niissä myytiin kankaita, lankoja, vaatteita, rautalan-kaa, tiiliä — kaikkea mitä maaseudun asukkaat jokapäiväisessä elämässään tarvitsivat.

Vesisade on hieman laantunut. Suljen sateenvarjon. Kuinka ihanalta hento tihkusade kasvoillani tuntuu-kaan! Mutkan takaa kuuluu lähestyvän auton hurina. Otan askeleen kohti tienreunaa ja odotan, kunnes auto on ohittanut minut. Se oli illan viimeinen linja-auto Salosta Somerolle. Nykyään ei linja-autovuoroja tarvita kovinkaan monta, koska ihmiset kulkevat omilla autoillaan paikasta toiseen. Me koululaiset taidamme olla lähes ainoat linja-auton penkkien kuluttajat. Perjantaiaamuisin tosin tien vieressä on enemmän elämää, kun kylän mammat ja papat odottelevat bussia päästäkseen torille.

Ajatukseni katkaisee kummallinen ääni. Pysähdyn kuuntelemaan.

Katseeni osuu vanhan meijerin katonlehteen laitettuun kuormapeitteeseen. Tuuli hakkaa irtoneusta peitteen reunaa kattoon vasten. Siinä vanha meijeri seisoo yksinäisenä, revittyä ja hylättyä. Voi niitä aikoja, jolloin isännät ja emännät toivat hevoskyydillä tai käsikärryillä maitotonkkan- sa tähän rakennukseen. Oli siinä varmaan vilskettä kerrakseen, kun kyläläiset lastasivat omia kannujaan laiturille. Nyt ei ole enää laituria, vain surullisen näköiset tiiliseinät seisovat vakaasti pystyssä uhmaten syksyisiä sateita.

Kävelymatka kotiin tuntuu loputtoman pitkältä. Tievalojen loisteesta näen, kuinka harmaa kissa juoksee pankin pihan poikki. Jos isäni lapsuudessa kauppoja oli neljä, oli pankkeja saman verran. Nyt niitä on puolet vähemmän. Ovatkohan ihmiset alkaneet säästää sukkansa varten vai onkohan pankkikortti karsinut pankissa kävijöitä?

Jatkan reipasta kulkuani kotia kohti. Sade on kokonaan lakannut. Vielä muutama pylväänväli ja sitten olenkin jo kotona.

— Moikka! huudan kotiväelleni ja potkaisen mären lenkkarit eteisen nurkkaan. Äiti vastaa tervehdykseeni sähkövatkaimen takaa. Isä ja pikkuveli ovat keskittyneet televisiosta tulevaan jääkiekko-otteluun. Ja radiossa soi hiljaa vanha kotimainen tango, taitaa olla Satumaa...

*Helppoo ei oo kellää,
mut kuitenkin pittää ellää.*

*Kylhä tavallisel työlkii ellää,
mut kauppal sitä vast rikastuu.*

*Oha meil näit, sano Topi perunoi,
ko viimisen söi ja potin seinää viskas.*

*Paa äkiää ne liitan juskat kii,
ettei mää kaik lämpimät harakoil.
(liitta = hella, juska = pelti)*

*Mie on nii vappaa ko taivaan lintu,
ei oo rahhaa, mut ei oo velkaakaa.*

*Hyö ei oo mittää saamaköyhii,
mut hyö onkii syömäköyhii.*

*Eihä meil oo nyt hättää mittää,
ko on viel leipää ja vettä.*

*Älä tie sitä työtä tänä päivän,
minkä voit huomen toisel tietää.*

*Siun paistaa naamais ko Naantalin
aurinko, oot sie ihan rakastunt?*

*Köyhyys ei oo mikkää ilo ihmisel,
vaik se rikkaita naurattaakii.*

*Villa se on vanhetessaa ko multaa,
mut pellavast tulloo vanhan ko kultaa.*

*Miul on tuo muisti hyvä, mut nii
lyhyt vaa ko kanal.*

*Hää on sit nii laiska ihmene,
makajaa ko sika, ei herrääkää
muuta ko syömää.*

*Hää on sit hias töissää,
mönkii niinku tai tervas.*

Hää on nii laiska ko lapamato.

LEENA LAAKSONEN

Isoisän tanssireissu

Pappani Kalle Laaksonen oli ensimmäisen kerran tansseissa 16-vuotiaana, vuonna 1939. Tanssipaiikka, Terttilän lava, oli noin 10 kilometrin päässä kotoa. Sinne ajettiin komeasti polkupyörällä. Kalle oli kaveriporukassa jo kauan uhonnut, että tanssittaisi kylän kauneinta tyttöä Hilka Kaipasta koko illan. Kallen ystävä Kauko Mäkelä oli nauranut ajatukselle ja sanonut, ettei Kallella ole mitään mahdollisuuksia. He olivat lyöneet vetoa, kumman Hilka loppuillasta valitsisi.

Tanssiaisiin alettiin valmistautua jo pari tuntia ennen lähtöä; käytiin saunassa ja uimassa. Partaakin ajettiin, vaikkei sitä vielä ollut. Viimeiseksi sekoitettiin hiuksiin voita ja vettä ja kammattiin ne taaksepäin. Näin saatiin hiuksista kiiltävät ja ne pysyivät hyvin paikallaan.

Kaikki pojat eivät omistaneet polkupyörää, joten he istuivat muiden takatarakalla. Perillä Terttilän lavalla Kauko veti esiin kannun ja sanoi:

— No pojjaat, otettaisko piänet? Pojat kerääntyivät Kaukon ympärille ihmettelemään, mistä Kauko oli viinaa saanut.

— Isältä vein, vastasi Kauko.

— Ihan ilman lupaako? huudahti Kalle.

— No, juu juu! Isäukon pontikkavarastosta...

— Mennääs sisälle kattoon, hoputti Kauko. Kukaan ei uskaltanut maistaa pontikkaa, ja Kauko piilotti kannun pajupensaaseen.

Sali oli jo aika täynnä, ja kun pojat astuivat sisään, alkoivat tytöt kuiskutella ja kikattaa. Tytöt istuivat toisella puolella salia ja pojat toisel-

Hilkan ja Kallen onnenpäiviä on kestänyt jo 45 vuotta.

la. Hilka istui nurkassa kaksin ystävänsä Railin kanssa. Hilkalla oli yllään kaunis vaaleankeltainen leninki. Hän ei kiinnittänyt Kalleen tai Kaukoon mitään huomiota, jutteli vain Railin kanssa.

Kun orkesteri alkoi soittaa, kaikki tytöt hiljentyivät ja kääntyivät tanssilavalle päin. Kukaan ei kehdannut katsoa poikia, vaan he katsoivat lattiaa. Pojat sen sijaan katselivat tyttöjä ja miettivät, ketä lähtisivät hakemaan. Kalle ei sitä miettinyt, muttei kehdannut ensimmäisenä lähteä tanssimaan. Entäs jos Hilka olisi sanonut Kallelle, ettei halunnut tanssia? Toisen kappaleen alussa Kauko lähti hakemaan. Hän käveli jokaisen tytön ohi ja pysähtyi lopulta Hilkan eteen. Kauko pökkasi ja Hilka lähti hänen kanssaan tanssimaan. Kalle oli pettynyt,

mutta lähti kuitenkin hakemaan Railia. Kun kappale päättyi, Raili kuis-kasi Kallen korvaan:

— Hae Hilkaa!

Kalle lähtikin hakemaan häntä ja he olivat ainoa pari valssaamassa. Kaikki katsoivat uteliaina Kaukoa, joka mulkoili vihaisesti Kallea ja Hilkaa.

Kun Kauko oli marssinut ulos lavalta, alkoivat pojat taas hakea tyttöjä tanssimaan. Kalle tanssitti Hilkaa monen kappaleen ajan, kunnes Hilka halusi istumaan. He menivät kioskin puolelle ja ostivat mehua. He joivat kaikessa rauhassa mehua siihen asti, kunnes Kauko tuli riehuen sisään ja kaatoi samalla pari tuolia. Kaukosta huomasi heti, että hän oli juonut pontikkaa. Hän tuli suoraan Hilkan eteen ja sanoi tuimasti:

— Tulepas Hilka tanssiin! Hilka vastusteli, mutta Kauko tarrasi häntä tiukasti käsivarresta ja alkoi raahata lavaa kohti. Kalle suuttui ja ryntäsi Kaukon kimppuun, jolloin järjestyksies tuli ja heitti molemmat riitapukarit ulos. Kauko jäi istumaan portaille pontikkakannunsa kanssa. Kalle oli lähtemässä, kun Hilka tuli ja otti häntä kädestä kiinni ja alkoi viedä miestä jonnekin. Hilka halusi mennä uimaan. He menivät vaatteet yllä, koska eivät kehdanneet riisua.

Uintireissun jälkeen Kalle saattoi Hilkan kotiin, ja he sopivat tapaavansa seuraavissa tansseissa. Kotona molemmat saivat selkäänsä märkien vaatteiden takia.

Nykyään noin 50 vuotta myöhemmin Hilka ja Kalle ovat olleet 45 vuotta naimisissa ja heillä on neljä lasta ja 12 lastenlasta.

Pientä lisävalaisua vuohenhoitoon saamme Somerniemeltä. Valma Hankala haastatteli siellä v. 1936 useissa kylissä ihmisiä, joiden muisti ulottui 1860-luvulle. Heidän mukaansa ”köyhä kansa vielä tuolloin piti aika paljon vuohia, joiden hoito oli paljon huokeampaa ja mutkattomampaa kuin lehmien, koska ne söi kaikkea huanoo”. Maidosta tehtiin juustoa, voita siitä ei tullut. Paikkakunnan murteessa lypsettävä naaras oli *vuohi* (Satakunnassa *kuttu*), uros *putti* ja karitsa *killa* (Satakunnassa *kili*). Metsälaitumella vuohet olivat paimenelle alituisena kiusana, koska ne olivat aina menossa pahantekoon. ”Putti meni aidan yli kuin koira ja hiukan paremminkin.” (Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistyksen vuosikirja 1938.)

Tuonnempana selviää, että myös Somerolla urosvuohi oli putti.

Suomenmaa-teos mainitsee 1922, että Somerolla oli vuohia 11 ja Somerniemellä 4. Tuolloin elettiin sodan jälkeisiä pulavuosia. Arvattavasti varattomissa syrjäseutujen mökeissä tuosta ”köyhän lehmäksi” kutsutusta kotieläimestä saatiin tervetullutta ruoka-apua suhteellisen halvalla.

Unto Salo toteaa 1959 Lounais-Hämeen kulttuurikatsauksessaan, joka koskee myös Someroa ja Somerniemeä, että ”1800-luvulla kuttujen pito taantui ja on nykyisin melkein kokonaan lakannut, joitakin Urjalan kulmia lukuunottamatta”. (L-HKM:n vuosikirja 1959.)

Jotain voidaan päätellä siitäkin, että Someron murrekirjan 1800-luvulla syntyneet kertojat eivät sanallakaan edes vihjaa vuohenhoitoon, kun taas Tyrvään murrekirjassa, jonka alueella vuohenhoitoperinne on katkeamatta säilynyt, on pelkästään kirjan sanahakemistossa kolmattakymmentä viitettä kuttu- ja pukkisanon esiintymiin. Molemissa kirjoissa, jotka ovat Pertti Virtarannan toimittamia, on kertojien syntymäaika suunnilleen sama.

Entinen vuohitalous on jättänyt

jälkiä paikannimiin. Pukin vanha toisintonimi on ollut *kauris*. Sanan merkitys on selvä esim. sananparressa *Mitäs kutun kutinoista, jos ei kauris kajoo*. Kustaa Vilkuna mainitsee Varsinais-Suomen historiassa paikannimen *Kaurisluoto*, jonka hän tulkitsee *Pukkiluodoksi*. Tuula Kämi on löytänyt Pajulan Vahlionkulmalta nimet *Kauriinsarvenmäki* ja peräti kolme *Kauriinsarvenpeltoa*. Ihämiestä on nimestäjän haaviin tarttunut *Kauriskallio*. (Somero-lehti 1983-84.) Selitys, että kauris näissä paikannimissä tarkoittaisi metsäpeuraa, ei voi pitää paikkaansa, koska nimien syntymäaikoihin ei Someron metsissä ole vielä liikkunut peuroja. Vuohipukkeja ilmeisesti sitä runsaammin.

Ensio Männistö on kertonut Ollilan kylän *Putinkiven* tarinan. Sen mukaan kivi on saanut nimensä siitä, että pukka on kivelle noustuaan puolustautunut sutta vastaan. Ottelun lopputuloksesta ei kansantaru kerro. Tulos on sekin, että on jäänyt meneestä vuohikulttuurista kivinen muistomerkki, jonka Enska on oikein viitalla merkinnyt. (Someron Joulu -89.)

Saattaa Somerolla olla muitakin paikannimiä vuohitalouden jäljiltä.

Palataan Someron Terttilään ja vuoteen 1823. 28-vuotias torppari Heikki Heikinpoika oli tullut Kiikalasta ja alkanut rakentaa itselleen asuntoa perimätiedon mukaan ”tekemättömään korpeen”. Paikalla kasvoi ”ankara mettä”, josta saatiin hirret asumukseen. Hevosta varten tehtiin pieni talli aluksi pyöreistä hirsistä. Muusta karjasta ei perimätieto ole kertonut.

Kiikalan vuohitiedot ovat niukkoja. Kiikalan historia tietää 1800-luvulta vain sen, että v. 1881 oli pitäjässä 20 vuohia. Näistä oli Hirvelän Kämillä 11. (Naapurini Katri Mäntylä kertoi, että hänen isänsä Samarian Kustaa, s. 1865, oli pikkupoikana paimentamassa Kämin vuohilaumaa.) On siis todennäköistä, että Kiikalassa oli vuohia myös Heikki Heikinpojan aikana.

Ehkä pukka on kävellyt Heikin muuttokuorman mukana Kiikalasta Somerolle, mutta ei suinkaan yksinään, vaan haaremi mukanaan.

Toinen mahdollisuus on, että Riutan ensimmäisessä lypsykarjassa oli Somerolta hankittuja vuohia pukkeineen.

Joutuiko pukka uhraamaan henkensä Riutan nälkäisten rakennusmiesten hätäravinnoksi, josta sarvi jäi tähteksi? Yleensä ihmiset eivät syöneet pukinlihaa eläimen epämiellyttävän hajun vuoksi. Vai joutuiko pukka teuraaksi äksyn tai siivottoman käytöksensä takia? Vai laiskistuiko se suvunjatkamistehtävissään, jolloin se oli syytä poistaa muonavahvuudesta? Ei senaikaisen torpparin kannattanut ruokkia pukkia yksinomaan lemmikkieläimenä. Miten tai miksi sarvi joutui toistuvan permannon alle? Sisältyikö tähän jokin taikaa?

Vaikka avoimia kysymyksiä on runsaasti, on Riutan sarvilöydöllä ainakin yhdessä suhteessa merkitystä. Se vahvistaa osaltaan sitä Someron historiassa esitettyä tietoa, että seudulla vielä 1820-luvulla harrastettiin vuohitaloutta, joskin aikaisempaa vähemmän.

Olen yrittänyt löytää Riutan pukinsarvilöydölle historiallista taustaa kai siksi, että olen syntyisin satakuntalaisesta Tyrväältä, tunnetusta kuttupitäjästä, joka nykyisin kuuluu Vammalan kaupunkiin. Sieltä on peräisin lähes intohimoinen mieltymykseni kutunjuustoon, mikä näyttää olevan yhteistä muillekin Tyrvään ja sen lähipitäjien synnynnäisille. Ehkä tämän jutunteon pohjalla on kytenyt haave, että vuohikulttuuri elpyisi uudelleen vielä Somerollakin ja että Someron torilta vielä joskus saisi ostaa oman paikkakunnan kutunjuustoa, jumalaista herkkua.

Päijänteen höyrylaiva ja Someron härät.

Hämeen vanha härkätie on nähnyt monenlaisia kulkijoita. Eräs uuden ajan airut matkasi tätä tietä pitkin erilaisia kyytejä kokeillen Turusta Asikkalaan viime vuositadan keskivaiheilla.

Oolannin eli suuren itämaisen sodan aikana Venäjällä pelättiin, että Ruotsi luopuisi puolueettomuudesta ja hyökkäisi länsiliittoutuneiden tukemana Suomeen. Pohjanmaan kautta Venäjää vastaan kohdistuvan uhkan torjuntaa varten päätettiin rakentaa Päijänteelle höyrylaiva, jolla voitaisiin suorittaa nopeasti sotilaskuljetuksia Suomen sisäosissa.

Tämän Päijänteen ensimmäisen höyrylaivan koneet ostettiin vanhasta, Turussa puretusta laivasta. Viranomaiset määräisivät ne kuljetettavaksi sotilaskuljetuksena uuden laivan rakennuspaikalle Asikkalan Anianpellolle. Silloisten veroasetusten mukaan kuljetuksen joutuivat suorittamaan manttaaliin merkityt talot kyytivelvoitteensa puitteissa. Kuljetusta ja laivan rakentamista johti kapteeniluutnantti Peter Georg Falck.

Höyrykattilan alkumatkasta Härkätiellä kirjoittaa J.F. Ansas: (Vuosiluvussa muistivirhe, p.o. 1856.)

”Suunnattoman suuri höyrykattila vietiin 1853 ”kruunun kyydillä” Turusta Marttilan läpi Anjanpellolle. Laitos oli sijoitettu rekeen, jonka jalaksina olivat suuret hirret. Jalasten takapäissä oli reikä, josta lyötiin rautakanki lävitse jarruttamista varten alamäessä. Pöytyäläiset vetivät pannun hevosilla läpi Liedon pitäjän ja Marttilan miehet vetivät sen miesvoimalla Hovirinnan kestiekvariin Somerolla. Noin 60 miestä oli vetämässä. Maantie oli pitkän matkan vallan mustana miehistä, kuten kan-

sa kertoo. Somerolaiset vetivät sen oman pitäjänsä läpi härjillä. Vastamäessä käytettiin taljoja apuna ja eräässäkin paikassa oli taljan eli väkipyörän toinen pää pantu ladon seinään kiinni, mutta vetämään ruvetaessa ei pannu hievahtanutkaan, vaan lato tuli perässä. Kansa piti aikanaan sekä itse pannua, jonka kerrotaan olleen huoneen korkuisen sekä tavattoman raskaan, että sen kuljetusta merkillisenä asiana ja tapahtumana. Aivan yleinen on vanhoilla ihmisillä myös se mielipide, että viranomaiset tekivät kansalle jotain vääryyttä, pannessaan sen sota-väenkyödyllä heidän vedettäväkseen.”

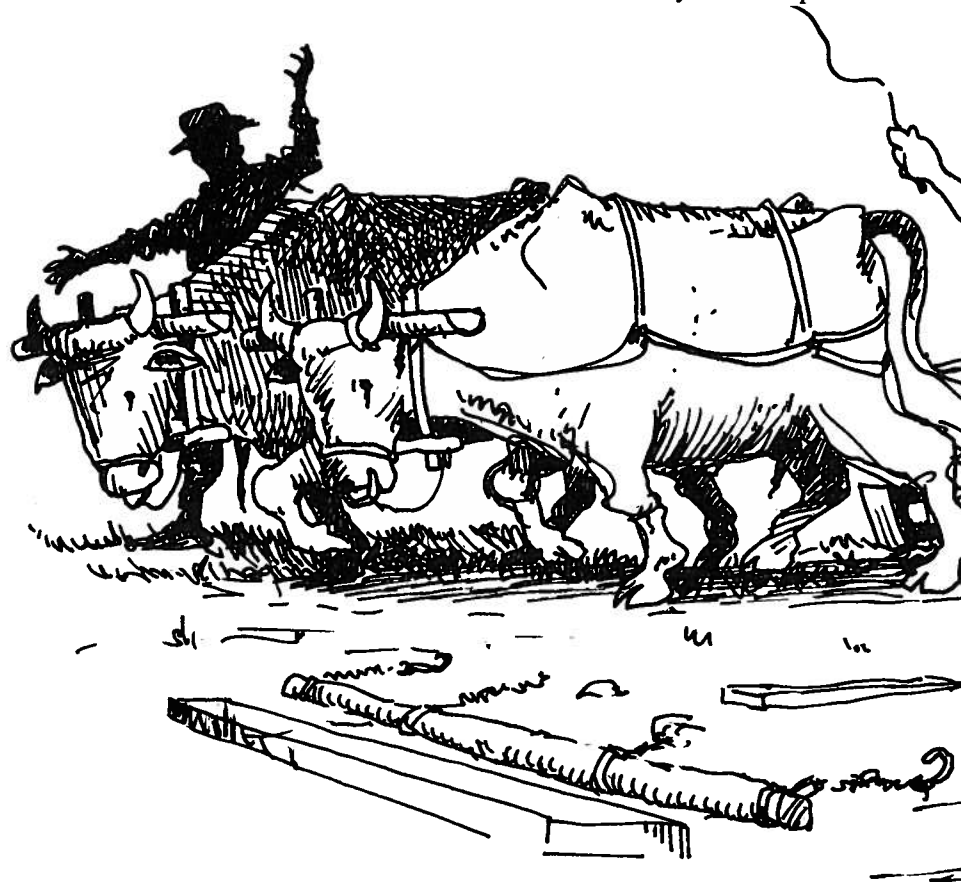
Näin oli saatu kokemusta kolmesta eri vetotavasta. Miesten veto oli parasta, miehet noudattivat nopeasti komentoja ja vetivät tasaisesti. Härillä taas riitti voimaa enemmän kuin hevosilla. Kattilan loppumatkalla käytettiin sekä miehiä että härkiä vetojuhtina. Kuljetus Turusta Anianpellolle vei aikaa kuu-kauden.

Samaan aikaan kuljetuksen kansa oli myös laivan rakentaminen käynnissä. Siitä on uutinen ”Suometar” sanomalehdessä tammikuulla 1856:

— Anianpellosta. Ennestänsäkin jo mainio seutumme tulee tänä vuonna vielä mainittavammaksi. Kuin kewät aukaisee Päijänteen jääkaleista, niin saamme sen aalloilla nähdä Höyrylaiwan kulkevan. Sitä ruwetaan nyt paikalla rakentamaan, ja se tulee käymään ahkerasti Anjanpellon ja Jyväskylän väliä. Kruunu on jo laittanut tänne meri-upseeria, jotka huolta pitävät tämän uuden höyryn rakentamisesta. Walmisna pitää sen olla tulewan toukokuun alussa.

Kaksi kuukautta myöhemmin oli samassa lehdessä uutinen:

— Päijänteen wesiä kulkevalle, par aikaa rakennuksessa olewalle höyrylaiwalle on määrätty nimeksi ”Suomi” ja se tulee kantamaan sinistä sotakuljetuslaiwan lakua. Menneenä keskiwiikkona käytiin Anianpellosta

Joka tontulle kuoppaa kaivaa...

Minulle tuottaa suuria vaikeuksia aloittaa tämä juttu. Tuntuu todella ilkeältä näin valon juhlan aikoihin puhua näin surullisia. Tarkoitin ilon juhlan aikoihin puhua näin pimeitä.

Hmm, olkoon.

On nimittäin epävarmaa, tullaanko tänä jouluna kunnollista joulua saamaankaan. OY Korvatunturi AB on nimittäin hakenut itseään konkurssiin. Myös tonttujen keskusjärjestö on pulassa alati kasvavien työttömyyslukujen kanssa. Yhä useammat lahjat ostetaan suoraan kaupasta. Tilannetta ei ole parantanut Korvatunturille osoitettu suunnaton lahjatuki, vaan työskentelevien tonttujen määrä on yhä laskussa. Itse Pukki puolestaan on joutunut oikeuden eteen vastaamaan teoistaan. Syyttäjä syyttää häntä lähes kaikista mahdollisista, ainoastaan lahjontasyytteen tuomioistuimien hylkäsi vinon hymyn kera. Syyttäjää kiinnostavat mm. Pukin salaperäiset liiketoimet itäisen kollegan, Pakkasukon kanssa. Huhujen mukaan Korvatunturi tunnetaankin vastaisuudessa Koplatunturina. Lisäksi Pukkia ja myös

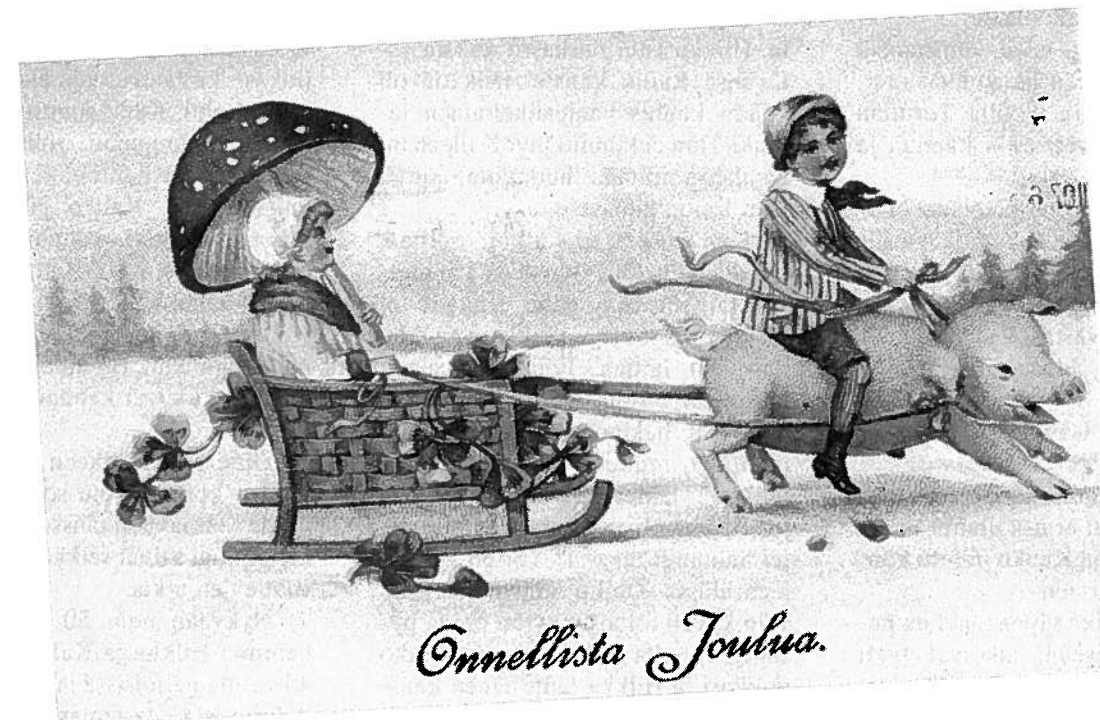
hänen apulaisiaan syytetään intimiteettisuojaan rikkomisesta (toistuvasti), laittomasta monopolista (lahjabisnes) sekä syrjinnästä (vain kilteille lahjoja). Sokerina pohjalla on syyte, jonka mukaan hän anglosaksisissa maissa rikkoo paloturvallisuusmääräyksiä.

Jos syytteet katsotaan aiheelliseksi, on Pukki vaarassa menettää oikeutensa toimintansa harjoittamiseen. Vaikka näin kävisikin, ei Pukki kuitenkaan olisi aivan puilla paljaila, sillä hänelle jäisi vielä hänen monivuotinen kesätyöpaikkansa kaalimaan vahtina. Puolustus on kuitenkin varma, että syytteet tullaan hylkäämään, koska Joulupukki henkilönä ja instituutioon voidaan katsoa tavallisen lainkäytön ulkopuolella olevaksi tapaukseksi. Jos tämä ei tehoa, aikoo puolustus vedota siihen, että kyseessä kuitenkin loppujen lopuksi on mielikuvitushenkilö. Samainen seikka tulee kuulemma asianajaja Arvo PYKÄLÄN mukaan vaikeuttamaan myös asianajopalkkion perintää. Viimeisenä keinonaan puolustus kertoo aikovansa uhata tuomioistuimen jäseniä ja heidän perheitään lahjasululla, mikäli Pukki &

kumpp. saa tuomion. Puolustus väittää myös, että syytteet on tempaistu tyhjältä ja että niiden perusteena on henkilökohtainen katkeruus. Syyttäjäpuolen edustajat nimittäin tunnetaan parhaiten toiminnastaan Lahjomattomat-nimisessä, poliisia avustavassa erikoisryhmässä. Nimi taas ei puolustuksen mukaan juontuisikaan Elliot Nessin porukasta, vaan siitä, että kukaan ryhmän jäsenistä ei lapsuudessaan saanut kuin risuja Pukilta.

Itse OY Korvatunturi AB kuitenkin tullaan todennäköisesti joka tapauksessa hajauttamaan ja myymään osina seuraaville suuryrityksille: Ihmemaa co., Mikä-mikä-maa-konserni ja Michael Jackson. Työntekijät tullaan suurimmilta osin säilyttämään vanhoina työntekijöinä ja yhtiön asiakkaat voivat lähettää toivomuskirjeensä samaan tapaan kuin ennenkin. Myöskään viimevuotisia lahjoja ei tulla missään määrin perimään takaisin yhtiölle.

Tässä kaikki tästä täältä näin. Päätän raporttini täältä tähän. Raporttoimme heti, kun täällä on jotain tähän liittyvää ilmennyt. Hyvää joulua.

Onnellista Joulua.

Someron Nuorten Joulu

LAURA HELISTÉN

Museotontun mietteitä

Joskus, kun täällä museossa on hiljaista ja olen yksin, matkaan muistoissani kauas vuoteen 1887, kun täällä vielä asuttiin. Kerronkin teille, mitä tapahtui eräänä päivänä kesällä vuonna 1887.

Se päivä oli valittu siivouspäiväksi. Kaikki tilan asukkaat siivosivat, korjasivat tai muuten kunnostivat paikkoja. Minun asuntoni oli yleensä toistuvassa, mutta olin kesäksi muuttanut luhtiin. Päätin käydä katsomassa, miten talviasunnolleni oli siinä siivouksessa käynyt.

Odotin sopivaa hetkeä livahtaa alas luhdin portaita pitkin ja sellainen tulikin melkein heti. Hyppelin portaalta portaalle, kunnes tupsahdin keskelle pihamaan vilinää. Onneksi kukaan ei kiinnittänyt minuun mitään huomiota ja pääsin livahtamaan toistupaahan.

Siellä minua kohtasi järkytys. Jokainen paikka kiilteli puhtauttaan, ja minun kotoinen koloni oli tukittu! Suorastaan hoipertelin ulos toistuvasta ja istahdin kaivonkannelle miettimään asioita. Kovin kauaa en siinä voinut istua, sillä joku piika heivautti kannen auki, ja minä lensin rähmälleni nurmikolle. Kompuroin siitä ylös ja lähdin etsimään rauhallista lepopaikkaa. Sellaisen löysinkin humalatarhasta ja rupesin miettimään asioita.

Meidän tonttujen tehtävänä oli varjella perhettä köyhtymiseltä, sai-

rauksilta ja muilta vihollisilta. Ja vastalahjaksi perheen piti kunnioittaa tonttuja. Mutta nyt Juhani (hän oli isäntä) perhe oli loukannut minua syvästi, ja minun tehtäväni oli kostaa.

Astelini määrätietoisesti pois humalatarhasta kaivoa kohden. Kaivol-la kiipesin sen tukipylvästä pitkin aivan ylös asti. Siellä nousin seisomaan, otin hirmuisimman ilmeen kasvoilleni ja huusin:

— Kohdatkoot tätä perhettä ja tilaa suuret onnettomuudet. Kuolkoon karja, palettukoon kaikki sato ja kaikotkoot rengit ja piit! Sairastukoot kuolettavasti lapset, ettei Juhani ja Piritan suku enää eläisi. Näin käyköön, kautta Ukko Ylijumalan, kadotuksen ja pirun!

Ja kuin ihmeestä, silloin ukkonen jyrähti ja ensimmäinen salama osui tuulimyllyyn.

Minä kipusin alas pylvästä ja kiiruhdin kohti luhtia. Mutta en koskaan päässyt sinne asti, sillä salama iski suoraan eteeni ja lennähdin sen voimasta taaksepäin. Peräännyin aitaan ja jäin sinne yöksi.

Aamulla uskaltauduin ulos katsoomaan ukkosen tekemiä tuhoja. Tuulimylly oli säpäleinä, ja luhdin seinästä oli irronnut palasia. Huomasin, että muutkin uskaltautuivat ulos katselemaan tuhoja. Juhani ja Piritat tulivat tuulimyllyn luokse ja näyttivät niin surkeilta, että minun tuli hei-

tä melkein sääli. Mutta kun muistin, että asuntoni oli hävitetty, vihani sai uutta voimaa, ja karkotin säälin mielestäni.

Tuulimylly oli ollut perheelle tärkeä, koska siellä jauhettiin jauhot, joista tehtiin leipää. Ja nyt mylly oli säpäleinä. Surullista heille, mutta minä olin tyytyväinen. Kirous vaikutti. Eivätkä tuhot jääneet siihen. Karja jätettiin ulos yöksi. Eräänä yönä tuli halla ja karja palettui ja kuoli. Vilja paletui ja tilalla nähtiin nälkää. Palvelijat lähtivät parempiin paikkoihin, ja lopulta Juhani perhe joutui kerjuulle.

Kun kerroin tästä tonttujen kokouksessa, yhteisön vanhin suuttui ja käski häätää minut ulos koko tonttukunnasta. Syy oli, että olin mennyt liian pitkälle. Niinpä minut ajettiin ulos siltä seisomalta.

Juhani entisestä tilasta tehtiin vuonna 1956 museo, ja tänne tuotiin uusi tuulimylly. Minä uskalsin palata tänne vasta 60-luvulla viralliseksi museotontuksi.

Anteeksi, mutta nyt keskeytän, sillä ulkoa kuuluu hälyttäviä ääniä. Voi ei, sieltähän marssii koko tonttukunta mukanaan nuora, jossa on — HIRTOSILMUKKA! Miten he ovat saaneet selville, että olen täällä? No, oli miten oli, tämä tonttu lähtee nyt.

jalan syten pääkaupungistamme Venäjän pappia hakemassa siunamaan tämän laivan pohjarunkoa, joka on saatu teloille asetetuksi.

Laivan rakennustöitä jatkettiin tarmokkaasti edelleen, vaikka sota olikin jo päättynyt maaliskuun lopussa Pariisissa solmittuun rauhaan. Parhaimmillaan oli työntekijöitä n. 1400, joista 1000 oli sotilaita. Työ sujui ripeästi ja aikaa laivan rakentamiseen kului vain puoli vuotta.

Tämä puusta tehty alus oli 41,5 m pitkä, 6 m leveä ja sen 80-hevosvoimainen, tuo härkien hinaama koneisto kuljetti laivaa siipirattaiden avulla.

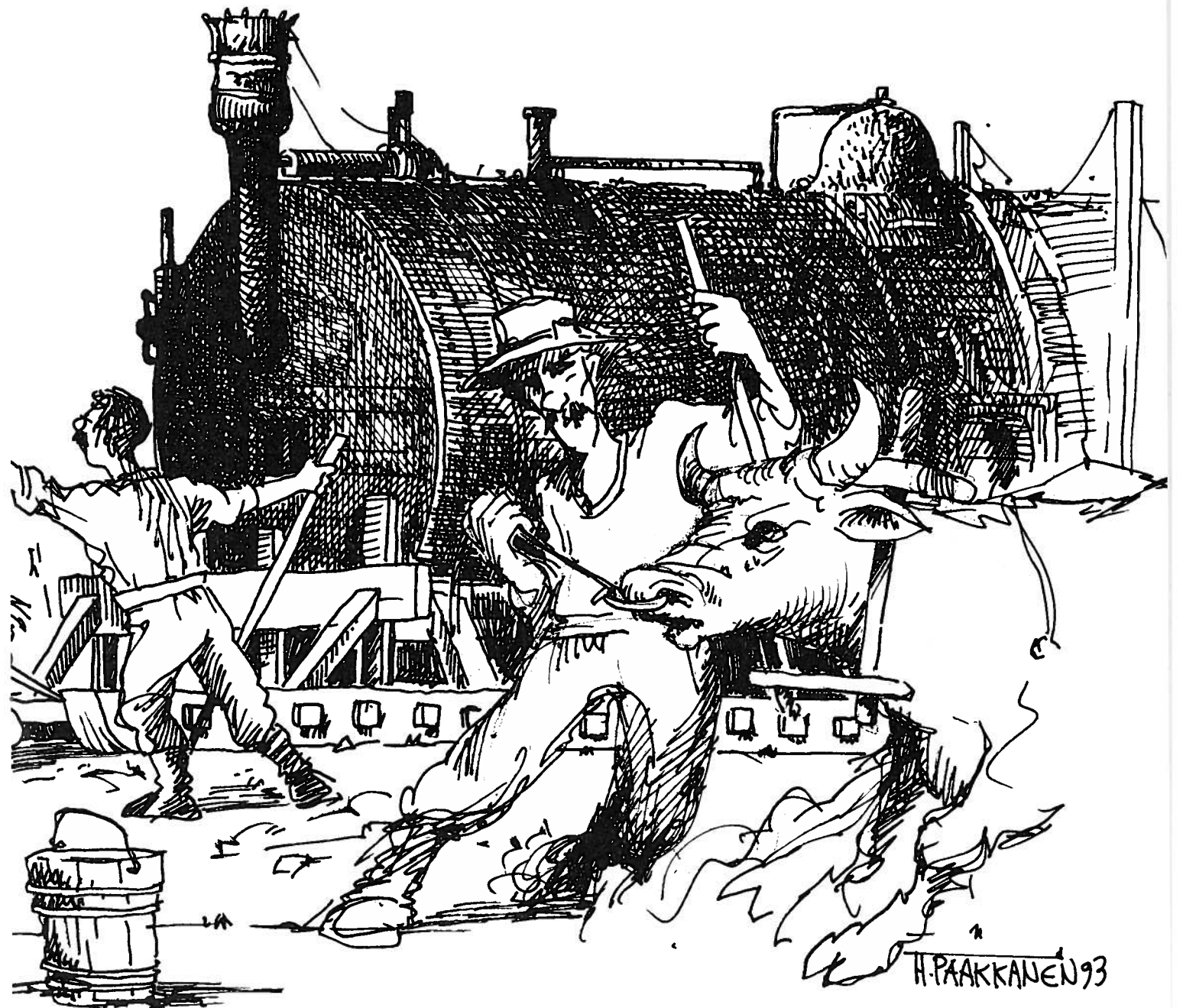
Aluksi laiva oli sotaväen miehitämä ja tykit kansilla. Se kuljetti matkustajia ja hinasi perässään pääasiassa siviilitavaroilla lastattuja proomuja. Tämä liikenne tuotti jatkuvasti kruunulle tappioita. Alus myytiinkin yksityisille, jotka jatkoivat

liikennöintiä. Kun tappiot vain jatkuivat, laiva jätettiin muutaman vuoden kuluttua laituriin seisomaan. Sen käyttöikä jäi varsin lyhyeksi.

Käytettyä kirjallisuutta:

J.F. Ansas: Historiallisia tietoja Marttilasta. Turku 1941. Sanomalehti "Suometar" 18.1.1856 ja 14.3.1856.

J. Tuomi-Nikula: Siipiratas Suomessa. Rovaniemi 1990.

Elämäni karjapoluilta

Helmi Valasjoen muistoja

Helmi Valasjoki asuu yksinään omassa talossa Somerniemen Kopilan kylässä lähellä Nummi-Pusulan rajaa. Edelliskesänä tehtiin talossa remonttia, laitettiin sauna ja sisä vessa. Naapurit ja kodinhoitaja käyvät katsomassa ja auttamassa. Someron keskustaan on matkaa 25 kilometriä ja lähimpään kauppaan viisi kilometriä.

Kuvat ja teksti Manu Kärki.

Me lypsettiin juuri ja siten ne alkoi ampuumaan. Räyhän mäessä oli punaiset ja Uutelan mäessä valkoiset. Kyllä se kamalaa aikaa oli. Palikaisten kartanossa olin kolmeen eri aikaan, ensimmäisen kerran vuonna 1928 ja sitten 1930-luvulla. Yksitoista yötä valvoin kerran yhteen menoon sikalassa niin että en yhtään omassa sängyssäni ollut.

Viime huhtikuussa 96 vuotta täyttänyt Helmi Valasjoki muistelee elämänsä vaiheita lämpimänä heinäkuun iltana kotonaan Somerniemen Kopilan kylässä.

Ensimmäinen hämärä muistikuva on vuodelta 1903. Helmin isä Oskari Vahlström vei Oskari Ahlforssin kauppavaraita Helsinkiin. Tulomatkalla hänet ryöstettiin ja pahoinpideltiin keskellä päivää hevosten juottopaikalla Korissuonnummella. Mies pauskattiin rekeen ja vanha, monet kaupunkimatkat tehnyt hevonen lähti tuomaan tajutonta miestä kotia kohden. Forssan lääkäri totesi munuaisten irronneen ja kahdeksan kuukautta myöhemmin Helmin isä kuoli 47-vuotiaana. Ryöstäjiä ei saatu kiinni, ja Emma Vahlström joutui korvaamaan miehensä ryöstäjille menettämät rahat kauppias Ahlforssille.

Rippikouluiässä vuonna 1912 Helmi pääsi isäpuolensa kanssa Helsingin matkalle. Matkaan lähdettiin Lautelan Pentiltä lauantai-iltana kello 22. Helmin tehtävänä oli kanojen juottaminen. Vanhoja munintansa lopettaneita kanoja oli kymmenkunta rattaiden alla roikkuissa kessuissa. Sunnuntaina he olivat Nummella eräässä talossa syömässä, kun tuli raju ukonilma. Samana päivänä rae-kuuro rikkoi Somerniemen kirkosta kaikki järvenpuoleiset ikkunat. Helmi muistaa isäpuolensa sanoneen, että täällä taitaa olla oikein sähkövalot kun niin kovin vilkkuu.

Kolme kaivoa

Kaivot ja lähteet ovat elintärkeitä kohteita ihmisille. Paljonkohan maailmassa onkaan sepitetty runoja ynnä muuta proosaa lähteistä ja kaivoista? Niitä lienee satamäärin — jo Raamatun kertomuksista alkaen meidän kulttuurisamme. Ja löytyyhän niitä kuuluisia lähteitä Suomestakin tukkukaupalla. On kuninkaanlähde, uhrilähde ja Kankkulan kaivokin.

Somerolta myös löytyy lukuisia joukko merkittäviä kaivoja ja lähteitä. Moniin näistä liittyy erikoisia muistoja, perimätietoa, salamyhkää, iloa, surua tai jopa pelkoja. Lasten ei haluttu viihtyvän yksikseen kaivojen lähetyvillä. Heitä varoitettiin Näkistä, joka vihoissaan saattoi viedä lapsen mennessään. Sammakkoillekin piti antaa oma rauhansa lähteessä.

Minulle muodosti kolmen kaivon ketju oman nuoruusajan tapahtumalähteen. Pääosin muistoni liittyvät ihan normaaleihin vedenhakutehtäviin, mutta dramatiikkaakin näihin tapahtumiin sisältyi.

Nämä kolme kaivoa, joista todella yksi on vielä rujona nähtävissäkin, olivat seurakuntatalon, kirkon ja Sillankorvan kaivot ja nimenomaan tässä järjestyksessä. Näillä kolmella

vesipaikalla oli tietty syy-yhteys meidän vesihuoltoomme. Oli nimittäin niin, että varsinkin 40-luvun alkupuolen ankarat talvet aiheuttivat vaikeuksia vedensaantiin. Omassa kaivossa riitti vettä sula-aikana, mutta kun talvi lähestyi, tyhjjeni myös kaivo. Täytyi siirtyä siis seuraavaan paikkaan, joka oli ns. kirkon kaivo. Se oli siinä kirkon ja koulun välissä. Keskitalvella tyhjjeni sekin, ja nyt oli vuorossa kolmas eli Sillankorvan hyväksi tunnettu kaivo. Siitä lähteestä riittikin vettä kymmeniin talouksiin ja vaikkapa ohikulkijoillekin, sillä oltiinhan aivan päätien varrella.

Vedenhakumatkat Kirkonmäeltä tulivat todella rasittaviksi juuri ankarien pakkasten takia. Tämä tehtävä oli veljelleni ja minulle annettu, koska muutakaan vaihtoehtoa ei ollut. Ikää oli meillä kymmenen molemmien puolin ja lastina iso saavi maha-kekan päällä. Helppoa ei ollut hinata täysinäistä vesisaavia jäisellä tiellä ylös mäkeä. Äherrystä, puus- kutusta ja itkuakin kuului, ja eritoten sillä kertaa, kun vastaantullut poikajoukko työnsi saavimme nurin. Tämä ikävä tapahtuma aiheutti sitten sen, että vesihuoltoomme tuli helpotusta. Useasti kovat pakkaset jäädyt-

tivät kaivon pumpun tai jopa rikkivat sen. Näistä harmeista sentään selvittiin sepän avulla.

Tämä Sillankorvan lähde lienee ollut entisen meijerin vesipaikka. Meijeri on sijainnut siinä lähteen yläpuolella.

Olen monasti viime vuosina pyssähtynyt siihen sillankaiteen päähän ja muistellut niitä aikoja. Joskus olen vähän ihmetellytkin sitä ruostunutta pumpunjäännettä. Muut kaksi kaivoani ovat unohdettuina ja haudattuina Kirkonmäellä asfaltin alle. Siellä ne lepäävät ikirauhassa. Mutta tämä yksi, se vaan jaksaa jököttää paikallaan kuin mikään muinaisjäänne, muistuttamassa — jos ei kulta- niin ainakin arvoajastaan ja tärkeästä tehtävästään. Odottaako tämä Sillankorvan kaivovanhus jonkin ihmeen vielä tapahtuvan? Jospa se haluaakin kärsivällisyydellään muistuttaa tätä nykyajan vesihainhimistä vaikkapa näin: "Tässä minä odottelen. Tehkää nyt vihdoin jotakin, jotta voisin säilyä jälkipolville kertomaan menneisyydestäni. Haluaisin niin kovasti pysyä yhtenä maanmerkkinä tämän vanhan tien pientareella, Sillankorvan kupeessa."

MILJA PAAKKONEN

Karjalaisii sananparsii

Joulu se tulla jolkuttelloo,
joven takan kolkuttelloo.
Olkaaha lapset kilttilöi
muute pukki ei tule meil.

Jouluha meil on iha joka vuos,
mut juhannus ei oookaa muut
ko kerran kesäs.

Ko tulis joulu nyt äkkiää,
et sais yölkii syyvää.

Kuka toisel vähästääki antaa,
hänel Luoja kaksin verroin
takasii kantaa.

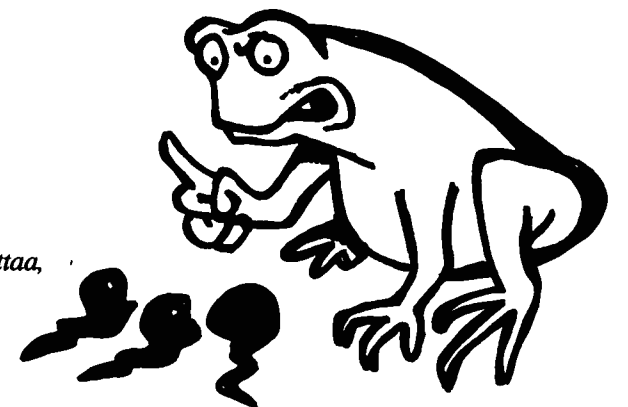
Hyvä hää antaa vähästääkii,
paha ei anna paljostaankaa.

Tavat hyö on tahost,
mut terveys on Jumalalt.

Auta toista ylämäes,
alamäk männöö itsestää.

Ain on autuaamp antaa ko ottaa,
ja sehä on ihan totta.

Syö säästään, sano sammakko
pojallee, et jääp toisilkii jottai.

Vähäinen oli muistelijakin 50 vuotta sitten. Kymmenen vuoden ikä siihen aikaan antoi kuitenkin minulle, kuin myös monille muille samanikäisille somerolaisille nuorukaisille mahdollisuuden osallistua kansakunnan suureen yhteiseen ponnistukseen: olla jotenkin auttamassa sotatoimien aiheuttaman hädän lieventämistä.

Oli ihan luonnollinen asia minulle ja veljelleni, että liityimme sotilaspoikajärjestöön. Ikää minulla lie ollut liian vähän sellaisiin tehtäviin, joihin vanhemmat pojat pääsivät, mutta kova oli halu päästä mukaan niihin ”jänniin hommiin”. Varsinkin aseisiin liittyvät harjoitukset meikäpoikia eniten kiinnosti, vaikka tiedettiin, että sellaiset asiat olivat niiden vanhempien poikien yksinoikeutta. Toki meille nuorimmillekin järjestettiin sellaisia pikkukivääriharjoituksia ja taisimmepa saada joskus päästellä sellaisella ”räikälläkin” niin, että syntyi sotainen tunnelma. Pappilan santakuoppa oli yksi sellainen harjoituspaikka, jossa saatiin harjoitella ammuntaa pienoiskiväärillä. Tulokset lienevät ainakin omalta kohdaltani olleet vähän niin ja näin, koska myöhemmätkään harjoitukset eivät ole kummempia tuloksia tuottaneet.

Me nuorimmat olimme isommille pojille kateellisia, koska emme päässeet mukaan kaikkeen heidän toimintaansa. Meillä oli selvä tieto, että vanhemmat pojat ovat ”melkein sotilaita” ja että heillä on jopa mahdollisuus päästä lähettitehtäviin sotarintamalle. Tätä tietoa me nuoremmat kadehdimme ja toivoimme varmaan itsekukin salaa, että kyllä sitä joskus mekin vielä pääsemme ”sinne jonnekin”.

Ei ollut minullekaan mitenkään mieltä ylentävää eikä sotaintoa lisäävää kokemus, jonka tuskallisena sain kokea talvileirillä 1943-44 Terttilän koululla.

Meille oli siis järjestetty muuttaman päivän talvileiri. Mukana olivat sotilaspojat nuorimmasta vanhimpaan ja tietysti kouluttajat. Toki olin minäkin valmistautunut leirille päästessäni, että saan osallistua isojen poikien kanssa ”oikeisiin hommiin”. Kun sitten oli aika lähteä maastoharjoitteluun, odotin tietysti pääseväni mukaan, sillä tiesin, että siellä on myös ampumaharjoitusta. Kun sitten pakkasaamuna poikajoukko oli aamupimeänä lähtövalmiina pihalla, ei minun nimeäni ollut siinä lähtijöiden joukossa. Pettymys oli suuri. Selvisi, että kuulun sellaiseen porukkaan, joka keittiössä tekee sapuskaa leiriläisille. Ja näin jouduin ns. ”perunateatteriin” pikku- ja isompien lottien mukaan keittiöön. Siellä tyttöjen kanssa perunoita kuoriessani tuli todella tippa pojan silmään huomattessani sen vähättelyn, joka oli minua kohdannut. (Isompia kehumatta, olen mielestäni tänä päivänä melkomoinen perunankuorija.)

Se Terttilän talvileiristä. Mutta joskus myöhemmin koin hämmentäviä hetkiä, kun leiriajan ”pikkulottat” piikittelivät Havuharjun tanssilattialla pyörähtelyn lomassa: ”Muistatko Arne vielä niitä kyyneliä Terttilän koululla sotilaspoikien leirillä?”

Meidän nuorimpien sotilaspoikien pääasiallisin tehtävämme oli osallistua ns. huoltotyöhön. Tehtäviimme kuului olla mukana kaikessa sellaisessa, mikä auttoi helpottamaan ennen kaikkea siviilirintaman toimintaa. Toki siihen aikaan monet muutkin järjestöt osallistuivat parhaan kykynsä mukaan kaikenlaisiin

yhteisiin talkoisiin. Kerättiin metalliromua, lumppua, paperia, kumia, nahkaa, pihkaa, parkkia, tähkiä, sieniä, marjoja ja mitä tahansa muuta, jota vain jotenkin voitiin käyttää hyödyksi.

Sotilaspoikien tehtävänä oli myös osallistua sankarivainajien siunaustilaisuuksiin. Kunniavartiot, kunniakujat, seppelten kantaminen — siinä esimerkkejä aktiviteeteista, joihin osallistuminen oli jokaiselle kunnia-asia. Voi olla, että nuoruutemme takia emme edes aina ymmärtäneet, miten vakavista asioista silloin oli kysymys. Toki sen myöhemmin olemme täysin tajunneet.

En ole tässä lyhyessä muistelossani puuttunut noilta vakavilta ajoilta meidän poikien kouluttajiin. Silloisen nuoren ikäni vuoksi heidän nimensä ovat jääneet unohduksiin. Voin vain omana tuntemukseni muistella, että kouluttajat olivat meille pojille kuin ”isiä”. Useat kouluttajat jatkoivat nuorison parissa vielä sotilaspoikajärjestön päättymisen jälkeenkin, kuten O.V. Nurmi.

Koska tämä sotilaspoika-asiakin on vihdoin saatu palautettua arvoonsa, olisi toki mielekästä, että tästäkin Someron ynnä koko maan historiaa koskevasta aiheesta sukeutuisi painavampaakin muistelo. Muistelijat ovat nyt 60-70-vuotiaita, joten heitä löytynee entisinä tai nykyisinä somerolaisina vielä runsaasti. Siis muistelemaan.

Tältä rikasmuistoiselta nuoruuden ajalta olen minäkin saanut vastaanottaa sotilaspoikaristin, josta todella olen ylpeä. Tämä muistoristi muistuttaa siitä, että me nuoretkin pojat saimme olla mukana auttamassa maataamme sen kohtalon hetkinä.

Illansuussa he tulivat Gröndahl-nimiseen taloon, jossa teurastettiin kaupunkiin vietäviä eläimiä. Salkolan kylästä oli vanha Nummenpääniminen mies saapunut talolle lehmäänsä taluttaen. Talon emäntä lypsi ensin lehmän ja sitten se tapettiin. Helmin mieleen on jäänyt nainen, joka laski verta ämpäriin. Lehmänlihat lastattiin Lehtimäen Arvidin raitaille ja yötä myöden jatkettiin matkaa Helsinkiin. Korissuonnummella Helmiä alkoi pelottaa. Hän muisti, että täällä hänen isänsä oli pahoinpidelty.

Maanantaiaamuna he olivat Helsingin torilla. Väkeä oli paljon, mutta kauppa kävi huonosti. Lähellä toria oli viinakauppa ja sieltä isäpuoli osti äidille 2 litran pullon Malakkiiviiniä tuliaisiksi. Se oli samaa kuin kirkkoviini ja sitä säilytettiin kotona lattian alla olevassa maakuopassa. Jos tuli Luukkalan emäntä tai joku muu vieras käymään, niin äiti antoi siitä ryypyn. Pentin vaarille vietiin viinaa oikein 10 litran tammitynnyrissä.

Kapinavuosi oli surullista aikaa. Jo edellinen vuosi oli vaikea. Helmi muistaa, että heillä oli kesällä 1917 viiden hehtaarin ruiskylvö ja siitä saatiin yksi riihellinen puitavaa. Jyviä saatiin viisi kiloa ja ne olivat pieniä kuin kuminat. Elintarvikelautakunta kävi niitä sitten tarkastamassa, mutta ei niistä paljon luovutettavaa ollut.

Kevätalvesta 1918 Helmi oli karjanhoitajana Terttilän Räyhällä. Oli juuri lypsyaika kuin taistelu alkoi. Punaiset ampuivat Räyhän mäestä ja valkoiset Uutelan mäestä. Navetta oli siinä välissä ja luoteja osui navetan seinään. Lehmät pelästyivät ja lypsäjät kyyristelivät lattialla. Ikkunan edessä oli kaksi hevosta ja Helmi talutti ne suojaan. Isäntä sitten myöhemmin kehui: ”Pirkele, oli se Helmi vaan aika likka kun vei

ne hevoset sontaovesta vetelän lantalan läpi turvaan.”

Lassilan mäessä punaiset ampuivat kaksi valkoista. Maantienojassa Räyhän ja Uutelan välissä oli Hali-kon Osuuskaupan johtaja tai myyjä Kaarlo Lehtisalo kuolleena. Helmi kävi katsomassa miestä seuraavana aamuna kun punaiset olivat lähteneet. Miehellä oli riisuttu saappaat ja takki, ja ruumis lojui puolittain jäällä ojassa. Uutelan puutarhan nurkalle kaatui Salon apteekin farma-seutti. Sitä ruumista Helmi ei enää mennyt katsomaan, hän oli saanut sodan julmuudesta kyllikseen.

Viimeisenä yönä, kun punaiset olivat jo perääntyneet, emäntä, Helmi ja lapset olivat navetassa. Isäntä oli metsäkaartissa. Lehmä alkoi poikia ja oli pakko pitää pientä valoa. Äkkiä ovi tempaistiin auki ja ovella seisoi kivääriä sojottava mies. Tulijat luulivat heitä punakaartilaisiksi, mutta kun huomasivat erehtyneensä, käskivät olemaan rauhassa. Siinä oli sellaisiakin miehiä, jotka puhuivat jotain vierasta kieltä.

Palikaisten kartanossa Helmi oli kolme eri kertaa töissä. Hänen ollessaan navetta-apulaisena siellä oli 107 lehmää ja seitsemän lypsäjää. Karjakko ei tosin itse juuri lypsänyt. Tavallisia lehmiä lypsettiin kaksi kolme kertaa päivässä, mutta isompilypsyisiä neljä kertaa. Kesällä osa lehmistä oli kotona navetassa, osa niitulla Kurkunkorvessa. Ensimmäiset lehmät lypsettiin viisitoista yli kolmen aamuyöllä. Seitsemään mennessä oli ensimmäisen lypsyn oltava valmiina, sillä silloin lähdettiin maitoa viemään Someron meijeriin.

Kurli-niminen lehmä lypsi kerralla toista ämpäriä maitoa ja päivässä yli 30 litraa. Sillä roikkuivat utareet alhaalla ja Fanni aina valitti, ettei hän saanut sitä semmoiseen asentoon, että olisi saanut kunnolla lypsettyä. Ilmi oli hyvä lypsettävä ja

kaikki olisivat halunneet sen itselleen. Tosin sille piti aina jotain laulunrutinaa pitää, muutoin se ei pysynyt paikallaan. Lyydia oli iso ränkkä lehmä ja kaikkein kamalin lypsettävä. Palikaisissa joutui kerralla lähes kaksikymmentä lehmää lypsämään, mutta muistaa Helmi kerran 29 lehmääkin lypsäneensä. Ja kaiken tuon jälkeen Helmin kädet ovat sileämmät kuin puolet nuoremmilla.

Eräänä maanantaiaamuna navettamies oli viikonlopun juopoteltuaan myöhässä ja hakemassa maitohevossella rehuja siihen aikaan kun piti lähteä niitulle lypsylle. Helmi haki tallista työhevosen ja sattui ottaamaan Ison-Mustan, jolla oli paha tapa peruuttaa. Se lykkäsi takaperin, vaikka miten olisi kieltänyt tai ohjanperistä antanut. Lypsypaikalla se Iso-Musta lähti peruuttamaan ja meinasi kaataa maitotonkat väkisin. Helmi hyppäsi alas rattailta, mutta jalka tarttui koukkuun ja vasen polvi meni sijoiltaan. Karjakko sai sen väännettyä takaisin paikoilleen, mutta välinivelet siitä repesivät. Toiset tekivät maitokuorman valmiiksi ja auttoivat Helmin rattaille. Itse hän ajoi hevosen kartanolle, ja se jäi mieleen, kun Iso-Musta tuli Käpynummen ahteen alas täyttä laukkaa.

Illalla Helmi vietiin tohtori Lahermaan kesämökille Lauttasareen, mutta tämä käski tulemaan aamulla vastaanotolle. Se oli kivulias yö. Runsas puoli litraa polvesta pumpattiin verensekaista nestettä aamulla Aholassa. Myöhemmin polvi leikattiin Turussa ja silloin siihen tuli haavakuume.

Palikaisten sikalassa Helmi oli töissä kolme vuotta. Emakoita oli 25 ja porsaita joskus toistasataa. Sikalanhoitajalle oli annettu sellainen määräys, että porsimisen jälkeen piti aina kaksi yötä valvoa sikalassa, ettei emakko sotkenut porsaita. Kerran porsimisia oli niin peräkkäin, et-

tä Helmi oli yksitoista yötä yhtä mittaa sikalassa. Kun jokaisesta kuukauden ikään eläneestä porsaasta maksettiin kolme markkaa ylimääräistä, oli yritettävä hoitaa niitä kaikin tavoin. Joskus kylmänä talviyönä hän nukkui karsinassa. Emakko makasi toisessa reunassa, porsaatt olivat keskellä säkin alla ja Helmi toisella puolen.

Sikojen ruokkiminen oli kartanossa vaikeaa. Kaurarouhetta ei saanut kuin 35 kg viikossa ja maitoa joskus vain 10 litraa päivässä. Karjakko juotti isoille edellisen vuoden vasikanjölleille maitoa ja sioille piti hauduttaa ohjanruumenista lientä. Helmi valitti paronille, että vaikka miten yrittäisi hoitaa porsaita, niin muutaman päivän kuluttua ne tulevat mustansinisiksi ja kuolevat kun emakoiden ruoka on niin huonoa. Paroni sanoi: "Minä koetan, minä koetan."

Honkolan kartanosta Urjalasta oli tuotu hyvä rotuemakko ja sille tuli 12 porsasta. Porsimisen jälkeen emakko tuli kovin kipeäksi, ja paro-

ni kävi sitä illalla katsomassa. Lupasi sanoa karjakolle, että tämä toisi jotain lääkettä. Myllylässä oli sinä iltana ompeluseurat ja joskus porukoita poikkesi sieltä tullessaan sikalaan. Puoli kahden aikaan ovea kolkutettiin, mutta Helmi ei avannut. Huusi että pysykää siellä vaan, ei tänne tarvitse tulla häiritsemään, kun emakko on kovin kipeä ja rauhaton. Paroni vastasi oven takaa, että jos Helmi nyt päästäisi hänet sentään sisälle, kun hän tuli katsomaan, onko karjakon antama lääke auttanut. Helmi pyyteli anteeksi, että oli sillä tavalla huutanut, mutta paroni sanoi, että kyllä hänen tässä pitäisi anteeksi pyytää, kun näin keskellä yötä tulee pelästyttämään. Kun paroni sitten kuuli, ettei karjakko ollut tuonut lääkettä, hän lähti vihasena pois ja navetta-apulaiset olivat kuulleet Ramsayn lyöneen karjakon ikkunaan niin lujaa, että luulivat sen rikki menevän. Karjakko tuli sitten kovalla vauhdilla sikalaan, eikä antanut edes Helmille nuhteita.

Keskimäärin yhdelle emakolle

tuli 8-10 porsasta. Ennätys oli 16 porsasta, mutta kerran yhdelle seitsemän kertaa porsineelle ei tullut kuin kaksi. Kolme viikkoa oli porsaatt alla ja neljännellä viikolla emakko astutettiin. Kolmen vuoden aikana ne ehtivät viisi kertaa porsimaan. Ei silloin ollut mitään porsitushäkkejä, ja jos oli ruokoton emakko, joutui 3-4 yötä valvomaan, ettei se olisi porsaitaan maannut. Seinän vieressä oli vain sellainen suojapuu, mikä vähän auttoi.

Helmin karjapolku on kulkenut monien talojen kautta. Ensin hän oli Lautelassa ja Terttilässä muutamassa pienessä paikassa. Sitten Uutelassa ja Räyhällä, Hirvelän Sepällä, Rekiöen Pietilässä, Kiikalan Urholla, Kärkelän kartanossa, Nummen rusthollissa, Hyönölässä, Perttelissä ja Oinasjärvellä. Matkassa on ollut mutkia ja mäkiä, mutta myös leppoisia myönteitä. Heinäkuun ilta on kulunut puoli kymmeneen. Helmi tulee saattamaan vieraan rappusille. Jää katselemaan miten ilta-aurinko punertaa suurten pihakuusien latvoja.

Pääosa toiminnasta koostuu pienryhmien koloilloista, joissa harjoitellaan monia partiolaisille tärkeitä taitoja ja suoritetaan partio-ohjelmaa. Nämä taidot, mm. ensiapu, luonnontuntemus, leirirakennelmat ja suunnistus, ovat tarpeen moninlaisilla leireillä, retkillä ja kilpailuissa. Porukat jaetaan lasten ja nuorten iän mukaan. Nuorimmat partiolaiset (8-11 v.) ovat sudenpentuja, vartiolaiset ovat 12-15-vuotiaita, vaeltajat ja johtajat sitten siitä vanhempia.

Parhaimmat partiokokemukset ja -elämykset saadaan leireiltä ja retkiltä. Leireillä solmitaan tiukimmat ystävyysuhteet ja hiotaan sär-

miä. Leirit myös opettavat elämään luonnon ehdoilla ja antavat mahdollisuuden kokeilla partiotaitoja käytännössä. Marjatat ovat innokkaita leireillä kävijöitä. Vuodessa järjestetään yleensä kolme leiriä: talvileiri, sudenpentuleiri ja kesäleiri. Oman lukunsa muodostavat suurleirit, joihin kokoontuvat koko Suomen partiolaiset. Varsin huima tunnelma on 14 000 partiolaisen yhteisellä iltanuotiolla. Jotakin lauvuyön tunnelmasta viestii seuraava runo, jonka Kirsi Valanne on kirjoittanut Kailasun reunalla, kallion päällä.

*On alkanut tuullakin
Tähtiä ei enää näy kuin äsken
Taivas menossa pilveen
sen kuulee*

Saappaat kuivumassa

*Yössä näkökin muuttuu kuuloksi
nuotio rätisee, helisee, tupruttaa
metsä kohisee, havisee
pisara rapsahtaa
Silti on hiljaista*

*Savu valuttaa onnen
kyyneliä silmistä
Huokaan rakkautta
tähän hetkeen
partioon
elämään*

*Turvallisin ääni vieressä
ystävän tasainen hengitys*

Partiotoiminta on oikeastaan sellaista, ettei siitä voi kovin osuvaa juttua kirjoittaa — siinä täytyy olla itse mukana.

1 Valanteen Kiiki ja Max-kirppu esiintymisvauhdissa kesällä -82.

2 Vauhdikasta menoa 25-vuotisjuhlissa 10.10.93, vas. Sirkku Niemi, Heli Kiiveri, Anniina Haavisto, Anne Larpa, Salla-Mari Haalijoki, Laura Malinen, Sini Härme, Jenni Torkkomäki.

3 Leirilemmikkimme Öhky-possu koiranpäivät-leirillä Ahvenistolla -83, vas. Nella-Mari Sariola, Anu Andersson, Antti Kuisma.

4 Tekvas-suurleirin tunnelmia ennen iltanuotiot, vas. Heini Kelosaari, Anna-Maria Moisander, Kaija Tuomaala, Anu Montti, Kirsi Karvonen.

5 Intiaanineitokaiset laulukalliolla -91, vas. Marja Koivuniemi, Noora Torkkomäki, Seraffina Kämi, Anne Virkki, Marjo Laurila, Kaisa Nokka, takana: Olli Honkanen ja Antti Kuisma.

6 Vuoden -93 Marjatanpäivät vietettiin museolla.

Lähteenä on käytetty Marjatat 25 vuotta -historiikkia.

Neljännesvuosisata täyttä toimintaa

Partiolippukunta Marjatat on viettänyt kuluneena vuonna 25-vuotisjuhliiaan. Vuosiin on sisällytynyt niin rajua toimintaa kuin hiljaiseloakin. Tällä hetkellä Somerolla on yhteensä liki 200 partiolaista Marjatoissa ja Mikon Pojissa ja toiminta on vireätä ja vilkasta. Seuraavassa on pieni pintaraapaisu Marjattojen toiminnasta.

Haave partiotoiminnasta eli monen koulutytön mielessä 60-luvulla. Toive omasta toiminnasta vain vahvistui veljeslippukuntamme Mikon Poikien aloittaessa toimintansa 1961. Vihdoin 10.10.1968 oli seurakuntatalolla juhlallinen 12 partiotytön lu-

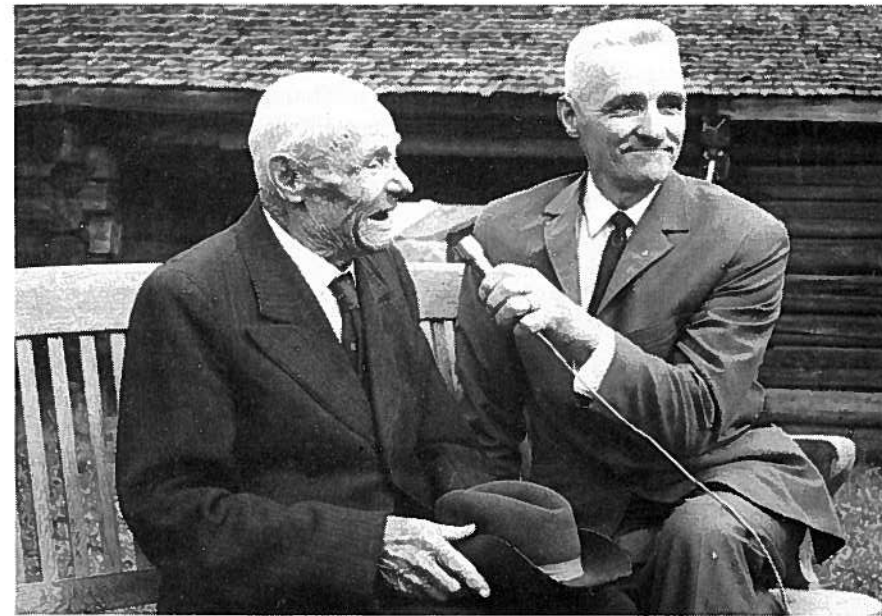
pauksenantotilaisuus ja partiolippukunta Marjattojen perustava kokous.

Nimikysymyksessä käytettiin apuna tyttöjen opettajan Tapio Horilan asiantuntemusta. Vanhin Someron historiassa mainittu naisen nimi on Mareta, peräisin Mariasta. Siitä luontui Marjatta somerolaisiin nimiin. Tuomiokirjoissa mainituista 11 merkittävästä somerolaisesta naisesta kuusi on Marjatta-nimisiä. Marjatat-nimi sopii mukavasti myös Mikon Poikien pariiksi.

Toimintapaikkoja lippukunnalla on ollut useita. Aluksi kokoonnuttiin silloisen Osuuskaupan vinttikamariin. Tilavampi kokoontumispaikka

eli kolo saatiin Svenssonin yläkerrasta 1979. Kun 80-luvun alussa tehtiin Mikon Poikien partiokololla Pikku-pappilan kivinavetassa lämpösaneeraus, siirtyivät myös tytöt samaan koloon. Pojilla ei ollut asiasta valittamista, hoitivathan tytöt osaltaan siivousta ja antoivat joskus ohjelma-apuakin. Alkuaikojen rakkaana retkikohteena palveli Kylä-Teeren savusauna, Murjun murju, Talvisillalla. Se sijaitsee sopivasti hienojen retkimaastojen keskellä. Nytemmin leiri- ja retkitoiminnan tukikohdaksi ovat muodostuneet Ahveniston aitat Pajulassa. Niitä voidaan sanoa todella erähenkiseksi leirikeskukseksi.

Lukusjuttu

G: Tei olette joskus juteltu semmose vanhal lukusjutun ku lukuset oli, mut mitäs siit sit on aikaa?

K: Mää olin hyvim pikkupoikainen, em mää tiärä. Mää luulen et mää olin ensimmäist kertaa lukusil sillo ja sinne viäti semmosek ku lukkee jo osas. On siit varmaan jo kahreksakymment vuotta.

G: Se on viime vuassadam pualel ollus si...

K: Nii oli. Mää joutusin si kans lukusil menemää. Sillo vanhaan aikaan täytys käyrä lukusil sen tähren kul lukutaito oli hyvi heikkoo ni... se oli vähä niinku pakko oikee.

G: Se oli tota, se oli siin Alioikkial, ei sitä enää olekkaan sitä talloo.

K: Juu, Alioikkian talo oli tonne Ävikiin päin piäne matkaa siin vähän liki joenrantaa. Sitä omisti semmone oikee juappo, semmonen Nikum pappaks sanottii. Oikeej juappo miäs se oli.

G: Mitäs papit sitte, kuinkas ne suhtautus sillon semmoseev viinajuttuun?

K: Ei se... Veriinivainaa oli semmone, ei se semmosest nii suurt huultottanu, vaik lukuset oli. Ei siim päiväl mittää isompai haaverei tullu muuta sik ku sillon ku... siäl huanees ku oli luetettu, oli semmone hiljanem meno. Nikum pappo oli tavallises kiärtees oikee... reuho nii ja... kirolilki ja tuli sinne lukutuppaa sit ja

sano et misäs... oli semmone hiljanem meno siäl koottiij jottai rahoi... ja sano et "mitäs tei nii hiljaa olette, perkelettäks tei pelkäätte?" "Oles ny vaan oikein Niilo vähä vähemmälä", sano Veriini ja katto silmälassee ylitte, mut ei siit sit isompaa juttuu tullu. "Jaa, rovastil mää maksankin", sanos Niku ja meni rovastin tykö ja makso osuutes siäl ja tuli pois, mut ei siin sit mittää isompaa... isompaa hättää ollus sillon päiväl muuta.

Mutta sit tuli semmone piäni haaveri siäl tuvam puala ku... siä oli tuvasa semmone vanhanaikainen kun sanottiin pystytynnyriks... sahtia, lukusahtia. Se oli tommone korkja tynnyri, iso oikee ja. Ku se isäntä siin reuho ni tuvan permannol siäl oli vaimoväkkee ollu lämmittelemäs... nii koko monta ihmist naisväkkee siin oli... ni ja Niku siin reuho siin permannol... nii ne naiset tunki sinne nurkkaav vähä niinku... pois siit isännä tiält ja joku oli... joku oli loukanu jalkas kans sen tynnärin tapin ku se tappi oli siin alisyrsjäs... niin kun tiärätte. No siält rupes tulemaa sahtii permanol nii et! Ja ja siin kastu sit, muutama naiste kastu kintut ja muutama meni kenkäänki sitä sahtii, koska näkyiväp pois kaatava sitä... kenkästäs ja... kastu hammeet. Joku sai sit ensin sormes sihel läppee ennenku löytys se tappi... semmones sorvattu tappi ja saatii tappi läppee ja lakkas se kaljantulo mut sitä ker-

Pitäjänpäivä 13.7.1969.
Arvid Gustafsson haastattelee
Ville Kiiliä.
Valokuva Anna-Mari Aura.

kis tulemaan permanol... sitä oikeel lainehti. Hakivat sit semmosii vanhoi säkkei siält jostai... ne vaimoväet ja saatii jostai... ne vaimoväet ja saatii sitä vähä kuivattuus sitä kaljaa siit permanolt pois.

Sit tuli ehtoo... ehtoo ja se syämine aika... kun tota noin... ku lukusil tavallisest tarjottii päivälis ja oli käsketty sit pitäjäläisii sinne syämää mutta papit söi siäl eri huanees sentää. Isäntä oli kaatanus sit ruakaryyppei papeil ja oli kaatanu rovastim pikarin nii täytee et meni lautasel sitä viinaa ja... ja vähä aikaa kulu ni rovasti tuli siält sinne tuvam pualel ja oli lautane käres ja sano et jos hän vois saara puhtaal lautasen ku ei täst voi syärä ku isäntä kaato sihe viinaa! Juu ja sitte rovasti sai lautasej ja meni syämää.

Sit alko se... alko se tuvasa se syämine kans ku sinne oli käsketty sip pitäjäläisii kans päivälisel... koko paljo niit oli, oli pitkä pöytä. No ku syämine alko ni toi isäntä meni ja kiärsi sen ison kattolampum palamaa oikei täyrel... ei sillo viäl sähkö ollu... kiärsi lampum palamaa oikei ja Tenruusi oli siäl sik kans... semmonev vahva iso miäs... Tenruusi kiärsi sen takasis sihe tavallissee asentoj ja... Niku sano et "koskei se pallaat saa semmotoo ku mää sen tahtosin ni mää heitän nurkkaan sel lampun" sano... "älä heitä" sano Tenruusi "ei mei nährä syärä si!"

Kyl Niku siin sit yritti mut Tenruusi piti toiselt puolt kiini ja heittäätä se jäi... ja syätiir rauhas.

Sitte ku siin oli syätys sit... sit tuli poislähtemise aika ja... siäl oli sit niinku vanhaa aikaa oli semmosii päretikkui tehty, niit oli siä orsil katol taikka siin uunin eres... semmoset orret ja siäl oli niit oikei vähä paljo. Ku poislähtemise aika tuli ni isäntä hyppäs pystyy ja nytkäsi siält oikee aika suure kasa sihem permannol niit päretikkui ja sano et "mää näytäj jumalal et rovasti näkkee turkkis ottaat" ja otti oikei tavalise kasan niit päretikkui ja pisti pessääm, piti virittämän ja saiki virkiimääm mut mää sain ne silt pois ja sain haettuuv vesisaavii... ettei siit mittää isompaa tulipalloo tullus sentään... juu.

Ja semmottoo se sik kävi nii et oli hauskimat lukusek kum mää olen ollu, ku pikkupojat nauttii semmostest, ei niist aikuiset oikee tykännyk koko lukusist mutta pikkupojat tykkää semmosist kaikellaisist kepposist! Siit lährettii sit ni Salmine sit, kanttori, oli niiv viinaammenevä ja se oli ottanus sit nii pal ettei se tiänny mailmast mittää. Helströmmi kulki siin kans ja Helströmmi lähti sit viämää kanttorii rekkee. Helströmmi oli ruvennu pelkäämää sit tual Rautelal lähel et jos se kualee nyt rekkee ja oli ajanus sinne Suutelam pihal sit ja kantanus sen Suutelam permanol sen Salmise. No Suutelan isäntä oli jossaim pois kottoo mut Suutela tuli sik kotja ja tarkasti et kuka siäl makkaa heitim permannol ja sano et "ei meil lukkarii sentääm permannol piretä, sänkyyn ny huilaamaan kanttori". Kanttori aamul ku heräs ni katteli akkunast ja ihmetteli et misä häm mahtaa olla! Suutelav veivät hevosen kans kanttorin sik kotja.

Litteroinut Päivi Ahlfors Inga Lehden luovuttamasta ja Ossi Lembergin "ilmiantamasta" nauhoitteesta, joka on tehty Kiihin asunnossa Hyrsynkulmalla. Ville Kiihlistä ks. Someron murrekirja s. 17.

Viime vuoden viimeisenä päivänä täytti Someron Ollilassa 80 vuotta Someron seutuliiton harrastusmitalin ansainnut Ensio Männistö. Onnittelukäynnillään se sankarin ansioita mm. Someron Joulun ja Somero-lehden monivuotisena avustajana. Enskan pakinoille on ollut ominaista perusteellinen pohjoissomerolaisen kansanrunon näytteeksi Enskan tuotannosta on tähän valittu oheinen pakina siksi, että omista elämänvaiheista hänen koulupoika-ajoiltaan. Kirjoitus on ilmestynyt julkaisussa 1882-1982.

Ensio Männistö ja Someron, Tammelan ja Jokioisten pitäjien rajapyykki, Vahankivi. Kuva Taisto Kuoppala.

Arkistojani pöyhissä tuli käteeni Oppilaskirja N:o 1 Koistuhdan supistetun kansakoulun yläkansakoulusta. Se on annettu minulle, Ensio Männistölle, joka on kirjoitettu kouluun 10/11 1924. Kuten huomataan, koulu alkoi näin myöhään, ja päätösjuhla oli 30/5 1925, joten opetusohjelma oli supistettu melko lyhyeen aikaan. Seuraavina vuosina on aloitettu 22/9, mutta keväthuhla on ollut jo 7/5.

Tämä koulu aloitti toimintansa vuokratiloissa Vilma ja Jooseppi Koskisen omistaman Koivulan talon

salissa. Opettajan asuntona oli pieni kamari. Ensimmäisen lukuvuoden oli opettajana nuori Lempi Lehtovaara. Hänen jälkeensä tuli Varma Ansa, joka oli ehdottomasti hyvä opettaja. Hän valvoi, että noudatettiin niitä oppilaskirjan alkulehdillä olevia koulunkäynnin ohjeita.

Koulupäivä aloitettiin aamuharautaudella, kuten yleinen tapa oli. Opetus salissa tapahtui siten, että kun alaluokilla oli laskentaa, ainekirjoitusta tai muuta hiljaista työtä, niin yläluokkia kuulusteltiin, tai päinvastoin.

Tämä toisen puolen kuulustelu ei häirinnyt, päinvastoin alaluokkalaisellakin oli mahdollisuus kuunnella ja ottaa ennakkotietoa vastaisuuden varalle. Tämä koski ainakin minua,

Limonadia tehdään Kovasen piharakennuksessa. Valokuva vuodelta 1925. Henkilöt vasemmalta Hilma Sinisalo nyk. Kyllikki Kujanpää, keskellä Alma Saarinen ja oikealla Tyyne Kovanen, nyk. Meriheinä.

Marja ja Harri Tuomisen omistama Ahtialan talo Lammin kylässä. Valokuva vuodelta 1974.

destani on jäänyt vielä mieleeni "Kokki-Tiinaksi" kutsuttu Kristiina Lahelma, joka asui Suojan aikana tässä talossa. Hänellä oli aina varastossa piparkakkuja, joita voi käydä tarvittaessa ostamassa. Suojan perheen muutettua omaan Pilkerantaansa talossa asui sellainen vuokralaisten määrä, ettei ole lukua. Sodanjälkeisenä aikana kun oli kova asuntopula, siellä on asunut parhaimpansa aikana 13-14 henkeä yhtäaikaan vuokralalla. Talossa on huoneita alakerrassa viisi ja yläkerrassa kaksi.

Mainittakoon vielä, että talossa on asunut valokuvaaja v. 1934 tai -35. Harri Tuominen on löytänyt talon sokkeloista kenkälaatikollisen valokuvien lasinegatiiveja, jotka hän lahjoitti Somero-Seuralle.

Talo vaihtoi omistajaa v. 1944. Sen osti liikemies Yrjö Tuominen ja 30 vuotta myöhemmin hänen poikansa Harri Tuominen ja vaimonsa Marja. Heidän aikanaan taloa on korjattu sisältä ja ulkoa, joten se on hyväkuntoinen talon iän huomioon ottaen.

Tietoja tähän kirjoitukseen ovat antaneet Harri Tuominen, Tyyne Meriheinä, Salme Kangas ja Maria Grönholm sekä Someron kirkon arkisto.

Kaulapaitoja ja limonaattia

Somerolla Lammin kylässä oli vuosisadan vaihteessa ahkerasti toimiva käsityöläisten ammatikunta. Eräs kiinnostava vanha talo on säilynyt tuolta ajalta. Sitä ovat aikoinaan omistaneet räätälit ja satulasepät. Talo on nykyisen Hirveläntien varrella oleva, Marja ja Harri Tuomisen omistama Ahtiala, jonka 90-vuotistaipaleella on ehtinyt paljon tapahtua.

Viime vuosisadan puolella talon paikalla oli aikoinaan Lammin Laurilan riihi. Se paloi tulipalossa maan tasalle. Tulipalo oli vaarassa levitä naapurirakennuksiinkin. Näin on kertonut Maria Grönholm, joka taas oli kuullut sen kotiväeltään.

Perimätiedon mukaan Ahtialan talon on rakennuttanut August Röök. Kansan suussa on kulkenut tieto hänen olleen satulaseppä, mutta kirjalliset tiedot kertovat, että Röök olikin räätäli. August Röök muutti Someron Joensuun kylään Lopelta 17.6.1893 ja hänet on merkitty Lammin Mäkelään 1902. Edelleen on merkintä, että August Röök on muuttanut perheineen Pyhäjärvelle U.l. 21.7.1904. (Todennäköisesti kysymyksessä on sama henkilö ja hän on saattanut tehdä satulaseppänsä töitä.) Lyhyen ajan sisällä omistajat vaihtuivat tässä talossa. Röökin jälkeen talon osti räätäli Janhonen ja hänen jälkeensä satulaseppä K. Sorja. Tämä lunasti talon tontin itsenäiseksi tilaksi v. 1907 Kustaa Virtaselta Mäkelä-nimisestä tilasta. Sorjan jälkeen talon osti satulaseppä Aaron Kovanen n. v. 1908-1910 ja teki siinä satulaseppänsä töitä vuoteen 1925 asti.

Se myös tiedetään, että räätäli Janhosen aikana talossa on pidetty tämän paikkakunnan ensimmäisiä sosialidemokraattien kokouksia. Maria Grönholm on kertonut lapsena leikkineensä Janhosen ja myöhemmin Sorjan lasten kanssa, kun perheet olivat naapuruksia.

Somerolaissyntyinen rouva Tyyne Meriheinä ent. Kovanen (asuu nykyään Espoossa) on monta kertaa käynyt katsomassa entistä lapsuuden maisemaa täällä Somerolla, viimeksi viime kesänä. Tyyne Meriheinä kertoi vanhempiensa asuneen Tampereella ja Jokioisissa ennen Somerolle muuttoa. Hän kertoi myös, kuinka hän lapsena sisarensa kanssa tampsasi karvoja pehmeiksi erityisessä kopissa piharakennuksessa. Karvoja tarvittiin satulaseppänsä tekemiin hevosen kaulapaitoihin ja silavaljaiden pehmikkeiksi. Tyyne Meriheinä kertoi myös, että satulaseppänsä verstahuoneeseen oli sisäänkäynti talon pohjoispuoleisessa päädyssä ja siellä oli seinässä liikkeen kyltti. Tämän oli myös Harri Tuominen pannut merkille. Korjauksia tehdessään hän oli löytänyt oviaukon päädyssä. Ylimääräisiä oviaukkoja oli muuallakin. Talo oli alunperin jaettu kahtia sillä tavoin, että eteläpuolella päädyssä oli asuinhuoneet — keittiö ja kamari — ja talon pohjoispäädyssä verstaas. Maantienpuoleisella sivulla olevaa lasiverantaa ei alunperin ollut olemassa. Ei tiedetä, oliko siinä ollenkaan sisäänkäyntiä. Se vain tiedetään, että satulaseppä Sorja oli ensin tehnyt siihen avokiuistin ja Kovanen laittanut siihen lasit. Satulaseppä Aaron Kovanen kuoli v.

1925. Hänen aikanaan puhuttiin yleisesti Kovasen talosta. Kovasen kuoltua hänen poikansa Lauri Kovanen teki talossa suuren remontin. Verstahuoneesta tehtiin asuinhuoneita ja yksi pienempi kauppahuone. Siinä piti mm. Hanna Hurmerinta hattuja ja lyhyttavaraliikettä 1920-luvulla. Samalla vuosikymmenellä perhe muutti Helsinkiin ja talo myytiin.

Kesällä 1925 alkoivat Alma ja Vieno Saarinen valmistaa Kovasen piharakennuksessa limonadia. Saariset asuivatkin vähän aikaa Kovasella. Saariset jatkoivat limonaatitehtaan pitoa kirkonmäellä, kun heidän oma talonsa valmistui v. 1927.

1930-luvun alkupuolelta 1940-luvun alkupuolelle tämän talon vuokrasi Felix Suoja. Hän harjoitti polkupyörien myyntiä ja korjausta, lisäksi hänellä oli myös romuliike. Talossa oli muitakin vuokralaisia samanaikaisesti. Silloin puhuttiin Suojan talosta, vaikka omistaja olikin Lahja Sylvia Mäenpää. Suojan perheen naapuruus ajoittui omaan lapsuuteeni. Näin tämä talo on sivunnut minunkin elämäni. Usein olin Suojan pihalla leikkimässä. Kerrankin ihmettelin, että kyllä on Railin isä saanut paljon suuria kaloja. Ne olivat vielä verkossa aamulla nurmikolla ja niitä otettiin pois, kun verkkoa selviteltiin. Helvi Jussilan (ent. Nurmi) kanssa olemme joskus muistelleet lapsuutemme aikaa 1930-luvulla. Maria Nurmi asui vähän aikaa perheineen Suojan yläkerrassa, mutta jo v. 1938 he muuttivat kirkonmäelle. Tuona vähäisenä aikana kuitenkin solmittiin ystävyysuhteet. Lapsuu-

Seuran kunniajäsen ja Suomen Kotimäseurallaiset muistelivat päivänistajana. Todettiin, että nimimerkki elämän tuntemus ja leppoisa huumoriin sisältyy tietoja myös Enskanlaisissa Someron kunnan koululaitos

TH

koska opettaja kolmannen vuoden jälkeen ehdotti, että voisin suorittaa neljännen iltatutkintona. Näin tein ja kävin viitenä iltana tentittävänä. Keväällä sain päästötodistuksen kuten toisetkin.

Tämä opettajan ehdotus varmaan johtui siitä, että olin jo iso poika ja valmis menemään työelämään. Talvella jo olinkin opettelemassa tukkityön aakkosia, joita myöhemmin kyllä tarvitsin. (Enska on unohtanut mainita, että hänen koulutodistuksessaan oli yhdeksän yhdeksästä, mikä varmaan helpotti poikkeuksellista luokalta siirtoa. Toimittajan huomautus.)

Mutta mennään vielä takaisin kouluun. Välitunnit kuluivat erilaisen pelien parissa, maaleina talon

Koulumuistoja Koistuhdasta

talliliiterin seinä ja toisaalla puimaahuone. Kyllä siinä toisinaan särkyi ikkunakin, kun piha oli ahdas ja vilske oli kova. Mutta kun seuraavana aamuna vietiin uusi ruutu ja talon isännän avustuksella se saatiin paikoilleen, niin kaikki oli taas päiväjärjestyksessä.

Käsityöpäivänä tytöt olivat paremmassa asemassa, sillä he jäivät luokkaan käsitöihin. Mutta me pojat vipelsimme vielä lähelle Jokioisten rajaa niinsanotulle Vanhalle Sepälle, jonne tuli lisämatkaa noin 1,5 km. Eräille se oli jo kotia kohti menoa, mutta meikäläisellä matka vain piteni sinä päivänä. Kun sieltä kello 15 lähti lipsimään kinttupolkuja läpi metsien, niittyjen ja kyntöpeltojen, oli jo pussipimeä, kun ehti kotimökille. Ja taas uudelleen aamupimeässä matkaan.

Käsityöpajana oli tupa ja kamari, asujina seppä Jaakkola tyttäreineen. Kaksi kertaa viikossa poikajoukko valtasi nämä tilat, ja talonväki joutui elämään sen päivän lähes poikien ehdoilla. Mutta sopu teki tilaa, ja ukon kaskut ja huumori piristivät tunnelmaa. Kerran työn välillä käytiin ulkona, talvella mäkeä laske-massa ja ottamassa happea.

Käsityöopettajana toimi torpan poika Juho Jaakkola, jolla oli oma paja ja perhe Jokioisten tien varrella. Hänen vanhin poikansa oli jo mukana tässä poikajoukossa. Tämä Sepä-Jussi, kuten häntä kyläläisten keskuudessa kutsuttiin, oli monitoimimies: sepäntyön lisäksi hän korjaili moottoreita ja radioita, harjoitti sirkkelisahautta, teki kattopäreitä, valmisti vanhoista auton moottoreista taloihin voimakoneita, ja vielä kymmenen lapsen isänä oli kuin itseoikeutettu Koistuhdan koulun johtokunnan puheenjohtajaksi.

Silloin ei vielä ollut siivooja-keitäjä. Jokaisella oli omat eväät, vaikka vaatimattomatkin. Kun oltiin järjestäjävuorossa, piti lähteä aamulla aikaisin kouluun lämmityspuuhiin, ja illalla täytyi taas viipyä muita myöhempään.

Kun syksyn pimeys vaihtui talven valkoisuuteen ja sai jonkinlaiset sukset alleen, matkanteko kouluun oli kuin leikkiä.

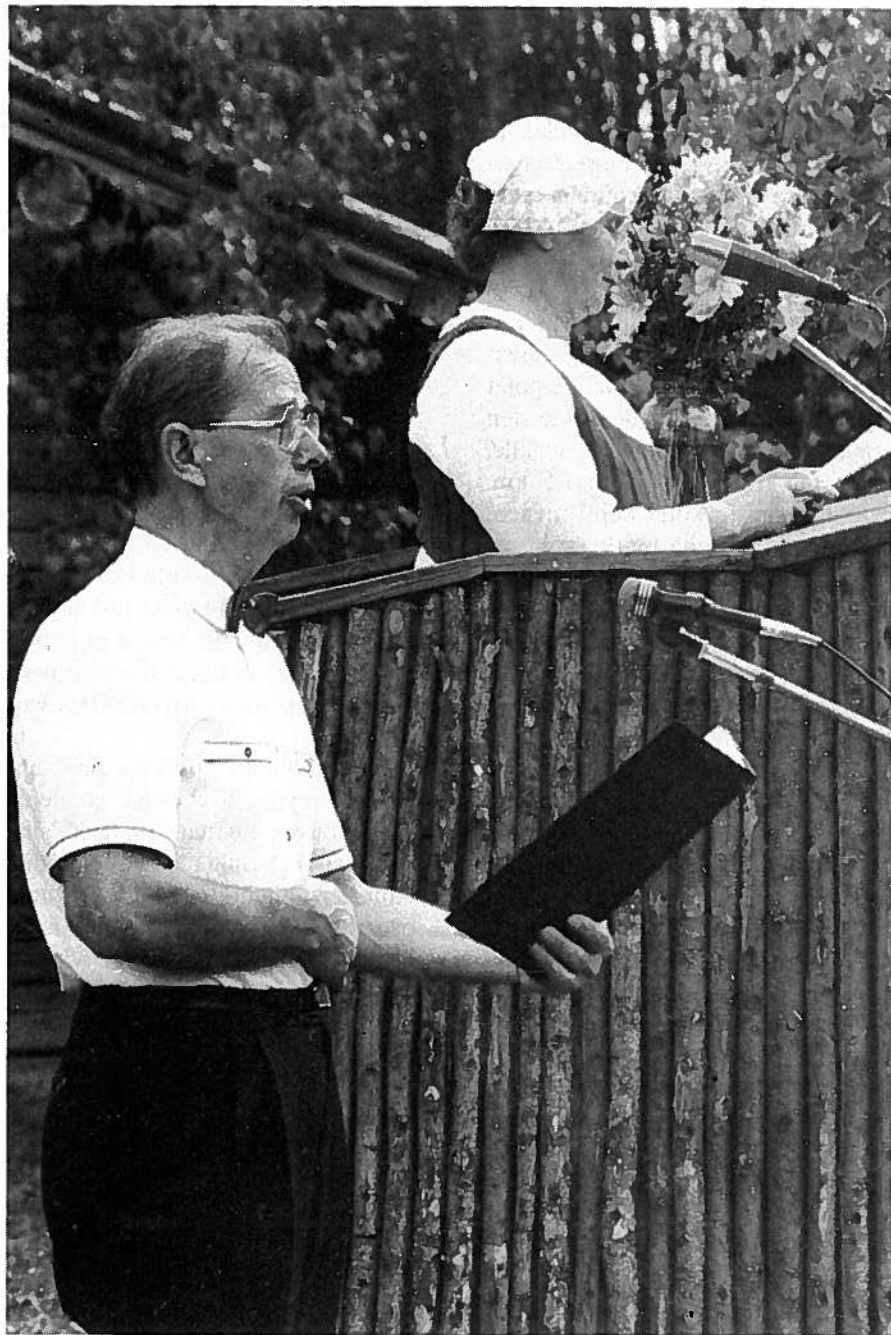
Talojen hevosmiehet ajoivat viljat ja heinät talvella takamailta. Usein oli mahdollisuus saada sauva häkin rintun taakse, ja kun humma otti hölkän myötäleessä, se oli kuin hiihtoratsastusta. Talvisin voitiin myös oikaista tukkitietä pitkin; tukkitie piti tehdä niin, että se ei kulkenut muita ajoteitä, koska ohitukset kuormien kanssa olisivat olleet vaikeita.

Koistuhdan koulussa kävi oppilaita myös Jokioisten puolelta. Tästä olivat kunnat sopineet, sillä Luodesuon koulua ei vielä ollut. Kolmekymmentäluvun alussa kunta osti tontin naapurista Kulmalan talosta ja aloitti rakennustyöt. Syksyllä 1932 koulu aloitti toimintansa omassa kiinteistössä. En silloin enää ollut mukana, mutta ne jotka olivat aloittaneet aikaisemmissa oloissa, kertoivat, että oli kuin suurta juhlaa, kun päästiin uusiin, sen ajan mittapuun mukaan ajanmukaisiin tiloihin. Koulutalosta tuli lisäksi kyläkunnan kokoontumis- ja toimintakeskus.

Mutta ajat muuttuvat. Kylän kulttuurikeskus on ollut vuodesta 1970 maidontuotantolaitoksena. Tämäkin on positiivinen ilmiö, sillä on monia koulurakennuksia, joille ei ole löytynyt käyttöä, kun opetustyö lasten vähyden takia on pitänyt lopettaa.

Mää olen rakastunnu Vanhaan Someroon

Juhlapakina Somero-Seuran 40-vuotisjuhlilla 18.7.1993.

Somero-Seuran 40-vuotisjuhla 18.7.1993. Kotiseutuneuvos Kaarina Pollarin Someron murteinen Juhlapakina sai varmaan kaikkein voimakkaimmat suosionosoitukset yleisöltä. Kalevi Alanne täydensi laulullaan pakinan runonäytteitä.

Valokuva Olavi Virtanen, teksti Tapio Horila.

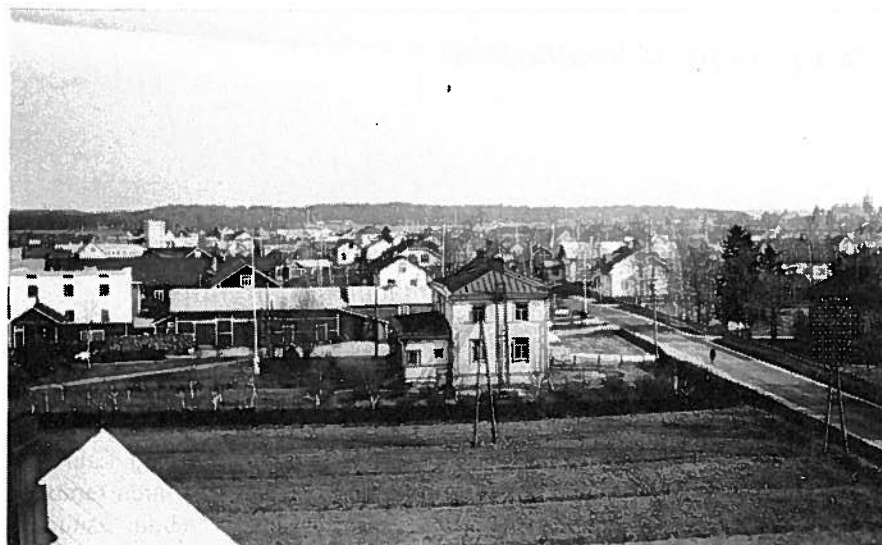
Mää yritän piirtää neljälehtisen sanallisen onnenapilan muutamist vanhan Someron solmukohdist. Ne on tää Jaatilan kylä, misä nyt ollaan, Hämmeen Härkätiä, Rankkulan pikkupappila ja tää entinen Riuttan torppa, nykyinen Someron museo vanhal Rankkulan maala. Siit huumaatten, et mun on käynny kun Pätinkin: mää olen parantumattomastain rakastunnu Vanhaan Someroon.

Sanotaan, ett yks hyvä tiä merkittee enemmän kun 17 konsulenttii. Se on totta Härkätiänkin osalt siit hualimata, et ain joku nurjakin puoli löytyy. Niinkun ny sekin, et entisil vuasaroil täytys matkamiähil pistoovaat kyyrit ja kestitykset ilmatteeks, samaten hevostein majotus ja ylöspito. Välliin on ollu koko Suomenmaa täyteen erestakasiin reisaavii sotajoukkoi ja niitein kuarmastoi takka sit sivilierroji ja usseen niitakin onnettommii, kun nälkä on ajanu lähemään vaelluksel.

Viimiset pitkät hevoskolonnat ajettiin Somerolt Hämmeellinnaan YH:n aikan lokakuusa 1939. Ehto-hämäris kärryt tarttas Kultelan Lukumiäheht. Matkaa oli melkeen kahreksan penikulmaa, yällinen pimeys läpitunkematoin, vilu ja uni hätisteli ajomiähii. Kärryin akselit takertus toisiis, joku löysi ittes ojan pohjilt. Satteen sumpuraa vinitti koko ajan, vaatteet kastus läpimärjiks. Muutama pappi meinas jo tulla pahal päällä, mut vanha Tammeliini tuumas vaan:

— Kyl se orrail on parree.

4

5

Somero, Joensuu 1940-luku.

1 Etualalla Hairon päärakennus, vasemmalla Esso. Vastapäätä Essoa Someron Sahan konttorirakennus ja lautatapuleita. Somero-seuran kuvakilpaa 1984 Lahja Aukio. Teksti: Tapio Horila, Someron Kuva Aukio.

Somero, Joensuu 1947.

2 Vasemmalla peltiseppä K. Relander, Nordberg, Elli Seppänen (Uusi Vaatetusliike), oikealla Someron Sahan työläisasunto, E. N. Mäenpään kauppa. Vasemmalla näkyy Ilanderin talon katto. Somero-Seuran kuvakilpaa 1984 Lahja Aukio. Teksti: Kyllikki Kujanpää ja Tapio Horila, kuva: Otto Aukio.

Somero, Joensuu n. 1950.

3 Edessä vasemmalla Hairon talon pääty, oikealla Osuusliike Oraksen liiketalo pihan puolelta. Vaaleat rakennukset ylempänä vasemmalta: Marttojen talo, Lauttia ja Dahlbergin liiketalo. Taus-talla kirkko ja Paimionjoki, jossa Someron Saha Oy:n tukkilautta. Valokuva: Otto Aukio, teksti: Tapio Horila 1983. Somero-seuran kuvakilpaa 1984 Lahja Aukio.

Somero, Joensuu n. 1950.

4 Edessä vasemmalla: Valtaharjun talo oikealla: Kiiruun kivimakasiini, sitten kunnanlääkärien talo Ahola. Etualan pelloille rakennettiin myöhemmin Someron Säästöpankki. Valokuva: Otto Aukio, teksti: Tapio Horila Somero-seuran kuvakilpaa 1984 Lahja Aukio

5 Somero, Joensuu.

Joensuun keskustaa, etualalla Säästöpankin toimitalo. Valokuva 1958 Otto Aukio.

Somersport eli **Valomaan** tontin rakennus on rakennettu 1936, ja se toimi aluksi Laineen sähköliikkeenä ja sen jälkeen kukkakauppana.

Katukuva on ollut siis hyvin monipuolinen eri aikakausina. Jos nyt aloit kummastella kyläraititamme löytynyttä liikkeiden runsautta, älä kummastele liian kauan. Somero oli, ja on edelleen, hyvin varustettu liikekeskus, eikä Joensuuta turhaan ole mainittu lehtikirjoituksessa kauppalaksi jo vuonna 1878.

Löytyihän kauempaakin kyläraitilta vaikka mitä erikoisuuksia: Härkätien varrella **Mäntylinnan** (rak. 1930-luvulla) rakennuttajan, eläinlääkäri Helsingiuksen, pihamaan läheisyydessä oli eläintarha!

Monet rakennukset on kuitenkin jo purettu uusien tieltä tai ne ovat muulla tavalla "hävinneet" katukuvasta, kuten **Somerhovi**. Täytyy muistaa kuitenkin, että kehityksen täytyy kulkea eteenpäin — Se on yhtä varmaa kuin toisen asteen yhtälön ratkaisukaava, ja uusi korvaa vanhan. Eihän pärekatto monia sukupolvia kestä.

Entistä ei kuitenkaan kannata jäädä suremaan, koska kun uusi vaihtuu vanhaksi, tulee uusi sukupolvi, joka korvaa uuden vanhan uudella uudella. Monimutkaiselta kuulostavaa yksinkertaisuutta, eikö totta?

Niin se tulee kuitenkin aina olemaan. Uudet autot ovat syrjäyttäneet vanhat. Myllypellosta on rakennettu kerrostaloalue. Someron maatalouspitäjäksi raivanneet hevoset on vaihdettu tarvittaessa yötäpäivää jyskittäviin traktoreihin. Kyläraitilta on remontoitu kaikki entinen nykyisiä tarpeita vaativiksi. Kukapa haluaisi pitää kodinkoneliikettä pimeässä ja ahtaassa aitassa?

Mutta entisen ei anneta silti unohtua: Jaatilan-joen rannalla ovat vanhat museorakennukset saaneet kunniapaikan aivan kylätien vierestä.

Kun seuraavan kerran kuljet Joensuuntiellä banderollien alla kohti päivittäistavarakauppaa, muista että tie, jota pitkin kuljet, ei ole aina ollut samanlainen

— kuljethan pitkin kylätietä.

lassa eli nykyisessä Forssan Auto Oy:ssä, joka ehti sitä ennen olla KOP:n konttorinakin vuoteen 1965 asti.

Tilitoimiston talo **Louhela** (Joensuuntie 15) oli räätäli Otto Laukkarisen asuin- ja liikerakennus. Se rakennettiin 1914. Peltomäen talo **Puistola** on ollut alusta asti kenkäliikkeenä ja on varmasti Someron ainoita liikerakennuksia, joka on toiminut koko historiansa samassa tarkoituksessa eli vuodesta 1926 asti. Ja kenkäkaupittelun ohessa on talossa toiminut myös postitoimisto vuosina 1932-1964.

Kaikkien tuntema **Ahola**, merikapteeni J. Blomqvistin vuonna 1867 rakennuttama talo, toimi samaisen henkilön toimesta kauppahuoneena vuodesta 1871 lähtien ja Löfgrenin sisarusten kauppana vuodesta 1890 eteenpäin. Someron Säästöpankin ensimmäiset toimitilat vuoksi 1880-1883 löytyivät myös hyvin tunnetusta **Kiiruun** talosta (rak. 1880). Vuonna 1916 taloon saattoi poiketa, jos oli asiaa Osuuskaupan tavaramyymälään. Ennen sitä saattoi tarvittavat tavarat ostaa J. Afanasijeffin kauppaliikkeestä. Kiiruun tilalla toimi viinapolttimo vuosina 1869-1887 turkulaisen kauppiaan G. A. Löfrenin perustamana.

Rauhalinnassa (rak. 1920-luvulla) eli Valtaharjun talossa oli alunalkaen kaksi kauppaa. **Suomelan** talo remontoitiin Jussin Baariksi 60-luvun alussa. Talo on rakennettu vuosina 1929-1931.

Vuonna 1929 apteekkari Laine Rundqvist rakennutti **Roppilan** (1929) tontille apteekin, joka remontoitiin krouviksi 1980-luvun alussa. Yhteen kolmesta, Joensuuntie 41:ssä sijaitsevaan 1920-luvulla rakennettuun, rakennukseen (**Purolinna**) pystyi viemään autonsa korjattavaksi ja myöhemmin saattoi siellä käydä Somero-lehden latomossa ja vielä myöhemmin piipahtaa Somero-lehden toimistossa.

Sota-aikana myös **Vierelässä** eli entisen Härkösen talossa toimi kahvila. Rakennus on pystytetty 1920-30-lukujen vaihteessa, ja se on toiminut kahvilana olon jälkeen ruokatarvakauppana. Vuonna 1947 taloon muutti Laineen huonekaluliike.

Harvemmin on somerolaiset tupaanneet kuninkaisiin kun kuninkaat pisäyttynneet Somerol. Kuus kuninkast ja yks keisari, sanotaan. Kahreksaskin meinas tulla, Norjan kruununprinssi Olavi ja kruununprinsessa Märta. Niämelän Olka-vainaa teki jo monta metriä katavaköynöst ja vanhaa säästöpankkii kuurattiin sisäلت ja ulkoot. Mut juur sillon puhkes Somerol niin kovat tulirokkoepite-miat, et Lahermaan tohterikin oli vallan pelis. En tiärä, mitä nykylääkärit siit tyämääräst sanois! Prinssi ja prinsessa meni niinkun itämaan tiätäjät toista tiätä omal maalas. Mut määkin jouriu kuureks viikkoo sinne Härkälän sivurivakkeeseen.

Tuli Vorssast piirilääkäri katto-maan tulirokkopotilai ja käski mun-kin näyttämään anturoitain, et kuinka nahka kessii. Sit hän paino etusormellas mun säärtäin ja anto tiak-noosin:

— Tyrnät kintut, tyrnät kintut.

Ikiaikanen kehtolaulu TUU TUU TUPAKKIRULLA on tallentannu Härkätiän nimen. Somerolainen toisinto on lisänny muutamii karvai paikallissii havantoi. Kuurellaas, kummotet sanat KALEVI ALANNE siihen ossaa:

Tuu tuu tupakkirulla,
mistäs tiäsit tänne tulla.
Tulin pitkin Turkutiätä,
Hämmeenlinnan Härkätiätä,
Someroisten sonnitiätä.
Herrat ryyppäs viinaa,
talonpojat piimää.
Herrat nosti hattuaan,
talonpojat lakin lippaa.

Jukolan Juhani ajo härkii Turkuun ja ihmeetteli karun kulmal, kuinka ”Prameus ja komu voi panna pyyrään ihmislastein päät”.

Somerolainen vakun keinuttaja tiäsi viäl enemmän ja teki lopulliset johtopäätökset:

Tuu tuu tupakkirulla,
kukas sun käski Turkuun tulla.
Mahroks pyssyyt kotonas vaan,
ekkäs olis lähteny ollenkaan.

Kiitoksel on mainittava, ettei somerolaisii ol terveen elämänuskon ja omanarvontunnon puute koskaan

pahemmin vaivannu. Jokjoisil tunnetaan somerolaisten päihiin pantu sananparsi:

— Mitäs sää puhut, köyhä pappi, mää olen iso isäntä Joensuusta!

Häntäs tää:

— Mää olen sakki yksinä, sano Sakkun Kalle.

Sakari Pälsi on tallentannu seuraavan jutun, tiäs mistä, mut Härkätiän varrelt kumminkii ja luantuu kyl Someron sonnitiän meininkii hyvin.

— Kestikiavarin kyytipojan reesä istus miälestäs iso viskaali. Hevonen mennä lonkotteli, eikä vauhti parantunnu, vaikka korkja-arvonen matkustaja sitä kuinka vaatis. Lopultas tää tiuskas kuskipojal:

— ETKÖ TIEDÄ, ETTÄ MINÄ OLEN MAAHERRASTA SEURAAVA!

— JUU, MUT MÄÄ OLEN HEVOSEN HÄNNÄST SEURAAVA, vastas kuskipoika reen nokalt.

Tätä Riuttan torppamuseon tontti rajaa ikiaikanen JAATILAN JOKI. Sen savenharmaa väri kertoo Suomen suurimman peltopitäjän syväin savikoitten voimallisest kasvukyvyst. Jaatilan lastein suvi ja talvi on mailman sivun liittyny tähän jokeen. Suvel tuaksus ulpukat, konnankukkasat, ankervot, härjänhänät ja neitty Maarjan sänkyruahot. Sorsapoikue uje pajupensaitten sua-jaan piiloon. Fonseli-vainaa nosteli ruuheen kalaryssiät takka pisteli pyhäaamusin kirkkoon urkui polkemaan. Ja kun syksyl joki jääty, luisteltiin nurmiksii pitkin jokkee. Talvel oli jokiäyräät yhteisii suksi-ja kelkkamäkkii.

Hevostein ja kovapyräräkärriin tilal rupes vähin erin surraamaan autoi enemmän ja enemmän. Kerran osuttiin tulemaan yhtä kyytiä koulust Rankkulan pikkupappilan senaikaisen isännän, pastori Armo Aarnion kans. Hän oli — täytyy sannoot — aika velikulta pastoriks. Kun juur päästiin papin ahteen päälä, mennä porhalsi elänlääkäri Helsinkius uurel autollas Kultelan suuntaan. Se oli samanlainen kun Suutelan Akunkin pirssiauto, paljon pikkasempi vaan. Pastori sano mul:

— Kato, Suutelan Akun auto on poikinu!

Hurinoist päätellen tuntuu silt, et nyt on ruvennu muokkin kun Suutelan Akun auto poikimaan!

Somerol on kaikkiiastas 47 henkikirjakyllää. Usjemmat niist peräsiin 1300-luvult, mut vasta seuraaval sataluvul niist näkkyi tiatoi protokollis.

Tosimahtava julkisuus lankee Someron kylil ittesäs Seittämäs Veljekses:

Syvänojan Sonni ja Sylvänän Jalli, Vilukselan Viika ja Viuvalan Pispä.

Alkuperäses eksemplaaris on vielä kaks lissää:

SALKOLAN RÄNKKÄLÄPI JA PAIJULAN TORKKOMÄKI.

Täsä viisus piirtyy jo nykyisen Suur-Someron kaupunkin rajat kailt ilmansuunnilt.

Aleksis Kivi kuuli viisun Someron Sonnitiän kulttuurilähettiläält Paijulan Heikilt eli Myllymäen Hesult, s. 1810. Heikist tuli tapaturman kautta maankiärtäjä. Hänen pääs oli Ihämäen tuulimyllyssä jääny rattain väliin likistykseen. Henki ei sentään juur menny, mut pää vääntys vinnoo ja toinen silmä jäi vialliseksi. Heikist ei enää ollu tyäntekkoon. Aleksis Kivi tapas hänen Nurmijärvel ja sanotaan Heikin kaks kertaa käyneen Piataris asti.

Jaatilan kyllä ei tässä Paijulan Heikin viisus mainita, mut kyl tää kylä silti paikkaas monel sivistyksen rintamal pualustaa.

Muutamis asjois Jaatila on ollu torestas eturivin kylä. Kun sivistys eteni siihen malliin, et Somerol avattiin postitoimisto v. 1877, niin ENSMÄNEN KONTTORI sijatti Jaatilan Mäkiläs. (Talo näkkyä mäen päälä). Sitä eresseisoes proökynä Alma Kempe eli Tante Alma. Jaatilan Mäkilä oli muutenkin eturivin talo. Koko pitäjän kirkkoväärinä eli kirkonisäntänä toimis 1800-luvun pualvälin jälkeen Mäkilän isäntä Jooseppi, kirjutustaitonen ja arvoitettu isäntämiäs. Mäkilän alapuala on entinen Kylän talo eli Puusteli. Se on ruatujakolaitoksen aikanen sotilasvirkatalo, Uurenmaan jalkaväkirykmentin toisen pataljoonan Lohjan komppanian furiirin asuintalo. Mun muistein aikaa Puustelis ei kyl asunu furiirei eikä kuriirei, siäl oli ohjaksis kaks rivakkaa naisihmist,

emäntä Emma ja hänen uskollinen parivaljakkos Manta.

Simolan talo on jossain vaihees jakkaantunnu Nummi-Simolaks ja Taka-Simolaks. Nummi-Simolan isäntä Lauri A. Sariola on ainoa some-rolainen, kun on päässy eruskuntaan. Hän oli kansanerustajana kaikkiiistas kahreksil valtiopäivil 1927-1938.

Mikonpellon poves on pitkä rivi munkin muistamaatain Jaatilan henkilökalleriaa. Siäl leppää Ruakoska ja Akseli, Lehtiskä ja Suutarin-Lehtiskä, Mäkilän pikku Aura, mun piäni enkelein, Mäkisen Matti ja Maire, Sanerin Helvi, Niämisen Miina ja Kalle, kaikkein yhteinen ystävä Iita, ja moni, moni muu, rakkai naapurei kaikki. Sankarihauran muistokives on kahren jaatilalaisenkin nimet: Yrjö Raitasen ja Vilho Niemen.

Äskön jäi Jaatilan taloist viäl Saukko eli Rankkula eli Pikkupappila (tos juur vastapäätä toispuala tiätää) sanomata. 1600-luvult asti se on ollu pappila. 1710 siihen muutti Somerniämelt pitäjänapulainen SIMO ACHRENIUS perheinäs. Yks lapsist oli Aapraham. Hänest kasvo vanhemman herännäisyyren proheetalinen runoniakka, pappi ja kirjailija. Monen vaikjan vaiheen jälkeen hänest tuli Nousiaisten kirkkoherra. Nyky-virskirjas on neljä Aabraham Achreniuksen virttä.

Someroo sivvuuviin kirjoisiin kuuluu Jaakko Haavion elämäkertatodokumentti SIIONIN VANKI, Aabraham Achreniuksen vaihteitten herkkä kuvaus.

Rankkulan pastorin Simo Achreniuksen perheen kokemuksiin liittyy ISOVIHA. Vuasi 1713, Suomen miähitysvuasi oli kauhia. Henkestäs ei voinu olla varsinkin pappi varma. Usjemmat papit evakoittikin ittes Ruattiin mut Someron papit, kirkkoherra Jaakko Ritz ja kappalainen Simo Achrenius pysy virantoimituksesas. Simo Achrenius vei perhees piilopirttiin Kultelan takamaila Penikkojal. Siält hänen sanotaan sukseenneen talonpojan rohrinmekko yllä pyhäaamusin kirkkoon. — Sattus kerran, et rovasti Jaakko Ritz oli juur alttaril ja Achrenius sakaristos, kun kirkon oven suuhuun ilmestys miähitysarmeijan ruskisoltaatei. Ritzin sanotaan vaivihkaa menneen il-

mottamaan pitäjänapulaisel, et tän on nyt syytä sukseet suaraa päätä Penikkojal. Achrenius pääsikin huumamata lähtemään ja säästys kovemmist kohtaloist.

Tämmöst ja paljon muuta oli sen vanhan Someron aikaan. Sitä valasee monelt kantilt tää TORPPA HÄRKÄTIÄN VARREL JAATILAN JOEN RANNAL eli SOMERON MUSEO. Paljon puuttuis, jonsei sitä olis. — Aika ja ihmiset vaihettuu ja tulevaisuuren mylerrykset tuntuu jokapäiväsinä. Mut kattokas — joka asjal, yllätys, yllätys, löytyy joku rinnastus historiast. Paitti ei niil kymmenil ja saroil, kukka on tän museon saaneet pysttyyn. Hei on ainutkertasii! — Toinen hunteeraamisen väärtti aihe on museon ylläpito, varjeleminen ja enentäminen. On ollu suuremmoist kaukemmaakin seurata, kuinka Somerol on joka kylält riittäny tähän asti talloohenkist harrastust. Lopputulos on täsä eresämme, saavutus kerta-kaikkiistas!

Vanhat pyknikit kuuluu julksitein pykninkein sektoril, ja perimäinen senmukanen eresvastuu on kunnan, kaupunkin takka valtion ja eettinen vastuu on seurakunnalkin. Mut hyvä on, jos yhteiskunta omistaa asukkaisas niin paljon palvelevaa kotiseutuitentiteettii, et asjat hoituu tätä tiätää, ja perimäinen pönkkä, määrärahat kunnan takka kaupunkin takka valtion kustil.

Mut ny tää meinaa muuttuut Kurkelan Juhon saarnauatiks. Mää tairan tehrä niinkun Kröönin Anna vihil. Pappi oli jo vihkassu Annan ja Joelin ja rupes pitämään puhut hääparil. Aikas Anna kuunteli, mut sano sit:

— Kuurelkoon Joeli lopun, mää menen kahvee keittämään.

(Jaatilan poika Kalevi Alanne lauloi viäl nättisointusen Someron Laulun, jonka sanat ja nuatti on säveltäjä-kanttori Herman Kantolan. Kalevi sano, et hän tykkää täst laulust, ja niin mei tykätään kaikki.)

Pakinaa on hieman lyhennetty.

Kävellessäsi Joensuuntien kes-
topäällysteellä, autojen vili-
nässä kohti sähkö-ovin varus-
tettua myymälää tai lemmikkieläimiin
erikoistunutta kauppaa, tuletko kos-
kaan ajatelleeksi millainen Someron
kylänraitti oli ennen? Silloin, kun as-
faltin tilalla oli soraa, eikä ostoksia
voinut maksaa muovirahalla, puhu-
mattakaan piipittävästä koodienlu-
kulaitteista kassakoneiden ohessa.
Millaista silloin oli kävellä kylätietä
pitkin?

Se oli varmasti erilaista kuin nyt.
Ei ollut sellaisia erikoisliikkeitä kuin
nykypäivänä eikä edes niin monia
liikerakennuksia.

Vanhoista rakennuksista on jäl-
jellä kyläraittillamme yhä harvempi
muistuttamassa meitä entisestä ra-
kennusarkkitehtuurista. Mutta missä
eri tehtävissä vielä pystyssä olevat
vanhat rakennukset ovat palvelleet?

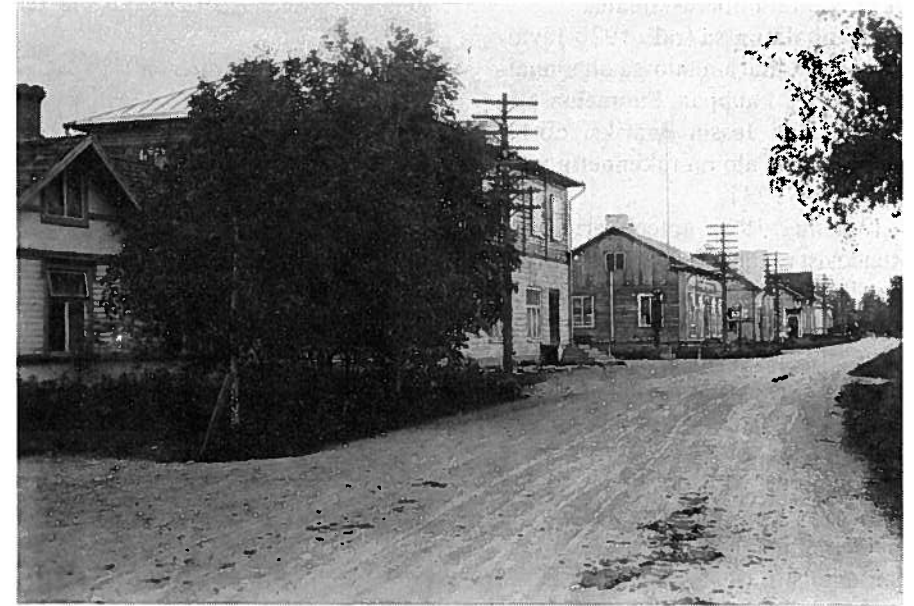
Nykyinen Grilli Ykkönen, Kar-
malan tontilla oleva rakennus, ra-
kennettiin 1910-luvulla ja muutet-
tiin ennen sotia liikerakennukseksi.
Kulmalan talossa (rak. 1926-1928)
taas toimi sahan konttori vuoteen
1966 asti. Marttojen talon, Huvilan,
rakennutti 1920-luvulla seppä Ran-
tanen, joka piti siinä kengityspajaa,
1930-luvulla se toimi lihaliikkeenä,
ja muuttui Lotta-Svård-järjestön kah-
vilaksi sotien aikana. Osuusliike
Oras aloitti toimintansa 1938 ra-
kennetussa Oraksen talossa. Kävel-
lessään pitemmälle kyläraittia tulee
Joensuuntie 12:n kohdalle; Kulma-
lan tontilla sijaitsevassa rakennuk-
sessa Petrellin veljeksillä oli kum-
mallakin oma kauppa vuosina 1927-
1928 rakennetussa talossaan. Toi-
nen heistä piti limonaditehdasta
seinänaapurina veljensä polkupyörä-
liikkeelle. Taimi-nimisellä tontilla
sijaitsee entinen Kuisman talo, jonka
rakennutti asuin- ja liikerakennuk-
sekseen kauppias Lauri Suutela vuo-
sina 1926-1927. Lyyli Toivosen kir-
jakauppa sijaitsi 1920-luvulla Ahto-

Somero, Joensuu.

Joensuuntie 1920-luvun lopulla.

Vasemmalla leipuri Lindqvistin talo (myöh. Larvanto). Lottien kahvila.
Lauri Suutelan liiketalo. Jokioisten Osuuskaupan myymälä. KOP:n talo.
Kyllikki Kujanpään albumi ja teksti 1985.

Joensuun kylä 1930-luvun alkupuolella.

Vas. kauppias Knuuttilan asuintalo, Dahlbergin kauppa, Jokioisten
Osuuskaupan myymälä, Petrellin liiketalo ja KOP:n talo.
Kyllikki Kujanpään albumi 1982.

Somero, Joensuu.

Vas. nykyisen linja-autoaseman paikka, oikealla kättilöiden asunto, sitten kunnanlääkärin, Lyyli Toivosen ja Kansallispankin talo. Lindqvistin vaalea rakennus. Viimeinen talo hevosella liikkujan taustalla oli kylän vanhimpia, siinä piti kauppaliikettä mm. Lauri Suutela ja hänen jälkeensä Felix Suoja, jonka aikana talo paloi heinäkuussa 1930. Kuva otettu 1928, todennäköisesti, sillä Lyyli Toivosen kirjakaupparakennus, joka valmistui n. 1928, on jo kuvassa, mutta Verner Peltomäen liiketaloa ei vielä ole alettu rakentaa.

Huomaa lukuisat puhelinjohdot.

Valokuvauskilpailu 1956, kuvan lähettäjä Brita Pohjanheimo.

Saattoiko
heitä
metsään
Perkele
niinkuin ennen
Tuusulan Papin?

Sillon aikasemmil vuaskymmenil oli kaikenlainen työnteon oppiminen jo piänest pittäin varmaan ensimmäisenä. Keskenkasvusesta kykenikin jo olemaan apuna mones hommas. Piänpäin kohralt ne tehtävät tuppas joskus luiskahtamaan kokonaskin sinne leikin puolel.

Oli sitä ommaakin aikaa kaiken kokosil ainakin pyhänä ja ehtosin. Sillon keinuttiin, pallotelttiin, hypättiin ruutuu ja hypinlautaa, juastiin karttuu ja oltiin piilosil. Tämän täst pantiin pystyyn juaksukilpailut. Yks oli kello käres aikaa ottamas ja toiset juaksi henkes erest. Samas sarjas oteltiin, eikä siin mittään sanomist tullu voittajain ja hävinneitten kesken, kun ei palkintoikan jaettu. Sahanpurikasal oli korkeushyppytelineet. Pojat painivat pyhäamuisin pihakerol ja tuare ruaho värjäs puhtaan pairan viheriäisen kirjavaks. Ei paljon tarvinnu lähteet kylästä kaveri hakemaan, kun niit oli kotonkin. Omas sakis enimmäkses touhuttiin. Naapureist olis saanu helpostas joukkoo kokkoon, vaikka jalkapallo- tai jääkiakkopurukan verran, mut ei niit sillon pelattu. Pesäpalloa pelatti ainakin koulus.

Talvel oli hiihtoharrastus tarpeen, et jakso selviit pitkästä koulumatkast, sit kun sinne tuli aika lähteet. Kotokulmil tehtyt sukset kelpas hyvin. Suajailmal nousi mäkkeen ukkoo, akkaa ja lumilinnua. Kevät-talvel luisteltiin kelkain kans veto-ojan jäällä ja mäkkee laskettiin kaitenlaisil vehkeil. Kerran tääl yks laskettelija tuli koval puhtil Teräsen mäkkee ales vattakelkal ja suhahti saman tein kohral osuneen maitokuarmaa vetävän hevosen mahan alta, ylitte tän Hämmeen Härkätiän. Kaikeks onneks sattus olemaan vanha ja rauhallinen hevonen, mailman teillä jo monet nähny. Se ei simmo-sist ollu moinkaskan.

Kyl meikin mäkkee laskimme piänemmän maantiän ylitte, eikä vaarast varottaijii näkyny missään. Liikenneopetuskin kulki viäl lap-

senkenkis. Sempualeen oli autoikin niin vähän, ettei niist tullu pahempaa riasaa.

Suvist aikaa ei ollu pihakeron ruoahonleikkuust mittää murhet. Se kulu käytös ja tuli sotkettuut joka nurkanpiältä myären. Siin kovas menos tuli joskus piäni haaverikin, jonkun polvet tai kämmänet menivät kaatuis verinaarmuil taikka sattus jottain muuta kolhuu tulemaan. Kyl ne ihan ittestäs taas pian parantus, kun siit alkukirvelyst ensin vaan selkis.

Se vahinko olikin jo toista maata, kun pallo lentis akkunaan ja lasi meni säpäleiks. Meiti oli sanottu, ettei saa pahhaa tehrä eikä paikkoi kolhiit eikä hajottaat. Varmaan sitä jonkunlainen komento ja piäni pelonpoikanenkin siin sivus oli paikallas, et suurta sakkii oli helpompi hallita. Kun jottain vahinkoo sattus, niin joskus palloporukal tuli pikanen läh-tö kypälämäkkeen ja kerran muistan, et yhtenä olin ittekkkin. Oli parempi, ettei siin oltukkan saatavil, sillon kun se isämiäs siält meijäritaiikka myllyreisultas kerkis kotja. Hän oli vähän äkkipikanen ja kyl mei sit taas tiäsimme, et piänen ajan päästä olikin jo suurempi vaara ohitte. Jos sattus olemaan marjastamisaika, niin siin tuli lyätyyt kaksikin karpäst samal iskul. Ympäristön korkkijoilt mäjilt oli hyvä toisel silmäl välil vahrata niit kotopihankin touhui.

Ei siin oliskan tommottein pikku juttuin tähren röntänny sen pirem-mältäs ruveta keräji käymään. Kettään ei voinu rankasta eikä pahemmin pauhatakkkan, kun ei saatu syylist selvil. Porukka pysys hiljaa. Oli ilman muuta selvää, ettei toisen päälle kanneltu eikä keskenäs tapeltu. Toisen kiusaaminen ei tullu kysymykseenkän. Sihen olis kohta vanhemmat tai isommat sisarukset puutunu neuvomal. Jokanen osaltas kanto hualta niist piänemmist. Näin se meni aika mukavastas sillonkin, kun yhteishenki pelas.

Amerikkalainen joulu puodista pukkiin ja pöytään

Tyypillinen amerikkalainen joulukoriste sähkölamppuineen on puolen metrin korkuinen ja sopii joko katolle tai pihalla.

Joulun pääpainon siirtyessä uskonnollisesta symboliikasta juhlan maallistumiseen ja kaupallistumiseen ovat siihen liittyvät tavat tietysti muuttuneet, ja varmasti Amerikka on enemmän kuin mikään muu maa vaikuttanut juhlan ulkoisten puitteiden korostamiseen. 1800-luvulla New Yorkin kaupunki loi nykyisten joulumarkkinoiden idean, jonka mukaan seuraavan vuoden myynnin suunnittelu — nykyisin tietysti tietokoneen avulla — alkaa heti, kun tämän vuoden kuusi on riisuttu.

Kaupanteon kannalta on luonnollisesti tärkeätä aloittaa joulumarkkinat mahdollisimman aikaisin ja joulun esivalmisteluihin kuuluvat kortit — tapa, jonka sanotaan yleistyneen 1800-luvun puolivälissä — antavat siihen hyvän tilaisuuden. Joulukortit ilmestyvät liikkeisiin viimeistään marraskuun alussa, ja monet kaukonäköiset perheenneännät ostavat korttinsa joulun jälkeisessä alennusmyynnissä seuraavaa vuotta varten.

Joulun kaupallistumisen vaikutus näkyy selvästi korttien aiheiden muuttumisessa. Alunperin ne korostivat tavallisesti joulun uskonnollista sanomaa kuvaamalla Jeesus-lapsen

Marian sylissä tai itämaan tietäjien Jumalan pojan kunnioittamista, siten joulupukkia ja lahjoja ja viime aikoina ovat jotkut kortit olleet aivan uuden vuoden toivotusten näköisiä samppanjapulloineen ja ilmapalloineen. Aiheet ja tervehdykset tosin vaihtelevat tilanteen ja yksilöllisen maun mukaan ”arvostamme liikesuhdettamme” -tervehdyksestä pitkiin epistoloihin sukulaisille tai ystäville siitä, miten Johnny on vuoden aikana saanut kaksi hammasta ja Debbie on lastentarhassa ja osaa jo kolme joululaulua. Asian vahvistukseksi monet käyttävät perhekuva kartin asemesta. Jos lähetät kortin juutalaiselle, valitset ”kauden tervehdyksen” tavanomaisen joulun sanoman asemesta.

Markkinoinnin kannalta on tärkeätä korostaa joulunvieton muotoja, joihin on helpompaa yhdistää laajempi kaupanteko kuin vain korttikauppa, ja tuskin mikään traditio tarjoaa siihen parempia mahdollisuuksia kuin joulupukki, lahjojen tuoja, joka on nykyisin melko kaukana alkuperästään, pyhästä Nikolauksesta.

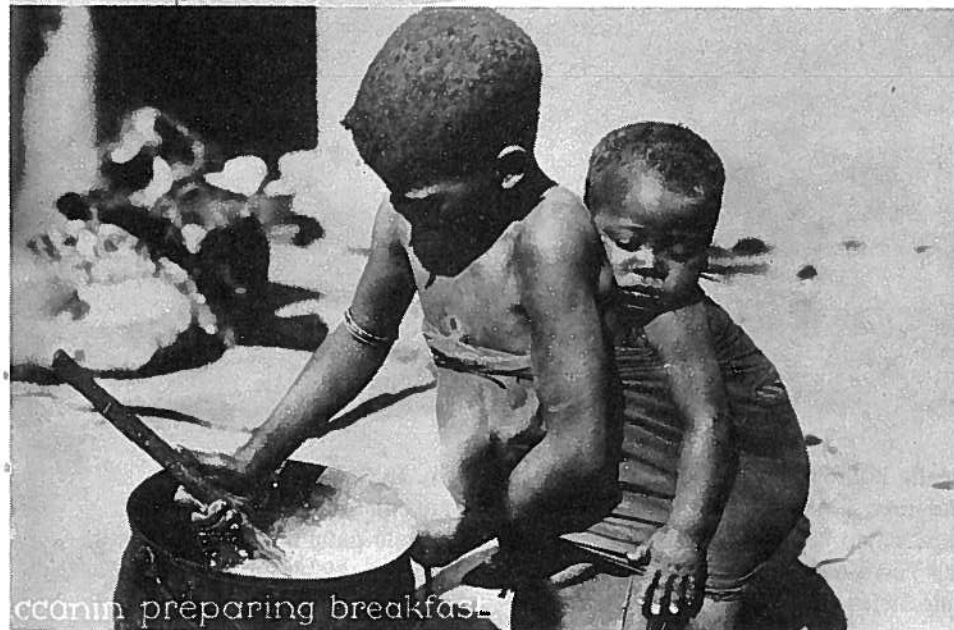
Pyhä Nikolaus oli yleisen käsityksen mukaan neljännellä vuosisadalla elänyt piispa, jonka ihmetöihin

kuului kolmen pojan henkiinherättäminen ilkeän teurastajan leikattua heidät kappaleiksi ja suolattua heidät. Toinen Nikolaukseen liittyvä legenda kertoo hänen antaneen köyhälle miehelle kolme pussillista kulta, jotta hänen ei tarvinnut myydä tyttäriään prostituution uhreiksi. Tämä Nikolaukseen liittyvä lasten pelastaminen johti Hollannissa pyhän Nikolauksen päivään joulukuun kuudentena, lasten juhlaan, jota Amerikan hollantilaiset siirtolaiset kutsuivat Sint Nikolaas. He siirsivät juhlan jouluun, ja englantilaiset siirtolaiset omaksuivat Santa Clausin, pyhän Nikolauksen, joulun, lasten juhlan, symboliksi.

Hollantilaisen käsityksen mukaan Sint Nikolaas, lasten suojelija, vaati heiltä kuria ja hyvää käytöstä ja saattoi tuoda pahoille lapsille vitsakimpun, varoitus, jolla vielä ainakin minun lapsuteni Somerolla pyrittiin kasvattamaan nuorta polvea ”kurissa ja Herran nuhteessa”. New Yorkin alkaman kaupallisen joulun levitessä tuli lahjoista joulun ehdottomia symboleja, ja vitsakimpun asemesta Santa Claus rupesi heittämään savupiipusta lahjoja, jotka sitten ilmestyivät jouluyön aikana joulupuun alle.

Kolme onnistuttiinkin ampumaan.²¹ Vanhojen merimiesten uskomuksien mukaan kuolleet merimiehet muutuvat albatrosseiksi, ja näiden ampuminen tiesi huonoa onnea: niin monta albatrossia kuin ammuttiin, niin monta merimiestä matkalle jäi. Ja näin kävi tällä Suomen Joutsenen matkalla.²² Kaksi miestä menehtyi laivalla ja yksi Kapkaupungin saaralassa.²³

Laiva saapui Kapkaupunkiin purjehdittuaan 38 vuorokautta. Meripojat lähtivät maihin, tutustuivat merimieskirkkoon ja paikallisiin ihmisiin. Näin tuli Joutsenelle Hyväntoivonniemikin tutuksi.²⁴ Etelä-Afrikasta laiva lähti purjehtimaan kohti kotia, ja seuraavana pysähdyspaikkana oli Calais. Edessä oli matkan pisin purjehdusväli: n. puolitoista kuukautta. Reissun pituus aiheutti

Kotijoukoille lähetetty Kapkaupungin tervehdys.

Valokuvat: Paavo Jalavan valokuva-albumista.

sen, että makean veden varastot alkoivat ehtyä ja säännöstelystä tuli tarkkaa. Ranskaan laiva saapui parin kuukauden kuluttua.²⁵

Suomen pojat olivat tänne, kuten kaikkialle muuallekin, tervetulleita, ja Joutsenen sekä saapuessa että lähtiessä soivat Maamme-laulu ja ”Viiva Finlandia”-huudot. Laivan vierailut antoivat väriä ja kokemuksia niin suomalaisille kuin vierailusatamien asukkaillekin.²⁶

Jätettyään taakse Ranskan rannikon Suomen Joutsen lähti kohti Suomea. 12. toukokuuta purjeet koottiin viimeisen kerran, ja mieliala oli laivalla riemukas. Merimiehet heittivät hyvästi messille, riippumatoille, kaapeille — kaikelle, mikä oli ollut heidän kotinsa lähes seitsemän kuukautta. Pitkä ja monivaiheinen purjehdus oli ohi, ja Suomen Joutsen miehistöineen oli saanut kunniakaasti jälleen päätökseen yhden lähettilästehtävänsä.²⁷

¹ Aalste-Aittola, 1989, s. 7

² Aalste-Aittola, 1989, s. 9

³ Aalste-Aittola, 1989, ss. 9-11

⁴ Aalste-Aittola, 1989, ss. 12-13

⁵ Aalste-Aittola, 1989, s. 13-

⁶ Aalste-Aittola, 1989, ss. 13, 27

⁷ Aalste-Aittola, 1989, ss. 7, 19

⁸ Aalste-Aittola, 1989, s. 19

⁹ Aalste-Aittola, 1989, ss. 20-21

¹⁰ Aalste-Aittola, 1989, s. 21

¹¹ Aalste-Aittola, 1989, ss. 23-77

¹² Aalste-Aittola, 1989, ss. 115-116

¹³ Aalste-Aittola, 1989, ss. 117-118

¹⁴ Aalste-Aittola, 1989, ss. 123-124

¹⁵ Aalste-Aittola, 1989, s. 123-

¹⁶ Aalste-Aittola, 1989, ss. 77, 127-130

¹⁷ Aalste-Aittola, 1989, s. 132

¹⁸ Paavo Jalavan kertomaa suullista perintöä

¹⁹ Aalste-Aittola, 1989, ss. 137-139

²⁰ Aalste-Aittola, 1989, ss. 139-141

²¹ Aalste-Aittola, 1989, s. 143-

²² Paavo Jalavan kertomaa suullista perintöä

²³ Aalste-Aittola, 1989, s. 77-

²⁴ Aalste-Aittola, 1989, ss. 147-150

²⁵ Aalste-Aittola, 1989, ss. 150-155

²⁶ Aalste-Aittola, 1989, s. 157

²⁷ Aalste-Aittola, 1989, ss. 157, 162

Lähteet: Aalste-Aittola, Mauno: Suomen Joutsen; Jyväskylä 1989.
Paavo Oskar Valentin Jalavan (entinen Suomen Joutsenen radisti) valokuvat ja suulliset perintönä kulkenneet kertomukset.

Köydet irti! Suomen Joutsenen seitsemäs valtamatka

Suomen Joutsenen seitsemäs matka oli sen valtameripurjehduksista toiseksi pisin ja se tehtiin 20.10.1937-12.5.1938. Komentajakapteenina matkalla toimi Johnny William Konkola, laivalla paremmin tunnetuna nimellä Körmy. Valtameripurjehdusten vuosina Joutsenella oli kolme päällikköä: Arvo Lieto, Unto Voionmaa sekä Johnny Konkola, joka oli kapteenista pitkäaikaisin.¹¹

Ennen tälle pitkälle purjehdukselle lähtöä presidentti Kyösti Kallio kävi tarkastamassa koululaivan ja hyvästelemässä sen miehistön. Presidentti teroitti miehistön mieleen tämän lähettilästehtävän ja sen, kuinka tärkeää oli mallikelpoisen Suomi-kuvan antaminen vierailukohteisiin.¹²

Alkumatka kului oppilailta ilman oppitunteja takilan köysistöön tutustumiseen ja purjemanövereihin. Siinä riitti ensikertalaisille puuhaa niin kannella kuin kannen alla. Hampaat irvessä kiivettiin rikiin ja rullattiin ja levitettiin purjeita meren pauhatessa alapuolella. Vähin erin oppilaat rupesivat tuntemaan hommat kannella ja ylhäällä rikissä.¹³

Itämeren tuulista matka jatkui kohti etelää, ja Gotlannin kohdalla purjemanöverit olivat jo vähentyneet. Nyt tuli myös teoriatunteja ohjelmaan.¹⁴

Ensimmäinen pysähdyspaikka oli Madeira, ja sen pääkaupunkiin Funchaliin saavuttiin 21.11.1937. Kuu-kauden purjehduksen jälkeen merimiesten olo oli merimiehillä perin kummallinen heidän saadessaan maata jalkojen alle. Pienen totuttelun jälkeen tasapaino kuitenkin palautui. Miehet tutustuivat Funchalin värikäisiin basaareihin ja viininvalmistamoon. Kokivat ja näkivät paljon tässä eksoottisessa paikassa.¹⁶

Madeiralta matka jatkui Montevideoon lauhasti puhaltavien pasaatituulten kuljettamana.¹⁷

Matka Etelä-Amerikkaan oli pitkä, ja siihen kuului myös päiväntasaajan ylitys. Tapanana oli pitää eräänlainen kaste sen ensi kertaa ylittävälle. Heidät maalattiin ja naa-

Miehistöä ja yksi seitsemännellä matkalla kohtalokkaiksi tulleista albatrosseista.

Näin hurjannäköinen joukko ylitti päiväntasaajan ensi kertaa.

mioitiin neekereiksi, Ahdiksi ja tämän vaimoksi. Kaste toi huvia välillä yksitoikkoiseksi käyvään laivaelämään.¹⁸

Vuoden 1937 joulun miehistö vietti matkalla 54 asteen helteessä. Joulukuuset oli varattu jo Suomesta mukaan. Uuden vuoden juhlinta kului niin ikään merellä.¹⁹

Uuden vuoden jälkeen keskustelu alkoi koskea jo pelkästään Montevideoa. Kaupungin satamaan saa-

vuttiin 9.1.1938. Täällä, kuten Funchalissakin, miehistöllä oli erinomainen mahdollisuus tutustua paikalliseen elämänmenoon.²⁰

Montevideosta matka jatkui edelleen kohti Kapkaupunkia. Tämä oli ensimmäinen matka, jolloin Suomen Joutsen vieraili Etelä-Afrikassa. Matkan alettua alkoi miehistö olla kiinnostunut albatrosseista, ja näitä yritettiin ampua Helsingin Yliopiston eläintieteellistä laitosta varten.

Alunperin lasten joululahjat olivat vaatimattomia ja mahtuivat mainiosti pieniin sukanmuotoisiin pusseihin, joihin oli kirjailtu kunkin lapsen nimi. Amerikassa ripustetaan vieläkin noita sukkapusseja olohuoneen takan reunalle, kun taas isommat lahjat löytyvät kuusen alta. Liikkeet myyvät innolla pientä rihkamaa ja makeisia ”sukan täytteeksi”.

Markkinoinnin kannalta oli tärkeätä ulottaa lahjojen antaminen aikuisiin. Tapaan lienee ollut syynä myös englantilainen ”boxing day”-traditio, jolla ei ole mitään tekemistä ”boxing” (nyrkkeily)-sanansa kanssa. Tavan sanotaan syntyneen Englannissa isäntäväen halutessa kiittää palveluskuntaa joulun jälkeisenä päivänä joulujuhlan valmistamisesta antamalla jokaiselle palvelijalle pienen laatikon, ”box”, jossa oli joko pieni lahja tai useimmiten rahaa. Englannissa ja Kanadassa vietetään vieläkin ”boxing day”-tapaninpäivänä, vaikka Yhdysvallat on jo luopunut siitä, ja talonmies, postinkantaja, roskien kokooja ja muut avustajamme saavat lahjansa jo ennen joulua.

Vaikka joulupukki ei tule koteihin sisälle, ennen joulua lapset näkevät joulupukkeja tavarataloissa ja ostoskeskuksissa, jotka ovat havainneet tradition kaupallisen arvon. Joulukauden anteliaisuuteen vetoavat myös pelastusarmeijan pukit ostoskeskusten ja tavaratalojen ovilla klistämällä lehmänkelloa kolehtipadan vieressä. Toisinaan heillä on tunnelmaa auttamassa pieni torviyhdytys puhaltellessa joululauluja. Joulutontut eivät ole lainkaan niin yleisiä kuin Skandinaviassa, vaikka joulupukilla sanotaankin olevan ”avustajia”.

Joulupukki on puettu koreanpu-naiseen valkoisella plyysillä koristeltuun takkiin ja lakkiin, ja silmälasit

kuuluvat useasti rekvisiittaan. Naamareita ei käytetä, ja olen nähnyt kovin tummaihoisiaakin pukkeja, neekerien näköisiä, vaikka yleensä uskotaankin joulupukin kodin olevan ”suurella Lapin vuorella”. Joulupukin matka Lapista Amerikkaan ei ilmeisesti voi tapahtua poron vetämässä reessä, koska tällä mantereella ei ole poroja, ja luntakin on vain pohjoisvaltioissa. Siitäkin huolimatta joulupukin uskotaan matkustavan töppöhäntäkauriin tai muun kauriintapaisen otuksen vetämässä reessä kulkusten kilistessä.

Lapsille on tietenkin hieman hämentävää, jos äiti vie heidät useaan tavarataloon, joissa on kussakin oma pukkinsa. Mieheni, joka kasvoi New Yorkissa, sanoo uskoneensa, että kaupungin suurimman tavaratalon puki oli ”se oikea”, kun taas muut olivat vain sijaisia.

Jo hyvissä ajoin ennen joulua tavaratalot ja ostoskeskukset järjestävät nurkkauksen, jossa on tekotakan vieressä nojatuoli joulupukkia varten, ja ostoksilla olevat äidit odottavat jännityksestä pakahtumaisillaan olevien lastensa kanssa tilaisuutta ikuistaa Johnny joulupukin sylissä. Nämä jonot ovat tavallisesti melko meluisia, kun Johnny saattaa huutaa pelosta täyttä kurkkua. Toiset taas istuvat silmät kauhusta tapillaan ”Santan” sylissä, kuten joulupukkia usein nimitetään leikillisesti.

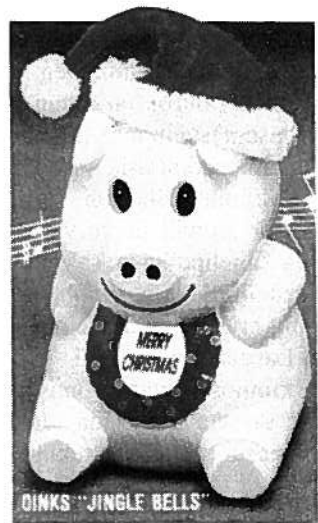
Markkinoinnin kannalta on oleellista, että Santa on hyväntuulinen ja tervehti sekä äitejä että pienokaisia tavanomaisella ”ho-ho-ho”-tervehdyksellä. Tärkeintä on tietysti, että hän jututtaa lapsia niin paljon, että äiti kuulee pitkän toivomusten listan. Toisinaan puki saattaa hiukan kallistaa pulloa mielialan parantamiseksi ja kurkun voiteluksi, vaikkei tuota tapaa pidetäkään sopivana eritoten, koska muutamit lapset ovat todenneet, että Santa ”haisi pahalta”.

Katon vesikouruun ripustettava koriste on tarkoitettu pukin ohjaamiseksi savupiippua kohden.

Paperimassasta tehty tekotakka.

Musikaalisiin joulukoristeisiin kuuluu ”Jingle Bells”-laulua röhkivä possu.

Vanhaan tyyliin tehtyjä sukkapusseja.

Jouluaattona tavaratalot ovat vielä avoinna ja niiden suljettuaakin amerikkalainen "drugstore" rohdoskauppa, joka on itse asiassa oikea sekatavarakauppa-kahvila-apteekki, myy partavettä ja eau de cologne-pulloja mattimyöhäisille. Tuo tapa tuntuu oudolta suomalaiseseen jouluaattoon tottuneelle, sillä elävimpiä joulunajan muistoja somerolaislapsuudestani on ihmeellisen, hiljaisen jännityksen vallitseminen paikakunnalla jouluaaton keskipäivän jälkeen, jolloin elämä tuntui pidättävän henkeään, ja Salmisen Osku ajoi "linjapiilinsä" talliin eikä enää tuonut matkustajia Jokioisten asemalta Somerolle ennen kuin tapainpäivän iltana, mikä merkitsi normaalin elämänrytmin palautumista.

Jos jouluaaton ilta on suomalaislapsille jännityksen huipentuma, amerikkalaislapset tuskin malttavat nukkua jouluyönä, koska he ovat kuulevinaan Santan kahistelua katolta, ja lukuisat uteliaat hiipivät jo ennen aamuherätystä kurkistamaan joulupuun alle varmistuakseen siitä, että Santa kävi yön aikana seudulla ja pudotti lahjat savupiipusta.

Jouluaamun traditioihin kuuluu lahjojen avaaminen ja tavallista juhlavampi myöhäisaamiainen, jossa saattaa olla puuron tai muun "arkiruoan" asemesta munakas, vohveleita tai amerikkalaisia nostatettuja pannukakkuja erilaisten siirappien kera sekä kahvia ja korvapuustien tapaisia kanelipullia tai saksalaistyylistä, hedelmillä ja rusinoilla höystettyä, pullantyylistä kahvileipää "stollen". Lapsia on tietysti vaikeata saada kiinnostumaan syömisestä, ja isäkin saattaa innostua Johnnyn leikkijunasta tai muusta tekniikkaan viittaavasta lelusta "kuin lapsi leikimään".

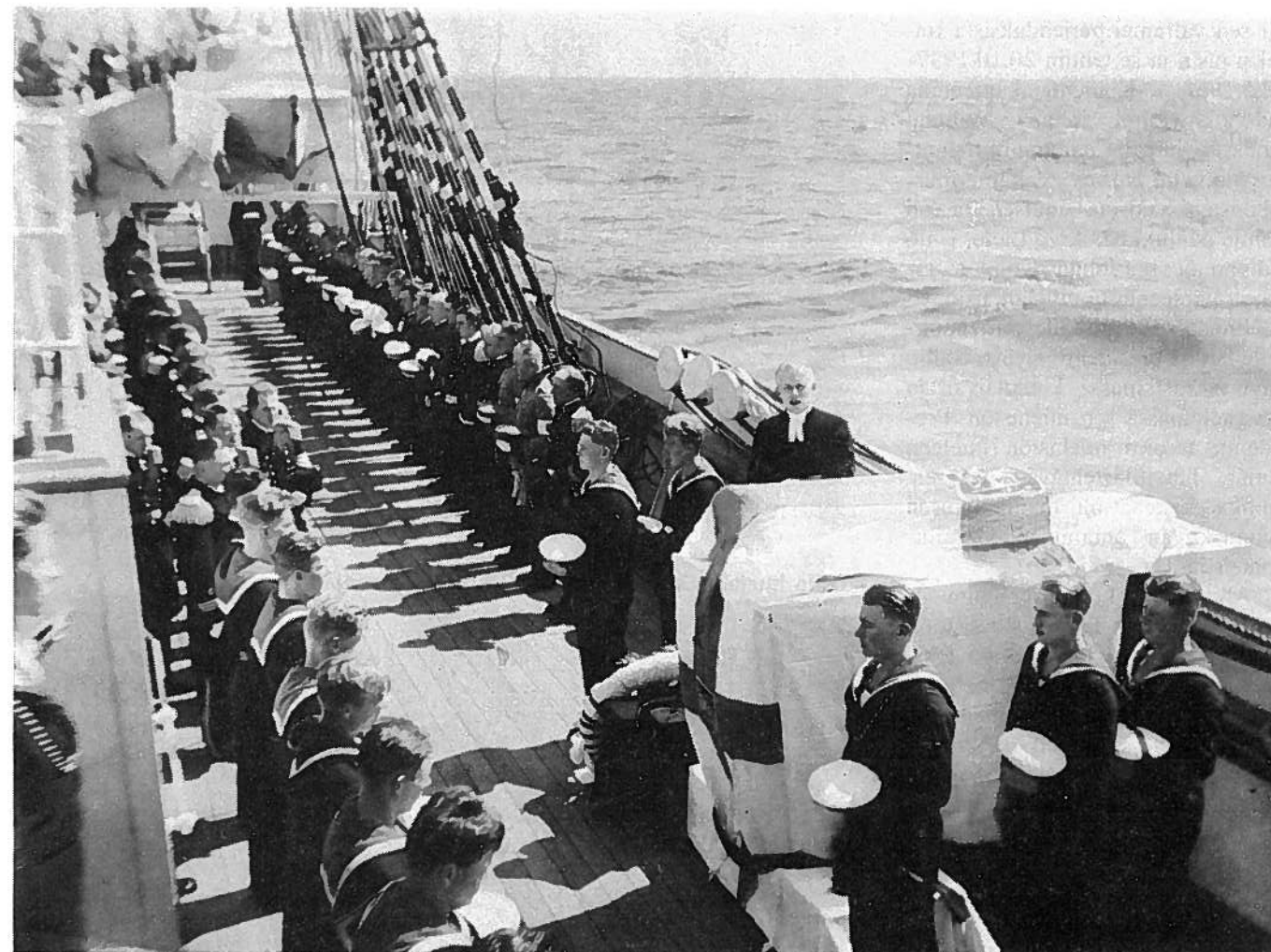
Joulupäivälliseen, joka nautitaan muutamissa kodeissa melko varhain iltapäivällä, toisissa illan hämärtyes-

Tämä makeisrasia klinkuttelee kolme joululaulua.

13 cm:n korkuiset käsinmaalatut keramiikkapukit edustavat joulupukin asun muuttumista vuodesta 1850 vasemmalla vuoteen 1925 oikealla.

Pastori Erkki Kansanaho suorittamassa siunausta mastosta pudonneelle Vilho Taipaleelle.

Pääasiassa laiva purjehti Pohjois- ja Etelä-Atlantilla sekä Karibian merellä, mutta se kiersi myös pari kertaa Välimeren ja Meksikonlahden. Alkumatkat olivat pääosin käytännön opetusta (purjeisiin ja köysistöön tutustumista) säiden vuoksi. Loka-marraskuussa, jolloin matkat alkoivat, Itä- ja Pohjanmerellä oli usein huono sää, mikä aiheutti usein "Kaikki miehet kannelle" -hälytyksiä, keskeyttäen näin ikävästi oppitunnin. Tehokas, myös teoriaa sisältävä opetus alkoi laivan päästyä leppoisiin ja tasaisiin pasaatituuliin. ⁸

Suomen Joutsenella opetettiin matkojen aikana seitsemää erilaista oppijaksoa, joihin kuuluivat: — Kantamiesoppijakso värväytyille

- Ruori- ja merkinantoaliupseerikurssi
- Kanta-aliupseerioppijakso
- Reserviupseerioppijakso
- Merikadettioppijakso
- Aliluutnanttioppijakso
- Rannikkotykistöupseerioppijakso

Kunkin oppijakson päällikkönä toimi riittävän kokenut meriupseeri. Opettajina toimi myös laivan vakinaiseen henkilökuntaan kuuluvaa päällystöstä ja alipäällystöstä. Opetuksessa noudatettiin Meripuolustuksen esikunnan ja Merisotakoulun laatimia koulutusohjelmia. Satamassaoloaikoina ei opetustunteja ollut. Opetusta oli viitenä päivänä viikossa, sillä lauantait oli varattu laivatöitä ja -tarkastuksia varten. Englannin

kieli kuului opetettaviin aineisiin. Sen lisäksi englantia ja espanjaa opiskeltiin ahkerasti vapaaehtoisesti vapaa-aikoina. Iltapäivätuntien lisäksi saattoi olla viestiharjoituksia. Opiskelun ohessa oppilaat ottivat osaa laivan normaaliin vahtijärjestelmään. Tämän vuoksi esim. merikadettien vapaa-aika jäi hyvin niukaksi, sillä opetustuntien määrä oli heillä melko suuri. ⁹

Opetuksen kannalta antoisimpia olivat viides ja seitsemäs matka, jolloin merelläoloajat olivat pitkiä. Vierailusatamissa tutustuttiin siviilikoheteisiin, mutta niiden lisäksi käytiin myös sotakouluissa, -museoissa, -laivoilla ja tukikohdissa. Esim. kuudennella matkalla vierailukohteena oli West Pointin kadettikoulu. ¹⁰

Koululaivahanke Suomessa — miten Suomen Joutsen sai alkunsa

Nuori Suomen tasavalta harkitsi pitkään koululaivan hankkimista laivaston käyttöön. Sen avulla laivastoihmiset saisivat parempaa kokemusta valtameripurjehduksilla ja koululaiva houkuttelisi enemmän ja parempaa ainesta laivaston palvelukseen. Koululaivalla oli myös symbolinen merkitys tehdessään Suomea tunnetuksi maailmalla. Kaunis, valkoinen purjealus sopi tähän tarkoitukseen erinomaisesti.¹

Suomen laivaston uudistamista oli alettu suunnitella heti itsenäistymisen jälkeen, ja ajatus koululaivan hankinnasta oli mukana alusta alkaen. Purjealuksen hankintaan päädyttiin, sillä se antoi koneilla toimivia laivoja paremmin tuntuman luonnon voimiin ja koulutti miehistöstään ennen kaikkea merimiehiä, vasta siten sotilaita.²

Kun päätös purjelaivan hankinnasta oli varmistunut, ja eduskunta myöntänyt 4 mmk:n tuen hanketta varten, alettiin kesällä 1930 etsiä sopivaa laivaa. Monia koti- ja ulkomaisia laivoja katsastettiin ja hylättiin liian heikon kunnon tai suuren koon vuoksi. Mm. nykyään Maarianhaminassa museona toimiva nelimastoparkki Pommern kuului tähän joukkoon. Parhaimmaksi vaihtoehdoksi osoittautui kolmimastofregatti Oldenburg, joka oli toiminut mm. Saksan kauppalaivaston koululaivana. Laiva oli rakennettu vuonna 1902 ja oli ostovuonna jo 28 vuoden ikäinen, mutta yllättävän hyvässä kun-

Paavo Oskar Valentin Jalava, sotilasmestari ja Suomen Joutsenen radisti.

nossa. Monilla purjehduksillaan se oli joutunut kokemaan kovia: törmäyksen rahtihöyryn kanssa, kolme kovaa myrskyä, ja odottipa se jo keran romuttamistakin. Onneksi tämä, alkujaan Laennec-niminen alus välttyi näin kovalta kohtalolta. Sen nimi muutettiin Oldenburgiksi ja se korjattiin perusteellisesti.³

Suomalaisten ostettua Oldenburgin se siirrettiin Uudenkaupungin telakalle muutostöitä varten. Perusteellinen korjaus kesti yli vuoden ja valmistui vuonna 1931. Laivan ”kriittiset mitat” olivat nyt seuraavanlaiset: isomasto kohoaa 52 metrin korkeuteen, iso- ja keularaaka ovat 27 m pitkiä, laivan kokopituus 29 m, liikkuvaa köysistöä 30 km, purjepinta-ala 2200 m², huippunopeudeksi on mitattu 16,4 solmua. Majoitustiloja rakennettiin 180 miehelle. Lisäksi varustettiin paljon varasto- ja huoltotiloja.⁴

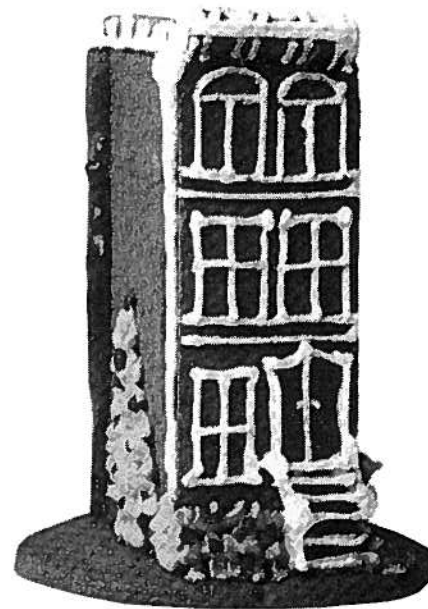
Kun tämä kaikki oli saatu valmiiksi, kastettiin alus juhlallisina menoin Suomen Joutseneksi. Toisena nimivaihtoehtona oli pitkään pidetty

Suometarta, mutta lopulta vaaka kallistui Suomen Joutsenen puolelle. Nimi juontaa juurensa Ruotsi-Suomen laivaston historiaan. Vuonna 1565 käytiin ruotsalaisten ja tanskalaiden välillä Bornholmin kiivas meritaistelu, johon osallistui ruotsalaisalus Finska Svan. Tämä vaikutti ratkaisevasti Ruotsin laivaston voittoon, jolla oli myös suomalainen johtaja.⁵

Näiden vaiheiden kautta oli vanha, kovia kokenut alus muuttunut uljaaksi valkeaksi koululaivaksi, joka jo odotti ensimmäistä valtameripurjehdustaan. Miehistöstä ei ollut puutetta, sillä kiinnostus uutta koululaivaa kohtaan oli kiitettävää. Karsinnan jälkeen miehistön vahvuudeksi tuli 62 henkeä, ja Joutsen lähti ensimmäiselle matkalleen 22.12.1931.⁶

Suomen Joutsenen valtameripurjehduksista ja miehistökoulutuksesta

Tapani Mattilan laatiman perusteellisen tutkimuksen mukaan koululaiva liitettiin merivoimiin itsenäisenä joukko-osastona. Suomen Joutsenen vuosina 1931-1939 tekemät kahdeksan valtamerimatkaa tehtiin suurimmaksi osaksi talvikuukausien aikana ja ne kestivät keskimäärin kuudesta seitsemään kuukauteen. Pitkien purjehdusten kannalla oltiin, sillä koulutettavat saatiin hyvin totutettua pitkien valtamerimatkojen laivapalvelurutiiniin, ja epäsopiva aines karsiutui pois. Pitkät matkat myös houkuttelivat miehistöä osallistumaan koulutukseen.⁷

Piparkakkutalo kuuluu monen kodin joulukoristeisiin.

Kuvan kynnysmatto alkaa automaattisesti ”Jingle Bells” -laulun kun astut sille.

sä, yhdistyy Amerikan Thanksgiving (kiitospäivän) traditioita. Kiitospäivän vietto perustuu varhaisen Plymouth-siirtokunnan ensimmäisen elonkorjuun jälkeiseen juhlaan, luultavasti vuonna 1620, kiitokseksi siitä, että siirtokunta oli pystynyt säilymään hengissä nälästä ja vaaroista huolimatta. Juhlaan osallistui myös seudun intiaaneja. Tämän ensimmäisen kiitospäivän jälkeen juhlaa vietettiin elonkorjuujuhlanä, eikä sen ajankohta ollut mitenkään tarkoin määritelty. Vuonna 1789 George Washington julisti kiitospäivän viralliseksi kansalaisjuhlaksi, mutta tapa vaipui unholaan. Sen herätti henkiin Abraham Lincoln vuonna 1863 julistamalla marraskuun viimeisen torstain kiitospäiväksi. Franklin Roosevelt muutti sen marraskuun kolmanteen torstaihin ja vuonna 1941 Amerikan kongressi siirsi sen takaisin neljanteen.

Ensimmäisten siirtolaisten kiitospäivän ateriaan sanotaan kuuluneen neljä villikalkkunaa, ja nykyisin jalostettu kalkkuna on yleisin sekä kiitospäivän että joulun aterialla.

Kalkkuna täytetään pohjoisvaltioissa useimmiten leipäkuutioista, ostereista, selleristä, sipulista ja mausteista tehdyllä seoksella, kun taas etelävaltioissa maissileivästä tehty täyte on yleisin. Kalkkunan kera tarjoillaan tavallisesti joko perunasosetta tai riisiä, jamssinjuuria, brysselin kaalia ja karpalososetta.

Jotkut englantilaista tai keskieuropalaista alkuperää olevat valmistavat hanhenpaistin ja ranskalaiset kukonpaistin, kun taas Yhdysvaltojen espanjankielisen väestön keskuudessa traditioihin kuuluu ”lechón asado”, alunperin vartaassa paistettu porsas. Nykyisin New Yorkin, Miamin ja monen muun kaupungin espanjankielisen väestön keskuudessa lihakauppias saattaa nostaa jouluaamuna teurastajanpöl-

kyn liikkeen edustalle ja tarjoilla jouluaamun messusta tuleville porsaanpaistin paloja maksutta.

Kokonainen varras- tai uuniporsas on ilmeisesti myös skandinaavista alkuperää, koskapa lapsuuteni Somerolla kerrottiin, miten Långsjön kartanon maanviljelysneuvoksetar Edith Sagulin neuvoi sisäkköään: ”Kun sinä tuo se possu sisän, pane sinä omena suuhun,” jolloin tyttö teki työtä käskettyä ja astui ruokasaliin suuri omena suussaan kantaen tarjoiluvadilla olevaa paistinposua. Kokonaisen pikkupossun asemesta monet keskieuropalaista tai skandinaavista alkuperää olevat amerikkalaiset valmistavat joko tuoreen porsaanpaistin tai joulukinkun, jota saa ostaa supermarketista joko valmiina, puolivalmiina tai hickorylla savustettuna.

Jouluatorian jälkiruoaksi useimmat amerikkalaiset nauttivat makeasta kurpitsa- tai jamssipiirakasta, joiden sanotaan kuuluneen varhaiseen kiitospäivän ateriaan, tai englantilaista alkuperää olevasta rusinoista, appelsiininkuoresta, omenamehusta ja mausteista keitetyllä täytteellä tehdystä piirakasta, johon aluperin kuului myös lihanpaloja. Se on makeutensa vuoksi tavallinen lasten suosikki.

Jotkut haluavat aitoa intiaanivanukasta ”Indian pudding”, maidosta, hienonnetusta maissista ja manteleista tehtyä melassilla höystettyä jälkiruokaa, johon oikean maun saamiseksi on käytettävä porsaan ihoa. Vanukkaan uunissa kypsentyminen kahdeksasta kymmeneen tuntiin on ilmeisesti estänyt sen yleistymistä.

Erityisesti pohjoisvaltioissa sekä myös Kanadassa, missä ranskalainen vaikutus on ollut tuntuva, on heidän joulukaakkunsa, ”bûche de Noël” (jouluhalko), yleinen, kun taas englantilaisten jouluatorian jälkiruoka, ”plum pudding” (luumuva-

Kysymyksiä kaupunginjohtajasta

nukas), ei ole kovinkaan suosittu Amerikassa, vaikka esimerkiksi australialaiset syövät urhoollisesti hienpaistia ja lumuvanukasta jouluna, toisinaan yli 30° C:n lämpötilassa.

Ehdotonta joulujuhlan päättymistä amerikkalaisille merkitsee seuraavan päivän kalkkunahakkelus, joka ei ole monenkaan suosikkia. Kerrotaan erään pastori-perheenpään vastanneen, kun lapset tiedustelivat, miksi isä ei lukenut tavanomasta ruokarukousta: "En usko Jumalan odottavan, että kiittäisin häntä kalkkunahakkeluksesta."

Ehkäpä tuohon kalkkunahakkeluksen epäsuosioon on psykologiset syynsä, samat, jotka tekevät kiitospäivästä joulun radiossa alinomaan pauhaavat, jo aikoja sitten manalle menneen Bing Crosbyn laulamatt "I dream of a white Christmas" (Uneksinkin valkeasta joulusta) ja kulkusten kilinä viittaavan "Jingle bells" aivan yhtä naurettaviksi heti joulun jälkeen kuin McDonald's-hampurilaismyymälän katolla olevan valttavan joulupukin, joka vallankin etelävaltioissa näyttää suorastaan hiki-seltä ja kummallisesti aikaan ja paikkaan sopimattomalta.

Monet heittävät joulukuusen ulos heti joulun jälkeen, ehkäpä vanhan taikauskon perusteella, jonka mukaan joulukuusen pitäminen sisällä merkitsee huonoa onnea uudelle vuodelle. Uskoisin kuitenkin amerikkalaisen mentaliteetin ja elämäntahdin vaativan joulun merkkien pikaista poistamista ja ajatusten suuntaamista eteenpäin eikä menneitä hautavaan nostalgiaan. Arkielämän käytännölliset näkökohdat vaativat "vääää kokoa" olevien lahjojen pikaista vaihtamista, kuten näkyy liikkeiden pitkistä palautusjonoista, ja kukapa tietää, kuinka monta "hyvää ostosta" satutaan samalla löytämään aalehinnoilla.

Toivon, että lukijani joulu on leppoisa ja lahjat — sekä saadut että annetut — "oikjaa kokoo"!

On kysytty, kuinka kunnanjohtajat ja kaupunginjohtajat valitaan.

Tätä ei ole määritelty tarkasti kunnallislaissa, mutta jo kauan on pidetty sääntönä että valtuustoryhmä kuultuaan suojeluspoliisin lausunnon asettaa hyväksyttävät johtavan puolueen ehdokkaat järjestykseen.

Suojeluspoliisin tehtävänä on tutkia ehdokkaan sukupuu kolmannen polveen taaksepäin. Myös mahdollisen vaimon suvun menneisyys on tärkeä. Omaisten rooli vuoden 1918 tapahtumissa on yhä merkittävä.

Suojeluspoliisin valinnan jälkeen jokainen ehdokas on kansanvallan sääntöjen mukaisesti raadin edessä paljaan pyllyn kanssa eli kukin omalla itsenään.

Valtuustoryhmä tai erikseen valittu kunnallisjohtajan valintaryhmä tutkii ehdokkaan pankkiyhteydet ja sukulaisuussuhteet pitäjässä.

Tässä tutkimuksessa ehdokas on kohtalon huomassa. Kukaanhan meistä ei voi itse valita sukuaan tai pankkiyhteyksiään.

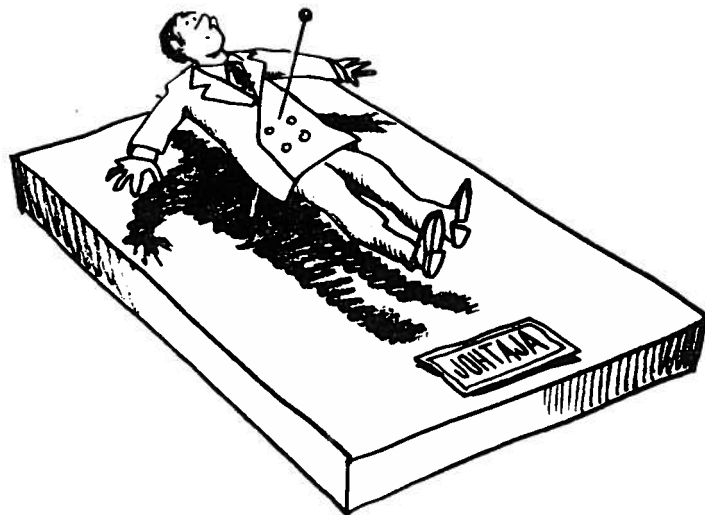
Moni pitää tätä valinnan vaihetta näennäisdemokraattisena, mutta sitä se ei ole. Tutkimuksen henki on mitä kansanvaltaisinkin. Parhaiten menestyy

ehdokas, jolla on suuri suku. Kaikkein parhaiten menestyy sellainen ehdokas, jolla on valtuustoryhmän enemmistössä isän ja äidin puolelta sukua.

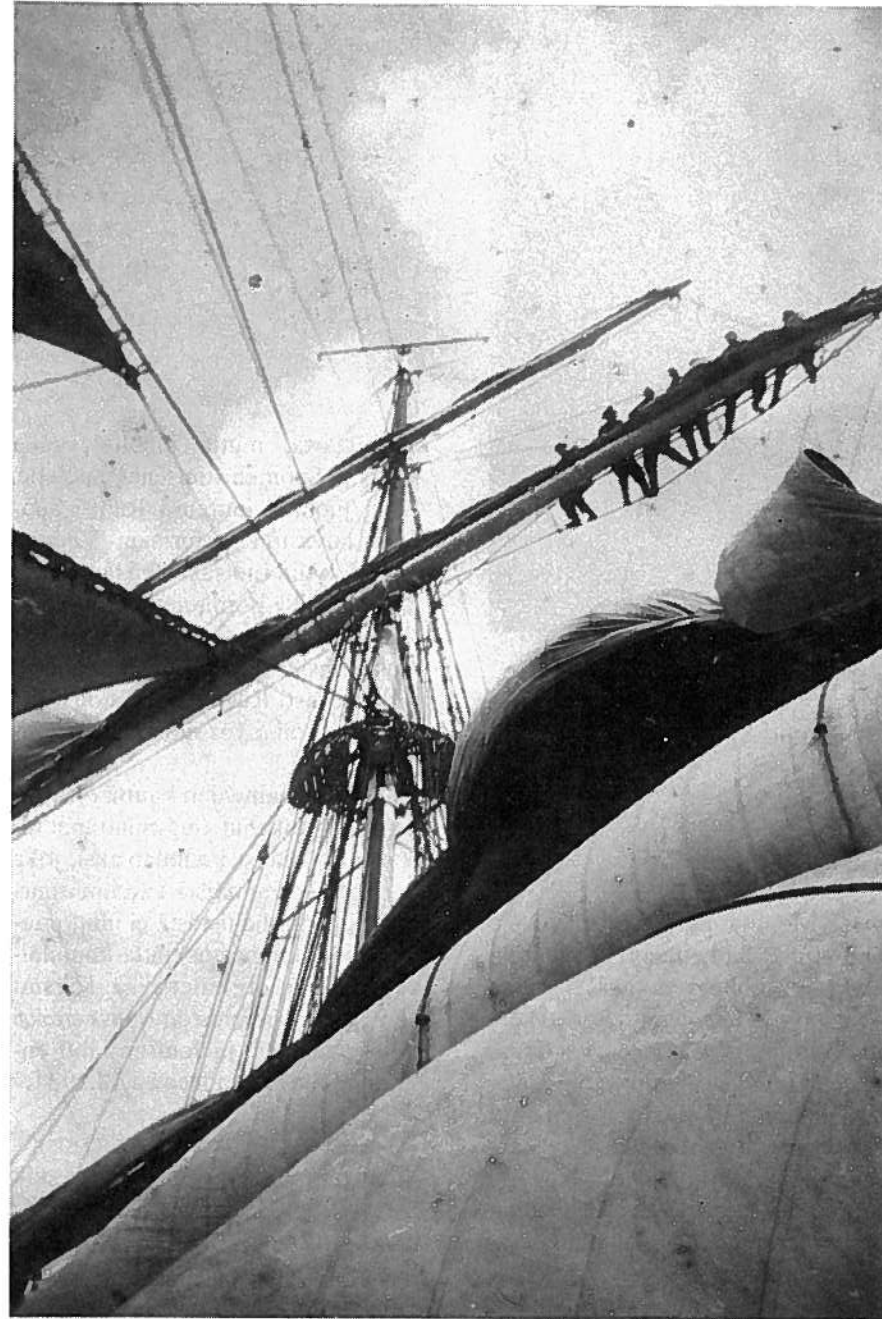
Ulkopuolisesta järjestelmä saat-taa tuntua monimutkaiselta, mutta sitä se ei ole. Kansanvalta on toiminut hyvin vuosikymmeniä, ja tulee toimimaan vastedeskin, oltiin sitten Euroopassa tai ei. On kysytty, miksi kaupunginjohtajan on välttämättä oltava johtavan puolueen jäsen.

Vastaus on yksinkertainen. Kysymys on uudesta eläkejärjestelystä. Väistämättä kaupunginjohtajaan ennen pitkää kyllästytään. Ennen repiviä riitoja johtajasta on päästävää eroon. Vain johtavan puolueen jäsen voi panna kiertoon. Helsingissä on kymmeniä ministeriöpaikkoja, jotka ovat odottamassa entisiä kunnallisjohtajia.

On kysytty miksei ministeri Väyrystä aikoinaan kutsuttu Someron kaupunginjohtajaksi. Tähän on vastattu että ministeri Väyrynen ei vastaa kansalaisten mielikuvaa dynaamisesta kaupunkilaisesta. Hän on leimallisesti maalainen, milloin keminmaalainen, milloin tuusulainen.

Suomen Joutsen

Korkealla mastoissa työskenteleminen oli hengen-vaarallista työtä meren pauhatessa alapuolella.

Johdanto

Suomen Joutsenella, uljaalla entisellä Suomen lähettiläällä, on vaiheikas ja monipuolinen historia. Sen tehtävät ovat vaihdelleet aikakauden ja tarpeiden mukaan. Alunperin laiva suunniteltiin koulu-laivaksi laivaston käyttöön vielä pätevempien merimiesten kouluttamista varten, mutta tämän päätehtävänsä ohella sillä on ollut muutakin merkitystä. Se toi 1930-luvulla nuorta Suomen tasavaltaa tunnetuksi maailmal-

la purjehtiessaan valtamerillä ja kiertäessään suuria keskuksia. Ja onpa laivalla purjehduskauden jälkeen toiminut merimiesammattikoulukin vuoteen 1988 asti. Nyt tälle vanhalle veteraanille on kunniakkaan työnsä jälkeen koittanut levon aika. Se seisoo, ikävä kyllä purjehduskelvottomana, Turun Aurajoessa ja toimii museona. Näin asiasta kiinnostuneet voivat tutustua menneiden vuosikymmenien purjelaiva-elämän todellisuuteen ja kokea tuulahduksen menneen ajan merimiesromantiikas-

ta: kuuluihan merimiesten rankan työn lomaan myös leppoisa hetkiä.

Oman, Suomen Joutsenta koskevan kiinnostukseni pohjana on edesmenneen isoenon merimiehen ura Suomen Joutsenen radistina. Hän osallistui seitsemänteen valtameripurjehdukseen tämän komean kolmimastofregatin kahdeksasta pitkästä matkasta. Tätä kautta olen myös saanut lähdetietoja, jotka valokuvi-neen kertovat tarinaansa ja muistoja menneestä purjelaivojen ajasta.